

Valentini Henrici Vogleri De valetudine hominis cognoscenda liber.

Contributors

Vogler, Valentin Heinrich, 1622-1677.

Publication/Creation

Helmestadii : Apud Henricum Davidem Mullerum, 1674.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/dcvnesk5>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DE

VALETUDINE HOMI-
NIS COGNOSCENDA
LIBER.

HELMESTADII,

Apud HENRICVM DAVIDEM MVLLERVM,
ACADEMIÆ TYPOGRAPHVM.

ANNO MDCC LXXIV.

BRITISH MUSEUM
SALE DUPLICATE
I 7 8 7

PER QUAM REVERENDO ET EXCELLEN-
TISSIMO VIRO,

DIETERICO CONERDINGIO,
Serenissimi Ducis Brunsvicensis ac
Lyneburgensis Archiatro, Decano
Bardevvicensi,

S. P. D.

VALENTINUS HENRICUS VOGLERUS.

Librum isthunc meum prælo
exeuntem Tuo, VIR EX-
CELLENTISSIME, cele-
berrimo nomini inscribere commo-
dum visum fuit. Primum videlicet
ipsummet ejus argumentum, in quo
tradendo occupatur, quasi sponte
sua ad eum affectabat viam, qui mul-
tiplici ac longa experientia familia-
rem cognitionem ejus sibi compara-
):(2 visset,

visset, atque idcirco etiam de eo, operæne pretium à me præstitum fuerit an minus, præ aliis maxime idoneus esset ad sententiã justam pronuntiandam. Ignorantia quippe sicuti mater erroris audit, & meritisime quidem: ita quoque ab istiusmodi æstimatoribus profectæ censuræ utique non possunt non esse, sæpenumero iniquæ, plerumque falsæ vel saltem nervos ac vim rerum haud exprimentes, semper suspectæ & quibus tuto fides haberi non queat. Idque tanto magis adhuc, si ubi affectus animum simul occupaverit: vitio etiam inter eruditos, à quibus tamen longissime abesse debebat, minime insolente. Fit enim inde, ut præter meritum quidpiam vel extollatur vel elevetur,

vetur, prout vel amor vel livor in al-
erutram partem sententias imperave-
it: in manifestam & intolerabilem in-
uriam veritatis. Longe aliter sese ha-
pent judicia intelligentium: præsertim
in quibus una par fuerit animi candor
atque studium veri. A quibus proinde
quoque solis ut aliarum rerum sic etiam
librorum justa pretia unice constitui
& possunt & debent. Præter hanc au-
tem communem rationem seorsim
deinde me movit, quæ inter Parentes
nostros quondam intercescit, minime
vulgaris amicitia. Cujus equidem num-
quam sine tacita animi veneratione
recordor. Tuus nimirum fuit suo ævo
& in hisce præsertim regionibus *integs*
τομῶν ἀντάξι & ἄλλων. Tu vero paterni no-
minis heres celebritatem ejus propria

virtute non parum insuper & auxisti
& indies auges. Etiam me quam exi-
mio affectu prosequaris, pridem de-
claravisti. Quem tamen neutiquam
obstare velim, quo minus liberrime
arbitrandi facultas maneat. Immo ut
& ingenue sententiam dicas & bene-
vole quod offero simul accipias, etiam
atque etiam rogo. Quorum alterum
candori, alterum favori tribues. E-
go sane utroque nomine librum Tibi
dedico. Qui si Tibi insuper etiam pro-
babitur, tanto magis ob operam be-
ne impensam lætabor. Vale. Helm-
stadii in Academia Julia, die vii De-
cembris, anno cto mccc LXXIV.

BENE.

 Ignorum non unum eumque multo maximum ac
 necessarium in Arte Medica esse usum, nemi-
 nem vel rudius ejus peritum temere fugere
 poterit. Quod enim valetudo vel præsens con-
 servanda, vel ea corrigenda, vel imminens
 cavenda veniat; utique quidnam factu opus sit, & qua
 medicina adhiberi debeat, numque cum successu id sit futu-
 rum necne, definiri non potest, nisi verus ejus status per
 certa argumenta (hæc enim sunt σημεῖα) prius certo ex-
 peratus fuerit. Quæ quidem pro diversitate ejus omni non
 sunt itidem sunt diversa. Alia quippe tum totius tum
 partium habitudinem intra latitudinem sanitatis consisten-
 tes, alia morbum præsentem, alia impendentem, alia ejus
 omnem partem eventum declarant. Istam hanc igitur uni-
 versam doctrinam scripto isto comprehensam post alios et
 ego ante aliquot annos publice tradidi: iis duntaxat si-
 mus exceptis, quæ singulas morborum species peculiariter
 continentur; quod ea notare sit ejus loci, ubi illæ sigillatim
 considerantur. Usus autem sum ea methodo eoque ordine,
 quem ipsa natura maxime suggerere mihi visa fuit. Usus
 sum aphoristico docendi genere, quod ipsimet rei potis-
 sum conveniret. Quoniam vero illa non auditoribus duntaxat
 sed aliis etiam placuisse intellexi, recensita & ubi opus
 est aucta nunc evulgo. De cetero nihil est quod moneam.

Namque

Namque certitudinis atque momenti ratione signa multum
inter sese differre, subinde notavi. Alias autem pleraque
omnia cujus indicatum fuit esse ominis, multorum annorum
usu ipse comperi. Nec est quod quempiam turbet, quod in
temperamentis indagandis viscera aliaque partes interdum
calidae interdum frigidae esse perhibeantur: quasi videlicet
absurdum sit, modo talia vel talia pronuntiare, quae semper
sunt aut calida aut frigida. Per sese quippe facile patet, et
iam vulgari loquendi consuetudine calida nominari ob major
rem qualitatis istius vim: quemadmodum vice versa frigida,
quae minus calent. Plane gemina ratio est etiam siccitatis
atque humidi temperamenti. Quod si vero haec itidem opera,
perinde ut alia mea fuisse accepi, grata fuerit, fortassis
etiam tum alia tum Medicas Institutiones, pridem affectas
et partim publice partim privatim auditoribus propositas,
aliquando in lucem emittam. Vale. XI decembr. ipso die
brumae, MDCC LXXIV.

VALEN

VALENTINI HENRICI VOGLERI
DE VALETUDINE HOMI-
NIS COGNOSCENDA
LIBER.

CAPVT I.

*De Signorum natura, speciebus,
differentiis.*

 Ignum cum Fernelio non incommode vocamus, quicquid sensibus nostris obvium, aliud quidpiam latens & occultum comitatur.

II. Galeno Signum est, quicquid ab aliquo, tanquam à causa, procedit.

III. Signum igitur Physicis ac Medicis verit id, quod indicat hominis valetudinem, & ita quidem, quomodo effectus arguit causam, effectricem videlicet. Alias enim non omnis effectus protinus alterius est signum. Quomodo quæ ex semine produuntur, ejus tanquam materialis causæ effectus quidem sunt, nec tamen signa.

IV. Quoniam vero effectus, qui ab externis & manifestis causis produuntur, per se nemini non patent, ideoque illi in signorum classe non traduntur, sed ii duntaxat, qui ab internis proficiscuntur.

V. Quum porro Medicinæ strictæ propriæque dictæ duæ sint summæ partes, finem scopumque ejus dirigentes, quarum altera valetudinem integram conservare, altera læsam restituere docet; capropter etiam signorum duplex est summum discrimen, ita ut ex aliis sanitas, ex aliis morbus cognoscatur.

VI. Hinc signasunt vel salubria sive naturalia, quæ in ὑγιεινῇ vel insalubria sive præternaturalia, quæ in θεραπευτικῇ debent observari.

VII. Addi solent signa, valetudinis medium inter utrumque statum, neutrum Herophilo dictum, indicantia.

VIII. Sed quum status ille sub latitudine sanitatis comprehendatur, cessat etiam omne neutrorum signorum genus.

IX. Quamdiu enim nulla manifesta vel non nisi levia læsæ valetudinis indicia deprehenduntur, ὑγιεινῇ neutros illos curat, hætenusque illi habentur pro sanis, & recte quidem. Quando vero actiones jam clare laborant, ægrotus quis est, & θεραπεία indiget.

X. Porro signa vel præsentem vel futuram valetudinem indicant. Quorum illa διαγνωστικά vel δηλωτικά, hæc προγνωστικά nominantur.

XI. Accensentur insuper à nonnullis ἀναμνηστικά signa, præteritam valetudinis constitutionem in memoriam revocantia.

XII. Sed quod omne signum debeat esse præsens, & ex præterito vel præsens status cognosci vel de futuro quidpiam colligi, præterea ex eo ullum indicans desumi, adeoque juxta id (ἀναμνηστικόν) Medicus, sive ὑγιεινὸν sive θεραπευτικὴν agat, actiones suas dirigere prorsus nequeat; utique tertium illud signorum genus citra causam & necessitatem constituitur.

XIII. Nec alius eorum usus esse poterit, nisi quod temperamentum corporis aliquatenus inde possit cognosci, vel pristinae bonæ valetudinis rationem, vel quibus morbis antehac quispiam laboraverit, inde percipiendo: præsertim si vel manifesta hujus aut illius prædominantis temperamenti signa in sanitate notata fuerint, vel certis iisdemve morbis sæpius quis fuerit tentatus.

XIV. Nihilominus ea ne sic quidem novum signorum genus

enus faciunt, sed ad *διαγνωστικά* pertinent; ceu recte censet
iam Hofmannus.

XV. Neque vero ad morborum duntaxat dignotionem
αγνωστικά signa pertinent, quod forte cuipiam videri possit;
sed ad sanitatis etiam accuratiorem notitiam, sive totius cor-
poris sive partium temperamentum explorandum fuerit.

XVI. Alia demum signa totius corporis, alia vel qua-
dam partium, uni præsertim eidemque facultati dicata-
am, vel hujus aut illius constitutionem manifestant.

XVII. Estque posterior hæc partium status inquisitio
peperquam necessaria, quod pro ejus (status inquam) di-
uersitate, etiam aliquando unius duntaxat alicujus ejusque
simplicis partis, vel unius integræ cujusdam facultatis, vel plu-
rum, vel totius corporis adeoque omnium facultatum con-
stitutio nunc bene nunc male se habeat: quamquam vulgo à
Medicis quoque subinde affectio quædam sive naturalis sive
præternaturalis his illisve partibus tribuitur, cujus tamen vel
nulla vel non nisi dubia & obscura signa habentur.

XVIII. Tametsi porro non nisi ex manifestis signis certâ
aletudinis habitudo colligi potest: tamen altera minus clara
non sunt simpliciter negligenda, sed sæpe illorum quoque
observatio permultum prodest: præsertim quando vel grave
ut periculosum symptoma arguunt aut portendunt, vel fre-
quenter notantur, vel continua sunt; inprimis si sensim va-
letudinis occulta quædam in deterius mutatio accedat.

XIX. Postremo quamquam salubria & insalubria signa
rorsus sibi sunt contraria, perinde ut sanitas & morbus, vi-
a & mors: tamen in morbis sæpissime conjunguntur, ac si-
mul debent attendi, & juxta utraque inter se collata Medicus
actiones suas instituire,

CAPVT II.

E quibus rebus peti debeant signa.

PEtuntur autem, certe peti debent, omnis generis signa è rebus, quæ homini vel secundum vel præter naturam competunt, fontium nomine Semeioticis scriptoribus vocari solita.

II. *Primum* & potissimum ex actionibus. Prout enim facultates sese habent, etiam actiones vel bene vel secus, magis item minusve tales vel tales, eduntur. Actiones igitur certa signa præbent, unde cognoscitur, quomodo facultates sint affectæ.

III. Quum vero cujuscunque facultatis integritas tum in partium illi dicatarum tum ejus quod aliunde influere debet iusta constitutione consistat; etiam ex utrisque hisce signa sunt desumenda.

IV. In partibus porro solidis attendi debet temperamentum, conformatio, continuitas sive unio. Quæ omnia proinde quoque classes signorum præbent.

V. Et salubria quidem signa, ab actionibus recte editis præbita, non incommode naturæ opera poterunt vocari; voce *natura* in sensu scholis Medicis usitato accepta: quemadmodum insalubria, ab actionibus videlicet læsis prodeuntia, vulgari loquendi ratione *συμπτώματα* nominantur.

VI. Ad hunc autem locum sive fontem signorum illa quoque pertinent, quæ cordis & arteriarum pulsus indicat. Est quippeis actio facultatis vitalis.

VII. Desumuntur *deinde* signa ab excretis. Quæ sunt potissimum fæces alvi, urina, saliva, sputum, sudor: item quæ per easdem, per quas illa, vias sive cum sive absque iis ejiciuntur. Quibus addi debent lac & semen, utut non semper
gene.

enerentur: sanguis etiam tum peculiariter à foeminis tum
lius profusus.

VIII. In quibus omnibus attendi debet eorum qua-
tas, quantitas, tempus, consuetudo, ac modus excernendi.

IX. Multa *porro* suggerit corporis externus habitus:
primis autem faciei, oculorum, labiorum, & insuper in ma-
gnis præsertim morbis linguæ fauciumque affectio.

X. Ad habitum corporis autem pertinent etiam, quæ
vel in cute vel sub ea vel circa articulos vel ungues vel
vilos notantur.

XI. Præcipue *demum* ad vires est respiciendum. Hæ quip-
pe vel unius & potissimum quidem primariæ vel quarundam
vel omnium facultatum statum significant.

XII. Id quod tamen de illo primum indicio est intel-
ligendum, quod ex sola virium imbecillitate, aliis signis vel
nullis vel non nisi obscuris apparentibus, desumitur. Alias
enim ceteras omnes facultatum actiones simul oportet atten-
dere, quod sæpenumero viribus licet integris magnus tamen
aliquis adsit morbus. Ita in phreneticis & multo magis adhuc
in maniacis vires non laborant, immo solito sunt multum
robustiores, laborante nihilominus facultate maxime prin-
cipe. Viribus item quoad cetera salvis subinde tamen sensus
gravissimo tenentur affectu.

XIII. Earundem deinde constitutio seorsim in multis
morbis permagnas præbet significationes. Sibi enim constan-
tes salutem, dilabentes vitæ periculum ominari solent. Alias
autem vigor earum diurnam incolumitatem ac vitam sim-
pliciter nequaquam prænuntiat, quod ipsasmet etiam sæpenu-
mero præceps aliquod subitoque invadens malum vel in mo-
mento prosterнат & opprimat; ceu potissimum fit in deli-
quio, apoplexia, syncope, similibusque symptomatibus aliis.

XIV. Hæc igitur omnia *demum* justam atque integram

Semeioticam generatim quidem absolvunt: nequaquam sola pulsus & urinæ observatio, quibus vulgo tamen tantum non omnis includitur, quum sint è rebus non nisi minoris momenti. Nam ætas, anni tempus, & ejusce generis alia, quaedam duntaxat ex parte coindicant.

CAPVT III.

Quomodo totius corporis valetudo sit cognoscenda, & quotuplices sint ejus differentia.

QVibus ita constitutis videndum jam quomodo valetudinis habitudo sit indaganda, sive totius corporis adeoque omnium facultatum, sive quarundam, sive unius partis ac facultatis.

II. Integræ igitur totius corporis sanitatis signum & certissimum argumentum est *primum*, si nullæ non actiones, sive naturalis atque vitalis Medicis dictæ, hoc est nutritivæ, sive sensitivæ, sive rationalis, sive locomotivæ facultatis fuerint, commode recteque eduntur edique possunt.

III. Ejus *secundum* signum est, si quæ secundum naturam excerni debent, ita se habent, ut communiter in aliis bona valetudine utentibus. Ut videlicet nec nimis frequenter, nec nimis raro, neque cum molestia rejiciantur, ut item debita tum qualitate tum quantitate.

IV. Similiter *tertium*, quando externus etiam corporis habitus nihil prodit insolens aut alienum.

V. Quod si facies insuper ac totum corpus fuerit elegans, gratique coloris, & omnium externarum partium, imprimis autem ossium, justa & concinna inter sese proportio, corpusque nec macilentum nec obesum; non duntaxat sanitas adest, sed etiam pulchritudo, adeoque tale corpus singularis præstantiæ est.

VI. Quoniam vero facultates earumque actiones præcipu-

cipuum valetudinis signum præbent, hinc intestinum quoddam malum, qualis est calculus, vomica, vermis, alentes, quamdiu prorsus nullam ullius actionis difficultatem nullamque molestiam inde percipiunt, hætenus etiam pro sanis habentur.

VII. NEC tamen omnes homines integra quidem valetudine gaudentes prorsus eadem & æquali sanitate utuntur, immo nec uti possunt. Ideoque plane absurdum fuerit & contra ipsammet naturam, simpliciter eandem valetudinem in omnibus requirere.

VIII. *Primum* quippe permagna differentia ejus est ratione ætatis. Aliter enim sese habet sanitas infantis, aliter pueri, adolescentis, juvenis, viri, senis. Omnes enim in quacunque ætate constituti recte valent, si ea sanitate utuntur, quæ singulis secundum naturam competit.

IX. Aliter etiam in principio, aliter in medio, aliter in fine singularum ætatum valetudo sese habet: quum sensim corporis robur animique vigor accrescat, sensim rursus decrescat.

X. *Secundum* discrimen constituit aër. Quod rursus multiplex est. Nam primo qui regiones calidas incolunt, graviter offendi solent in frigidam delati: & contra. Eadem deinde ratio est locorum maritimorum, aliorum humidorum, campestrium, silvestrium, montanorum. Similiter idem non parum quoque deprehenditur pro partium anni diversitate. Nec minus demum id facit tempestatum varietas. Alios enim hic, alios ille aëris status, vel juvat vel offendit.

XI. Neque parum *tertio* heic faciunt assumpta. Cibi videlicet ac potus quum sint diversissimarum qualitatum, non possunt etiam non quales ipsi sunt talem sanguinem gignere, & consequenter simili modo valetudinem afficere: idque tanto magis, quanto frequentius usurpantur, quantoque magis familiari sunt in usu. De quo eo minus ambigendum, quum
unius

unius etiam unicus usus subinde valetudini manifestam affe-
rat alterationem. Vnde quoque magnam partem dependet
discrimen, quod inter habitus corporum diversarum gentium
intercedit. Id quod præter alios à me quoque in *Dieteticis*
alibique est animadversum.

XII. *Quartam* differentiam gignit vitæ genus. Quod
facit, ut aliis parcior, aliis copiosior alimentatio conveniat.
Qua quando utuntur illi respondente, bene valent: ex ad-
verso mutata, læduntur. Ex quo cetera quoque sunt æsti-
manda.

XIII. Accedit *quinto* consuetudo: quæ observata, bene;
neglecta, male valere quem facit. Quæ simul universam vi-
ctus rationem & omnem rerum nonnaturalium Medicis di-
ctarum usum concernit, hoc est, numerum & tempus & fre-
quentiam alimenta assumendi, tempus egerendi, dormiendi,
motum & quietem, eodemque insuper pertinentia alia. Quo
ipsummet etiam vitæ genus non parum confert.

XIV. Sed & *sexto* sexus in nonnullis ad valetudinem
spectantibus rebus aliquam differentiam affert. Cujus gene-
ris non duntaxat est, quod secundum naturam mares foemi-
nis & corpore & animo plerumque plus valeant; sed etiam
sunt quæ utrumque sexum proprie ratione sui concernunt,
nemini non nota.

XV. *Septimo* demum singulis ferme hominibus pe-
culiare quid inest. Quale est, quod aliis hæc aliis illa alimen-
ta vel prosint vel obsint. Quod item in eadem ætate con-
stituti idemque vitæ genus colentes non eodem numero vel
non æque frequenter alimenta appetant. Quod porro alii
longiorem alii breviorum vel motum vel quietem sine mo-
lestia ferant.

XVI. Optima igitur integerrimaque valetudine utun-
tur, qui non temere offenduntur errore quopiam etiam non
levi

evi circa victum commisso, qui promiscue nullius non generis alimentis iisque in magna copia sine noxa uti possunt, qui tempestatum varietatem & inclementiam cæli facile tolerant, qui nec fortiori motu cito delassantur nec diuturna quiete nauseant & languent: ut summatim dicam, qui rebus necessariis sive nonnaturalibus ita utuntur utique possunt, prout occasio, tempus, locus, & alia ferunt.

XVII. Pro sanis tamen illi quoque sunt habendi, qui certum tempus prandendi vel cœnandi accuratius observant vel observare coguntur, qui quorumlibet generum alimenta vel largiorem eorum numerum non admittunt, qui aëris insigniores mutationes facile sentiunt, qui itinera vel alias longiorem motum non tolerant: dummodo facultates nullum defectum prodant, quamdiu convenienter & suo temperamento, & consuetudini, & vitæ generi, & ætati, in victu istarumque rerum usu agunt.

CAPVT IV.

Quæ tam in totius corporis quam singularum partium temperamento æstimando simul insuper debeant attendi.

Porro jam monstrari debet, quomodo tum totius tum vel omnium vel saltem præcipuarum partium temperamentum sit cognoscendum. Nec enim omnes sani eodem utuntur temperamento, nec in omnibus æquale est temperamentum, unde nec omnes facultates in omnibus æque vigent.

II. Quod ipsum proinde ut recte dijudicari possit, præter illa superiori capite jam tradita cautelæ quædam insuper adhuc sunt observandæ, à Galeno cumque secuto Hofmanno præ aliis probe notatæ.

III. *Primum* videlicet partes omnes vel saltem præcipuæ

B

tum

tum inter sese tum cum corporis externo habitu conferri debent. Internarum vero partium temperamentum ex actionibus, quibus edendis dicatae sunt, plerumque, saltem quadamtenus, potest cognosci.

IV. *Deinde* semper attendi debet, an id, quod vel in toto vel in singulis partibus observatur, ipsis per se an per accidens insit & competat.

V. *Tertio* praeterea distingui debet inter temperamentum quod internam, & id quod externam habet causam effectricem. Quorum hoc tum ab aliis tum praecipue ab aere, assumptis, tam corporis quam animi motu, excretis item ac retentis proficiscitur.

VI. *Quarto* temperamentum partium, quae quidem vel concoctioni vel excretioni destinatae sunt, ex recrementis non nisi quadamtenus debet aestimari.

VII. *Quinto* demum temperamentum, quod partibus proprium inest & innatum ac mixtionis ratione competit, nequaquam confundendum est cum earundem adventitio & aliunde communicato temperamento. Illud enim similarium partium formam & essentiam constituit, hoc singulis partibus largitur vitam. Unde illud in quibusdam cito perit, in quibusdam ad aliquod tempus, in quibusdam diu, in quibusdam quasi perpetuo superest, pro singularum propria natura & inter se diversitate: hoc sublato simul cessat vita.

CAPUT V.

Singularum similarium partium proprium temperamentum quomodo exploretur.

Similarium igitur partium proprium temperamentum *Calidum* cognoscitur *primum* tactu. Quomodo solum calidum innatum proprie percipitur in corde, animalis videlicet

et vel vivi vel mox à jugulatione aperti, & quidem in solida
 ius substantia, ubi sedem habet. In sanguine autem aliisque
 rtibus adeoque ipsismet cordis ventriculis idem illud cali-
 um non nisi influens temperamentum constituit. At pro-
 rium aliarum partium calidum temperamentum tactus nostri
 nsus fugit propter influens illud, quo sensorium istud
 erfusum aliarum rerum temperamenta percipit & ex-
 lorat.

II. Omnes *deinde* partes sunt calidæ, quæ facile inca-
 escunt facileque calidam intemperiem contrahunt. Vnde ca-
 idæ sunt membranæ. Facile quippe inflammantur. In in-
 ammationibus autem proprium temperamentum partium
 rimario afficitur. Unde colorem tum eæ mutant. Inde ve-
 o de aliis partibus iudicandum. Sunt itaque calida quoque
 parenchymata viscerum, caro item proprie dicta.

III. *Tertio* calidæ quoque sunt partes, quæ colliquan-
 tur & incenduntur à nimis aucto calido innato vel externo
 gne, adeoque utrumque vel alterum saltem nutriunt. Qua-
 is est maxime pinguedo, dein ossium medulla. Quales item
 unt pili.

IV. *Quarto* calidi sunt omnes acres & falsi humores:
 effectu & operationibus eorum id ipsum abunde comproban-
 tibus. Excitant enim majorem calorem, & externis partibus
 insolentem rubedinem inducunt. Nec est, quod humores
 ecrementitii generis adeoque hinc ubi de partibus agitur
 alienos esse quis opinetur. Sanguis enim tantum abest ut
 è partium ordine sit removendus, ut sit inter præcipuas: se-
 cus atque multis est persuasum. Ad sanguinem vero perti-
 nent omnes integram illam miscellam constituentes humo-
 res, & proinde quoque partibus merito accensentur.

V. *Quinto* multarum solidarum partium temperamen-
 tum redditur calidum propter adventitium calorem in eas

sefe insinuante[m] easque penitus occupante[m]. Prorsus quomodo per coctionem aliamve præparationem ab igne admoto complures res *ἰμπύρευμα* impressum retinent, sæpenumero aliud etiam acquirunt temperamentum. Quomodo caustica quoque & phœnigmi partes afficiunt. Id ipsum verum aliis partibus tum peculiariter dentibus obtingit.

VI. *Sexto* demum illæ partes valde sunt calidæ, quibus demtis vel corruptis totum corpus refrigeratur. Quod manifestissimum est in testiculis. Nam quod sanguine & magis adhuc semine profuso idem contingit, ad calidum influens potius pertinet: quamquam utrumque in se quoque spectatum revera est calidum.

VII. *Frigidum* temperamentum ex eo *primum* colligitur, quod partes istæ non facile incalescant, nullisque inflammationibus sint obnoxia. Qualis est medulla cerebri cum nervis & cartilago.

VIII. *Deinde* quod vel sanguinem vel alias in quibus continentur partes vel totum corporis habitum refrigerent. Quod in cerebro humoribusque tum pituitosis tum serosis, aliena quidem qualitate carentibus, manifesto deprehenditur.

IX. Medii inter hæc duo generis temperamentum quodammodo obtinere censeo cutem, ad calidum tamen potius inclinans. Magis autem vasa, tendines, ligamenta, ungues, ossa.

X. *Siccum & Humidum* temperamentum statim innotescit tum tactu tum visu.

XI. Sed & humidæ partes omnes sunt, quæ licet consistentiam obtinentes, tamen vel per colliquationem vel per putredinem dissolvuntur ac diffluunt.

XII. In universum denique singularum similarium partium temperamentum ex istis intemperiei speciebus facile colligitur, quibus præcipue solent tentari.

XIII. In

XIII. In quibus omnibus temperamentis tamen simul attendi debent aer, ætas, victus, vitæ genus, animi affectus, & cetera. Pro horum enim omnium diversitate partes, ad eoque totum corpus, nunc magis nunc minus calidæ vel frigidæ sunt, magis item minusve siccæ vel humidæ; ceu nemini non notum est.

CAPVT VI.

Vnde dissimilarium partium proprium temperamentum censetur.

Stis ita sese habentibus non difficile fuerit dissimilarium quoque partium propria temperamenta æstimare. Tametsi enim uniusmodi quoddam temperamentum ipsis ita non competit, quemadmodum mistis, sed singulis similaribus dissimilares quasque constituentibus suum est: tamen dissimilares ad temperamentum potissimum obtinere censentur, quod pars similis, quæ præcipua est in singularum dissimilarium compositione, habet.

II. Bene vero ac jure id ipsum fieri *primum* inde constat, quod partes istæ similes potissimum usum præbeant, adeoque dissimilares earum beneficio ad actiones quibus edendis dicatæ sunt maxime sint aptæ.

III. *Deinde* quod intemperiei quoque istæ species, quæ præcipuas similes, etiam compositas sive dissimilares partes præ aliis infestare soleant.

IV. Calida sunt igitur viscera, testes, muscoli, partes membranaceæ, oculi, partes pingues, sanguis, semen. Namque hæc duo postrema & partes sunt & dissimilares. Calidum denique etiam est lac.

V. Neque vero quidquam me movet quod de membranacearum partium & oculorum frigiditate ab aliis solet

doceri, quum nullo firmo argumento vel utrumque vel alter, utrum haftenus probatum viderim.

VI. Nec enim exempli gratia ventriculus est frigidus, licet nec omnia nec in omnibus æque concoquat: nec urinaria vesica est frigida: quum contrarios affectus sentiant.

VII. Nec oculus frigidus est propter humorem crystallinum, quum nec ejus insignis frigiditas à quoquam sit ostensa, nec humor iste oculi partium simpliciter sit princeps, sed cum eo pupilla & iris merito possit contendere. Affectus certe oculis familiares contrarium nimis manifesto evincunt.

VIII. Frigidum vero est cerebrum cum nervis, partes item cartilagineæ.

CAPVT VII.

Vnde adventitium partium temperamentum sit æstimandum: quotuplici item modo iisdem communicetur.

ADventitium jam, quod aliunde, ex corde scilicet, influit partibusque ceteris omnibus vitam largitur, temperamentum ex duobus æstimatur: tum è singularum id recipientium partium propria natura, tum ex eo per quod iis temperamentum istud affertur & communicatur. Quod præclare docuit Φιλοσοφάταις Conringius noster *lib. de calido innato, cap. XXI.*

II. Et in ipsismet quidem partibus attendi debet earum aptitudo, num videlicet facile ab illo influente afficiantur & incalescant adeoque potestate sint calidæ, an minus.

III. Quo magis enim potentia tales sunt partes, eo calidiores quoque sunt: contra quo minus, eo quoque frigidiores. Et quo magis tales, eo promptius quoque calidum istud recipiunt: & contra quo minus, eo tardius.

IV. Hinc

IV. Hinc *primo* omnium calidissimum est semen, & præcipue masculinum. Vnde facillime ac subito incenditur. Et quo calidius est, quo majori item copia adest, eo vehementius etiam totum corpus calefacit. Quod in homine pariter ac brutis clarissime observatur. Unde quoque profusionem ejus totum corpus illico sentit. Quod utrumque in præternaturalibus etiam affectibus identidem deprehenditur. Semen igitur perfusum est plurimo calido, estque sanguis perfectissime coctus, ejusque quasi flos quidam. Optimum quoque generatur in ætatis corporisque vigore.

V. Proximum *deinde* locum obtinet sanguis. Vnde animalia sanguine prædita multum calidiora sunt eo carentibus. Præterea quo crassior ac fibrosior est sanguis, eo quoque calidior est. Firmius enim tali sanguini calidum inhæret. Id quod tum in morbis etiam observatur, tum in sanguinis missione necessario debet attendi. Talia quoque corpora robustiora sunt tardiusque frigoris vim sentiunt sanguinem tenuem ac serosum habentibus. Vnde alia quoque animalia fibrosam sanguinem obtinentia animosa & iracunda esse probe notavit Aristoteles *l. 2 de partib. animal. c. 4.*

VI. Eadem ratio *tertio* est parenchymatis viscerum, utpote quod revera nihil aliud est, nisi sanguis concretus, estque itidem perfusum plurimo calido, à quo promissime incalescit, perinde ut sanguis.

VII. Idem *quarto* affirmandum est de carne musculorum. Nam & illa ejusmodi itidem est substantiæ, & numeroso calido influente pollet, & id ejusque vim facile admittit.

VIII. *Quinto* calida quoque est pinguedo. Cito enim calefit, calidumque probe retinet, unde manifesto quoque aliarum quas tegit partium calorem fovet.

IX. *Sexto* denique quæ sanguinis, eadem lactis etiam natura est: nisi quod sanguis ruber perfectior sit & concoctior

etior & propterea calidior, utpote plus calidi quoque reapse continens.

X. ALTERVM vero pertinet ad ipsammet calefactionem seu calidi communicationem. Quæ variis fit modis.

XI. *Primum* videlicet id fit proxime ipsomet calido innato id præstante. Quomodo cor est calidum, & quidem omnium aliarum partium calidissimum. Nec tamen omni sui parte æqualiter est tale. Calidior enim est substantia ejus cavitatibus, & in his sinister sinus dextro. Septum ejus porro maxime calet, deinde sinistrum latus, minime dextri ventriculi latus externum. A corde autem caliditatis ratione proximus est sanguis, utpote in ipsomet corde calidum innatum recipiens.

XII. *Deinde* id fit alio mediante, idque triplici modo. *Primum* beneficio sanguinis. Quo plus igitur ejus ad aliam partem defertur, eo calidiorem quoque illam esse oportet. Præterea quanto plus arteriosi sanguinis pars quæpiam accipit, tanto calidiorem adhuc eam esse necessum est. Unde viscera omnia præ aliis partibus sunt calida, & post cor ac sanguinem pulmo & hepar ceteris calidiora.

XIII. Quædam *deinde* calefiunt commodante sero, quæ minus sunt calidæ istis partibus. Quomodo multæ membranæ calidi innati sunt participes, exilibus vasculis ichorem vehentibus per eas sparsis. Quomodo cutis item & cuticula per capillaria vasa potissimum calefiunt. Quomodo similiter urinariam vesicam serum in eam destillans calefacit: non nisi ex parte tamen duntaxat. Nam ex parte quoque id fit ab adjacentibus partibus. Idem vero observatur etiam in aquis hydropicorum, quæ proinde paracenthesi facta subito & confertim detractæ manifesto refrigerant totum corpus, immo mortem accelerant.

XIV. Multæ *denum* partes, præfertim ubi cavitates sunt

ac va-

vacua interstitia, calidum accipiunt ope vaporum. A quibus
tus habitus corporis in viventibus tumidus redditur, in
ortuis ex aduerso concidit. Partes autem illæ omnium mi-
me sunt calidæ.

XV. Tametsi vero isthæc omnia ita sese habent, tamen
tud temperamentum ipsumque calidum innatum manifesto
unc augetur nunc imminuitur pro ætatis, aëris, assumtorum,
cretorum ac retentorum, vitæ generis, motus & quietis, vi-
iliarum ac somni, animi affectuum, sanitatis demum ac mor-
orum diversitate. Quo ipso simul totius corporis singularum-
ue partium proprium temperamentum necessario alteratur,
& ea propter facultates omnes & inde proficiscentes actiones
unc magis nunc minus vel bene vel male sese habent. Id
quod in homine pariter ac brutis numquam non observari
otest.

CAPVT VIII.

*Quotupliciter partes vel temperatæ vel intemperatæ
dicantur.*

Pergendum nunc est ad signa, è quibus primariarum parti-
um temperamentum, quomodo id in singulis hominibus
ese habeat, cognosci potest.

II. Id quod tum ad conservandam tum ad restituendam
valetudinem scitu necessarium est. Vtrobique videlicet sem-
per illud attendi debet, ut quantum fieri potest id tempera-
mentum vel conservetur vel restituatur, quod cuique maxi-
me naturale est, & quo quamdiu quisque utitur optime sese
habet.

III. Conditio vero isthæc apprime notari debet. Quod
si enim tale sit temperamentum, quod in præternaturales af-
fectus manifesto est pronum, potius id corrigendum & ad
mediocritatem reducendum est.

C

IV. Quan-

IV. Quando igitur hoc vel illud viscus (eadem vero ratio est & aliarum partium) aut temperatum aut intemperatum in hoc vel illo homine dicitur, *primo* id ita debet intelligi, quod temperamentum ejus tale sit, quale secundū naturam & communem morē maxime esse debet, aut quod una vel altera qualitas justo magis in eo præcellat vel sit debilior: comparatione videlicet cum aliis hominibus juxta varias omnis generis heic observatu necessarias differentias instituta. Ut tamen intra sanitatem hætenus posterius etiam consistat. Quod si enim actiones inde læduntur, jam manifesta proprieque dicta intemperies, hoc est morbus, adest. Ita omnia viscera exempli gratia in juvene multo sunt calidiora quam in puero vel sene, nec tamen propterea sunt intemperata: sed tum forent, si talia non essent. Etiam pueri tamen ac senis viscera & sunt & esse debent calida, nequaquam tamen pari cum illo gradu, alioquin & ipsa intemperata futura.

V. *Deinde* viscus aliquod dicitur temperatum vel intemperatum, illud tum in sese spectando tum cum aliis visceribus conferendo: non habita ratione ætatum, vel ceterarum differentiarum ab aëre, victu, vitæ genere, aliisque supra jam non semel notatis rebus petitarum. Quomodo eadem viscera bene temperata sunt, singulis sibi competentem caloris gradum obtinentibus: intemperata contra, si quod calidius esse debet illi quod minus tale, aut unum vel plura isti caliditate paria fuerint. Ut tamen intra latitudinem sanitatis adhuc etiam isthæc inæqualitas contineatur.

VI. Vulgari *tertio* loquendi ratione temperata vocari solent, quæ plane moderate calent: sicut è contrario intemperata, quæ mediocritatem vel non attingunt vel excedunt. Quod vero de caliditate dicitur, idem simul etiam de aliis qualitatibus ac temperationibus est intelligendum. Hujus ipsius autem causa inter homines & ejusdem ætatis & eodem victu
uten.

entes & idem vitæ genus sectantes subinde notabilis obser-
atur disparitas.

VII. Præter hæc *quarto* intemperata sunt, quæ manife-
sto à naturali statu siue bona valetudine factò recessu morbum
entiunt. Id quod intemperies peculiariter nominari con-
uevit.

VIII. Quibus ita habentibus demum notari quoque de-
bet, in hac viscerum aliarumque partium omnium æstimatio-
ne simul utrumque, tam proprium quam adventitium, tem-
peramentum comprehendi. Nam & omnes qualitates, è
quibus integrum temperamentum constat, attendi debent, &
lib influenti non potest non proprium immutari. Partes etiam
corporis humani hæc considerantur, non veluti corporum
naturalium peculiare species, sed tanquam vivi cuiusdam
corporis partes. Quales ut sint, neutrum temperamentum
solitarium sufficit, sed utrumque requiritur junctumque uni-
te præstat.

CAPVT IX.

*E quibus signis Cordis temperamentum in singulis
hominibus possit cognosci.*

Incipiendum igitur à CORDE, quod omnium ceterarum
partium & primum & primarium est.

II. Quod ipsum si *Temperatum* est, pulsus est mediocris,
non durus, nec debilis, nec tardus, nec celer: calor corporis ad
tactum mitis: mores insuper & animi affectus sunt moderati,
commodi, suaves.

III. *Calidum* cor significatur pulsu valido & duro: cor-
pus ad tactum quasi igneum est, præsertim in vola manus: id
habentes solent vehementissime irasci & inde exardescere,
sunt animosi: præterea solent facie esse rubicunda, item pilos
habere nigros, & hirsutum pectus: proni quoque sunt in ca-
lidos affectus.

IV. *Frigidum* arguitur pulsu parvo: colore corporis & in primis faciei albo. vel potius pallido: tales moribus sunt se-gnes ac timidi: frigore magis & citius offenduntur quam ca-lore.

V. *Siccum* indicatur pulsu duro sed parvo: tales juvan-tur humidis, læduntur siccis: non facile irascuntur; ast ubi conceperint iram, non facile dimittunt.

VI. *Humidum* plane contrariis indicatur.

VII. *Calidum & siccum* denotant pulsus magnus & du-rus & celer: tales sunt proni in iram, audaces, arrogantes, im-misericordes, libidinosi, *degeneri*: sunt hirsuti; pilum habent densum & nigrum, vel etiam crispum: corpus contactu valde calidum, item solidum: colore sunt ejusdem nigro: facile la-borant febribus calidissimis.

VIII. *Calidum & humidum* indicatur pulsu magno & molli & crebro: colore corporis & præsertim faciei florido: pilis rufis: in animi affectibus sunt facile mutabiles.

IX. *Frigidum & siccum* ostenditur pulsu parvo & duro & raro: tales in animi affectibus sunt fere stupidi, interim in iis si quando ab iis corripuntur pertinaces: valde læduntur à frigore, borea præsertim flante.

X. *Frigidum & humidum* monstrant pulsus mollis: iram non facile sumunt & facile deponunt: catarrhis sunt obnoxii, quamquam non simpliciter ab hac causa.

XI. ADDITVR hisce signis ab aliis *primo* respiratio, ita ut temperati cordis mediocris, calidi magna & celeris & crebra, frigidi parva & tarda & rara, sicci parva & tarda & crebra, humidi contraria, & ita consequenter in compositis quali-tatibus alia atque alia respiratio sit signum. Motum videlicet pulmonum fieri à motu cordis & sanguinis in arterias protrusi.

XII. Sed respiratio an proprium temperamenti cordis sit signum equidem dubito. *Primum* propterea, quod cordis & sane

& sanguinis motus non sit simpliciter efficiens causa respirationis. *Deinde* quod motus cordis pro diversitate caloris magnus vel parvus sit, alius item atque alius, respiratione illi neutiquam respondente. Inde magnus & celer est in pleuride & peripneumonia. In difficili quoque respiratione asperæ arteriæ rami sæpe sunt obstructi, quum tamen sanguinis motus per pulmonem non impediatur. Quin etiam vehementissimus interdum est motus cordis in eadem, immo eam jam prorsus intercepta: quod in iis qui suffocantur nonnunquam manifesto conspicitur. Ideoque respiratio constitutionem cordis primo & per se ac simpliciter non significat. *Tertio* quod ipsimet illi respirationis differentias à conformatione thoracis simul arcessant.

XIII. Afferunt *deinde* similiter tum corporis tum præcipue pectoris quam modo dixi conformationem, ita ut temperatum cor thorax nec latior nec angustior, calidum idem bene proportionatus (ceu loquuntur) quamvis amplior, frigidum angustus & planus, siccum parvus, humidum magnus & ita porro composita ejus temperamenta talis ac talis significet.

XIV. Sed & hoc signum pro certo ac proprio equidem non possum agnoscere, quod tum totius corporis tum seorsim pectoris conformatio non dependeat à calido innato. Deberent etiam omnes quibus amplius est pectus calidis, contra quibus angustius frigidis affectibus esse obnoxii. Homines item proceri calidiores & animosiores, ex adverso qui brevioris staturæ sunt frigidiores ac timidiores esse. Quorum nullum tamen, immo sæpenumero contrarium, experientia probat.

XV. QVOD autem ex animi etiam affectibus temperamentum cordis colligitur, nemini mirum videri debet, quum & omnes illi cor ac sanguinem semper afficiant, & vice

versa pro diverso utriusque temperamento ipsimet illi varient, vel solis iis quæ hac in re ætates suggerunt fidem facientibus.

XVI. Præterea quoque notandum, licet affectus illi per rationis regimen atque consuetudinem multum possint mutari, vel saltem cohiberi & premi, ne in mores & externos actus prorumpant; tamen fere semper manere proclivitatem quandam in eos, qui cordis ac sanguinis temperamento sunt affines.

XVII. Tametsi item plures temperamentorum species non dantur, facile tamen quilibet intelligit, singulas nunc magis nunc minus in singulis hominibus inveniri, nec omnes calidos vel frigidos, siccos item vel humidos, in eodem gradu præcise, sed sub magna latitudine tales vel tales esse.

XVIII. Inter omnia demum cordis temperamenta optimum est, quod ad temperatum proxime accedit. Id autem est calidum & humidum. Cui proinde quod maxime opponitur, frigidum videlicet & siccum, omnium est pessimum. Quorum illud juventuti, flori illi ætatis: hoc senectuti, quæ ad mortem naturaliter ducit, est proprium. Unde illud etiam longam, hoc brevem vitam portendit.

CAPVT X.

Quomodo ceterorum viscerum temperamenta sint exploranda.

CORDI vicinissimus est PULMO. Cujus *Calidum* temperamentum significant respiratio longa: vox magna & quæ continuari possit: sitis crebra & valida post vocis usum: æstate & ab aëre calido tales læduntur, frigido juvantur.

II. *Frigidum* arguunt respiratio parva, & minus calida, non tamen eousque ut frigidum expiretur: vox muliebris: tales

tales minime sunt fiticulosi ob locutionem: à calido aëre bene se habent, at à frigido, præsertim boreali, pessime.

III. *Siccum* respiratio parva & rara & tarda: vox acuta & tantum non clangosa: fitis à voce: tales quadamtenus proni dicuntur in asthma ob difficilem motum pulmonum.

IV. *Humidum* denique respiratio magna & rara & tarda: vox obscura & rauca: nulla fitis ab hac causa: ad excrementa recipienda & colligenda proclivitas. Flaccidi quoque tales pulmones inde facile redduntur: unde difficilis & imperfecta nec plena respiratio.

V. REFERTVR inter signa quoque *primopulsus*, utpote qui respirationi sit analogus, iuxta omnes temperamentorum diversitates.

VI. Sed an ab eo proprium signum heic desumi possit equidem ambigo, quod pulsus propria actio sit cordis ejusque temperamentum prodat, nec pulsus & respiratio pro æquivalentibus signis haberi possint.

VII. *Deinde* non minus adjungitur thoracis conformatio, quod videlicet calidum pulmonem habentibus thorax sit amplus & pilosus & ad tactum calidus, frigidum parvus, sic cum itidem parvus, humidum magnus.

VIII. Sed & hoc non immerito dubium videtur, propterea quod pectoris vel amplitudo vel angustia plurimum quidem faciat ad respirationem vel validam vel parvam, adeoque ad ipsum vel liberio rem vel impeditiorem cordis ac sanguinis motum; attamen aliud sit respiratio, aliud temperamentum pulmonis. Quid enim ad temperamentum facit conformatio, nisi plane per accidens?

IX. Multum obscuriora sunt HEPATIS omne temperamentum proprie declarantia signa.

X. Affertur quidem *primum* respiratio. Sed illa nullum heic potest præbere argumentum, nisi ab epatis magnitudine

rudine petitum. Hæc enim si insignis fuerit, diaphragma sursum cogendo respirationem difficilem reddit. At quid magnitudo vel parvitas ad temperamentum confert? quum calidissimum possit esse jecur etiam parvum, & contra multo minus calidum magnum. Quod si vero id ab inflammatione vel abscessu magnitudinem habet auctam, jam manifesto laborat morbo.

XI. *Deinde* signis istis annumeratur sanguis, quod calidum hepar calidior ac tandem biliosus, frigidum frigidior & qui cacheeticos ac leucophlegmaticos facile reddat, siccum paucus ac terrestris parumque nutriens, humidum copiosus & qui si propter renum vitium à sero non depuretur asciticos faciat, & ita porro composita ejus temperamenta alius atque alius, indicet.

XII. Sed sanguinis qualitas non nisi ex parte hepatis potest tribui. Nititurque assertio isthæc pristinis sententiis de nutritiva & *αἱματοποιητικῇ* facultate soli jecinori competente.

XIII. Adduntur *tertio* cutanearum venarum amplitudo vel angustia, *quarto* corporis externus habitus, *quinto* color cutis, *sexto* pili eorumque copia vel defectus & color.

XIV. Sed & hæc omnia partim ex eodem fundamento & quod jecur principium sit venarum sunt petita, partim & potissimum quidem non minus aliorum viscerum & præsertim cordis quam hepatis temperamentum habent causam. Venarum quoque aliorumque vasorum vel amplitudo vel angustia non est simpliciter indicium caloris vel magni vel exigui: nisi quod sanguine magis incenso & rarefacto venæ dilatari & intumescere soleant; ceu fit à motu, ira, æstuante aëre vel aqua, calore febrili, similibusque aliis causis.

XV. ID CERTVM est, quibus hepar est *Calidum*, in iis plus bilis gigni, unde totum corpus redditur calidius: multum quoque sitiunt: suntque proni ad iram. Facies etiam rubicunda

cunda & pustulosa iis reddi solet, quamquam non à sola hac causa. Sunt item obnoxii morbis calidissimis. Iuuantur demum cibo potuque frigido.

XVI. *Frigidum* quibus est, in iis nihil horum, sed contraria potius observantur.

XVII. *Siccum* peculiaribus signis non indicatur: nisi quod ubi simul calidius fuerit, plus adhuc bilis gignatur, sitisque major sit, ac reliqua modo memorata magis adhuc notentur.

XVIII. Similiter & *humidum* propriis indiciis vix innotescit. Quæ enim afferri solent, potius communia, reliquorumque viscerum ac sanguinis temperamentum non minus arguentia sunt signa.

XIX. Porro LIEN *calidus* facit ventriculum calidum & siccum & propterea siticulosum.

XX. *Frigidus* eundem humidum.

XXI. *Siccus* itidem sitibundum: idque adhuc magis, si simul est calidus.

XXII. *Humidus* in eodem humores abundare: & si præterea obstruitur atque intumescit, homines salivatores reddit: cutisque, præsertim in facie, colorem plumbeum seu lividum.

XXIII. Jam VENTRICULUS *calidus* bene citoque concoquit, etiam duros ac digestu difficiles cibos: molles contra & delicatos facile corrumpit, pingues autem in bilem: facit quoque homines bibaces.

XXIV. *Frigidus* tarde ac male coquit, etiam temperatos cibos: eosdem corrumpit in acorem: appetit tamen cibos magis quam calidus: ab assumpto cibo gravitas quædam in eo percipitur cum difficili respiratione ac fluctuatione à flatibus orta, item aliquando nausea vel etiam vomitus.

XXV. *Siccus* potissimum indicatur appetitu potus: sine quo non recte quoque concoquit, dum modo tamen is

pitissando potius quam ingurgitando sumatur: plerumque .
tem molestia quadam afficitur.

XXVI. *Humidus* quasi fugit potum: non bene itidem
concoquit: nauseam quoque vel aliam molestiam plerum-
que sentit.

XXVII. *Temperatus* temperatos cibos appetit, iisque ju-
vatur: ab intemperatis contra facile offenditur & languescit.

XXVIII. Postremo RENVUM temperamentum ex his-
ce signis innotescit. *Calidi* videlicet, quod fortiter ad se ra-
pant serum, faciunt mictionem crebram: obnoxios item ho-
mines renum inflammationibus; febribusque *μαερασμώδεις*,
qualis est tabes renalis & dorsalis; nec non calculo generan-
do: ut & salacissimos, propter vicinitatem seminalium vaso-
rum,

XXIX. *Frigidi* contra non avide trahunt serum, unde
parca urinæ redditio: faciunt etiam ut veneris cupiditas aut
parva aut nulla excitetur.

XXX. Adduntur hisce posterioribus signis urina flatu-
lenta & bullas habens, ischuria quædam, mictio cruenta,
morbus pilaris, & profluvium quoddam muliebri simile.

XXXI. Sed hæc quidem controversa sunt, meritoque
ambigitur, an frigiditatem sive caloris defectum significant.
Partim enim calorem quoque non minus, vel aliam atque
quæ à temperamento, præsertim renum, proveniat, causam
habere possunt: partim laxitatem potius vel ipsorum renum
vel saltem vasorum, adeoque humidius temperamentum im-
mo intemperiem, arguunt.

CAPVT XI.

*Vnde generationi dicatarum partium tempe-
ramenta æstimentur.*

Illis proxime junguntur generationi dicatarum partium tem-
pera-

peramentum denotantia signa. In quibus TESTES præ aliis nec sine causa potissimum attenduntur.

II. Quibus igitur ii *Calidi* sunt, cito incipiunt libidinari: cito quoque pubescunt & alias pilis vestiuntur: sunt præterea perpetuo per omnem vitam libidinosi: multam insuper sobolem generare dicuntur, eamque præcipue masculam.

III. *Frigidi* faciunt omnia contraria: ut tamen semen adhuc sit foecundum. Quod si enim vehemens insuper sit frigiditas, sterilitatem inducit.

IV. *Sicci* significari censentur crassiori sed paucio semine.

V. *Humidi* copioso semine sed aquoso. Vtrumque tamen intra latitudinem sanitatis, & foecundum adhuc esse debet.

VI. *Calidi & sicci* citius, quam calidi tantum, ut venus appetatur facere perhibentur: citius item & copiosius ut pili nascantur: utque tales homines citius foecundi sint: & mares potius quam foeminas progenerent: ut tamen à venere valde lædantur propter auctam siccitatem.

VII. *Calidi & humidi* quibus sunt, dicuntur tardius libidine tentari: tardius item pilos proferre: crebrius tamen ob seminis copiam in venerem agi: foecundiores etiam esse iis, quibus calidi tantum sunt: foeminas præterea procreare: manifeste demum lædi abstinentia veneris ob detenti seminis corruptionem.

VIII. *Frigidi & sicci* quibus sunt, dicuntur semen paucum habere, sed tamen quod sit flatulentum: unde melancholici quoque esse feruntur, qui simul sint libidinosi.

IX. *Frigidi & humidi* tardissime censentur ciere libidinem: quibus tales sunt eos glabram pubem habere: raro quoque gignere sobolem, eamque non nisi foemininam: semen item habere aquosum: & crebriori veneris usu vehementissime lædi.

X. VERVM notari debet *primum*, quædam ex hisce commemoratis signis proprie nihil aliud nisi abundantiam vel inopiam seminis aut multitudinem vel paucitatem seminalium vasorum indicare, quum in spadonibus quoque aliquando observentur.

XI. *Deinde* licet generatio prolis omnino sine testibus fieri nequeat, utpote quorum proprium opus sit foecunditatem semini largiri: tamen ejus defectum neutiquam argumentum esse frigiditatis, quum sæpe parce venere utentes numerosam habeant sobolem, libidinosis contra ea prorsus carentibus.

XII. *Tertio* quæ in signum siccioris vel humidioris temperamenti testium afferuntur esse incerta, nec minus vel seminis vel ceterarum ad generationem proprie pertinentium partium temperamentum declarare.

XIII. Similiter *quarto* perquam dubia esse quæ in ejusdem temperamenti æstimationem è sobolis alterutrius sexus procreatione petuntur.

XIV. TAMETSI vero quæ de testium temperamenti allata sunt utrumque sexum concernunt, tamen potissimum ad mares duntaxat pertinent, quod eorum semen unice facultatem effectricem obtineat, unde manifestum quoque discrimen testium in utroque sexu.

XV. In foeminis igitur præcipue considerandus est VTERVS, ita tamen ut simul seminis & ceterarum generationi dicatarum partium constitutio sub eo quadamtenus comprehendatur.

XVI. *Calidi* vero uteri signa sunt: cito menstruum fluxum habere: cito pubescere: magna ad libidinem proclivitas: copiosa soboles: bene se habere tempore gestationis.

XVII. Adduntur ab aliis liberorum masculini sexus generatio, & alia quædam. Sed de quibus merito dubita-

tur, quum heic simul ad mares & reliquam constitutionem fit respiciendum.

XVIII. Quod si tamen magna caliditas adsit, qualis est in viraginibus dictis, quædam è notatis signis quidem deprehenduntur, sed non omnia.

XIX. Tales enim vel non concipiunt, vel non nisi raro foetum seruant: quod in iis sanguis immo semen ipsum nimis sit calidum, nec masculino respondeat, uteri quoque vasa sint angustiora, & sanguis iusto crassior.

XX. *Frigidum* ex aduerso uterum significant omnia calidi notis contraria.

XXI. *Siccus* quibus est, iis aliquanto parcius ac tardius fluunt *καταμήνια*: citius tamen concipiunt; præsertim si simul est calidus: sed difficiliter pariunt.

XXII. *Humidus* autem facit eadem citius & copiosius prodire; præsertim si calidus una fuerit: facilius item parere.

XXIII. Ex quibus composita temperamenta facile iam amplius possunt dijudicari.

XXIV. Præter hæc tamen sæpe tum alias tum imprimis circa conceptum & gestationem & partum multa gravissima symptomata sexus ille patitur, etiam utero bene temperato, quorum proinde causa vel ab ejus mala conformatione vel alio morbo organico vel aliunde peti debet.

CAPVT XII.

Cerebri temperamenta quibus è signis innotescant.

Illas excipiunt sensibus exercendis destinatae partes. Quarum princeps est CEREBRVM.

II. Quod ipsum qui *Temperatum* habent, iis caput cum omnibus partibus suis concinne conformatum pulcreque proportionatum est: sensus itidem tam externi quam interni, ut & ratio seu mens, firmi & expediti; somnus & vigiliae

moderata: excrementorum per palatum & nares & aures parca separatio: cutis faciei coloris vividi quidem, sed tamen non rubicundi: capilli & in colore & substantia & copia mediocres: etiam facile fert externas, aëris præsertim, injurias, nisi nimis violentæ ac diuturnæ fuerint.

III. *Calidum* significat cranium magnum, reliquo tamen corpori proportionatum: sensus vegetiores quam in cerebro temperato, ratio quoque acris, sed memoria aliquanto labilis ob celerem motum phantasiæ: auctoque calore temperamentum tale facit præcipites in actionibus & audaces: somnus præterea talibus est brevis & è quo facile excitantur: excrementa capitis pauca: cutis faciei rubicunda, venæque tumidæ, præsertim in oculis: obnoxii sunt hæmorrhagiæ narium: capilli cito crescentes & densi, colorisque nunc magis nunc minus nigri, pro diversitate caloris: graviter denique tales offenduntur ab externis injuriis, præsertim ab æstu aëris, potu generoso, similibusque aliis.

IV. *Frigidum* habentibus caput fere magnum est cum inconcinna figura: sensus omnes torpent: ii difficulter aliquid memoriæ mandant: sunt in sententia pertinaces: somnulosi: item *νερόμυξοι*, quomodo eleganter è Galeni *l. 6 de meth. med. c. 3* eos vocat Hofmannus, id est, mucosi arietum instar, iisque qui emunctæ naris dicuntur plane oppositi; ceu Fabius Pacius *commentar. in h. l.* vocem illam exponit: color porro faciei lividus est, & cutis inflata: capilli sunt albi vel rufi, tardeque barba provenit: ab externo frigido valde læduntur tales, suntque catarrhosi.

V. *Siccum* declarat caput argutum cum commoda figura: sensus externi perspicaces, & interni perfecti: unde mens sapiens, si simul calor adsit: tales præterea vigiles sunt & acres: non abundant excrementis: cutis faciei ad tactum dura est: capilli quoque sunt duri, nigri, copiosi, sed cito frontem

frontem destituentes: læduntur calidis & frigidis, siccitate videlicet aueta.

VI. *Humidum* quibus obtigit, iis caput est magnum & deforme: sensus externi omnes hebetes sunt, & eorum organa mucosa: nec minus interni tales: unde debilis quoque ratio: abundant excrementis: somniculosi sunt: cutis capitis mollis est & inflata: capillitarde proveniunt, suntque promissi, albi, molles instar lanæ, non facile decedentes: tales ab externis non facile læduntur, quod sensus sint obtusi.

VII. *Calidum & siccum* indicat capitis concinna figuratio: sensus omnes vegeti, & mens acris: parcus somnus: pauca excrementa: capilli duri & nigri & copiosi & crispi: ut & reliqua quæ tum calidi tum sicci cerebri sunt signa.

VIII. *Calidum & humidum* significat capitis vel comoda vel incommoda conformatio, prout hæc vel illa qualitas alteram superaverit. Si utraque debilis fuerit, tales parum differunt ab iis quibus temperatum est cerebrum. Sin calor prævaluerit, sensus tam externi quam interni vegeti sunt, colorque faciei floridus. Sin humiditas, sensus minus bene se habent, unde somnia turbulenta & gravia. Excrementa quoque pauca calorem, multa humiditatem prævalentem indicant. Eadem est ratio somni & vigiliarum. Præterea in tali temperamento cutis capitis mollis & alba esse solet, humiditate præsertim prævalente: capilli porro subflavi & recti ob eandem causam: melius demum sese habent borea, pejus austro flante.

IX. *Frigidum & siccum* sine dubio comitatur capitis conformatio minus bona: sensus sunt minus expediti; nisi quod quidam præcocis ingenii sint, (ceu quidem nonnullis visum, namque mihi tales potius sunt calidi,) in quibus videlicet
sicc-

75
 siccitas superat frigiditatem: excrementa non desunt; quorum minus colligitur, si siccitas; plus, si frigiditas superet: facies plerumque decolor est, & cutis ejus exsucca: capillitium tenue, ac præpopera canities: id habentes à frigore maximopere læduntur.

X. *Frigidum & humidum* denique facile itidem judicatur ex utroque simplici temperamento. Caput videlicet magnum est & deforme: abundat excrementis: unde tales sunt stupidi, somnolenti, catarrhosi. Quæ omnia multis modis adhuc augentur à similibus externis.

XI. NOTARI vero debet *primum*, signis illis addi solere locomotivæ quoque facultatis constitutionem, quod ea vel prompta sit & expedita vel segnis & languida, prout sensus videlicet sese habent. Ita ubi cerebrum temperatum est, motum & speciatim ingressum neque præcipitem neque tardum esse: ubi calidum, motum citatiorem: ubi frigidum, motum tardum: ubi siccum, motum validum: ubi humidum, motum debilem: & ita in temperamentis compositis talem atque talem pro sua cujuscunque natura.

XII. At quoniam valde adhuc saltem controversum est, an facultas isthæc vel omni vel quadam ex parte cerebro debeatur, istud quidem inter ejus signa minus commode admittitur. Nam quod stupidi sint simul segnes ac desides, est à pituitosa massa sanguinis. Vt alia contrarium potius suadentia nunc non commemorem, vel adducta agitem.

XIII. *Deinde* quoque monendum, capitis figuram non parum quidem ad cerebri temperamentum æstimandum conferre, solam tamen non semper ad id sufficere: quum non raro ubi majus est caput, id, quod parvum significare solet, adsit; & contra ubi minus, id quod magnum. Ideoque saltem unum & alterum è præcipuis signis simul attendi debet.

XIV. Minus adhuc *tertio* certum signum temperamenti cerebri

cerebri est faciei color & constitutio, sed sæpissime potius ventriculi, pulmonum, immo totius corporis habitus, ac massæ sanguineæ.

XV. Similiter *quarto* capilli non tam peculiariter cerebri, quam sanguinis & sæpe viscerum temperamenta significant. Argumento est, quod quales in capite, tales in aliis etiam corporis partibus ac regionibus pili nasci solent: sive substantiam, sive colorem, sive copiam eorum spectes. Nisi quod in capite color eorum mutari soleat ab aëre externo & cultu, & in eo in homine quidem secundum naturam copiosissimus esse debeat pilorum proventus.

XVI. Certissima igitur ac nunquam fallentia cerebri temperamentum demonstrantia signa è sensuum, præcipue internorum, ac mentis operationibus, vigiliarum item ac somni, ipsorumque insomniorum quantitate ac qualitatibus, petuntur.

CAPVT XIII.

*Quomodo singulorum externorum Sensoriorum
temperamenta explorentur.*

Proxime dispiciendum est de sentiendi instrumentorum temperamentis indagandis. Tametsi enim cerebri constitutionem ipsa quoque sentiunt, seorsim tamen iis peculiariora temperamenta competunt, quæ proinde propriis quoque signis produntur. Intelliguntur autem nunc externis solum sensibus dicata instrumenta. Nam interni potius ipsi cerebro sunt infixi.

II. OCVLVS igitur *Temperatus* ex his notis iudicatur. Debet bene conformatus esse, & proportionem capiti respondere: situm talem obtinere, ut nimis nec exstet nec profundus sit: objecta probe percipere: nec instabilis nec rigidus esse: habere vasa non valde conspicua: non facile lædi ab externis.

III. *Calidus* paullo major est, ut & eminentior: spiritibus turgidus: unde longius prospicit, & exacte cernit: inconstans sive valde mobilis: vasa habet conspicua: pauca quoque vel nulla excrementa: facile læditur ab externis, qualia sunt calida, acra, splendida.

IV. In *Frigido* sunt omnia contraria.

V. *Siccus* non est magnus: clare videt: caret excrementis: facile quoque læditur ab externis, calidis præsertim & acris: idque magis adhuc, si simul fuerit calidus.

VI. *Humidus* magnus est: & plerumque madidus.

VII. *AVRIS* autem *Temperata* itidem habet conformationem bonam: spiritus & aër, qui congenitus vel implantatus dicitur, (quamquam ut talis sit non est necessum,) est purus: unde bonus auditus: pauca in auditorio meatu excrementa colliguntur: nec statim læditur à quocunque vento.

VIII. *Calida* spiritus & aërem habet tenuissimum: unde subtilis auditus: calidis offenditur.

IX. *Frigida* tinnitibus obnoxia est: unde gravis auditus; præsertim si caput simul sit pituitosum vel serosum: borea & euro flante valde læditur.

X. *Sicca* caret humoribus & sibilis & excrementis: unde acutus auditus.

XI. *Humida* abundat excrementis: strepitu vel sibilo vel tinnitu infestatur, pro serosorum vel pituitosorum vel flatulentorum humorum diversitate: unde gravis & difficilis auditus: à frigido & humido vento vehementer offenditur.

XII. *NASVS* porro, quatenus instrumentum odoratus est, ut bene olfacere possit, magis elatus quam depressus, utramque narem habere apertam, nec humoribus obsessus vel obstructus esse debet.

XIII. *Temperati* igitur nasi signum, & quisnam odores omnes recte ac promte percipere queat, ex hisce facile colligitur.

XIV. *Sicca*

XIV. *Siccus* itidem facile percipit sensibilia illa: idque adhuc magis, si simul est *calidus*.

XV. Qui vero difficulter vel vix ea sentiunt, iis plerumque os cribriforme vel à pituita crassa obstructum est, vel una cum nasi membranis à defluentibus humoribus nimis madefactum, vel membranæ illæ eadem aliave de causa nimis densæ aut alias intemperatæ redditæ sunt.

XVI. LINGVA quoque exquisite *Temperata* facillime percipit saporés, immo simplices etiam tactiles qualitates.

XVII. Exquisitius adhuc, si *calidior* fuerit, item *siccior*. Similiter quoque tenera lingua, qualis peculiariter est delicatorum, iisdem etiam vulgo vernaculo nostro sermone tribui solita.

XVIII. *Frigida* vero & inprimis *Humida* obtusum habet sensum.

XIX. TACTVS denique (quam facultatem vulgo itidem, perperam tamen, à cerebro arcessunt) sensorium si probe *temperatum* fuerit, exquisite tactilia percipiuntur.

XX. Exquisitius adhuc, si *calidius* & *siccus*, & simul tenerius fuerit.

XXI. *Humidum* vero laxum est, & propterea obtusum habet sensum. Similiter item talem habet organum durum ac densum.

XXII. Vnde facile causæ dari possunt omnium differentiarum, quæ circa hanc sensitivam facultatem pro diversitate singulorum hominum & utriusque valetudinis tam in externis quam internis corporis partibus hoc sensu pollentibus deprehenduntur.

XXIII. POSTREMO de hisce omnibus sensitivis facultatibus notandum est, tunc instrumenta illa optime temperata adeoque facultates eas perfectas esse, quando objecta sua ita percipiunt, prout communi humanæ naturæ conveniens est.

XXIV. Nihil itaque integritati earum derogat, quod earum quædam in nonnullis brutis excellentiores sint: nec earundem excessus in hominibus quibusdam, quale est ex. gr. in tenebris videre.

XXV. Hoc enim singulare est, ac *τετραπλοῦς* quid refert: illud eorum naturæ proprium est & competit.

CAPVT XIV.

Quæ signa Sanguinis temperamentum ostendant.

Inquirendum nunc est in massæ SANGVINIS temperamentum. Ita. Nec enim sufficit viscerum temperamenta habere cognita, quum ipsemet sanguis propter varias causas, ab aëre præsertim, assumptis, motu vel quiete, animique affectibus petitas, subinde viscera rursus immutet, perinde ut illa sanguinem generant atque perficiunt. Accedit, quod sanguis sæpissime sit causa morborum.

I. *Serosus* igitur sanguis valde est mobilis. Vnde quibus talis est facile incalescunt, & vicissim facile refrigerantur: iidem animus item facile tam ad iram quam gaudium aliosque affectus concitatur, sed facile rursus sedatur: phantasia quoque in iis viget: qua de causa non carent ingenio, nec somniis: memoria tamen iis aliquanto minus est firma. Cuius temperamenti plane gemina experimenta in ebriis observantur.

III. Hinc porro proni sunt ad sudorem, hæmorrhagiam, melancholiam, deliria: præsertim si adsit plethora, & nimio sero massa sanguinis abundet. Quorum specimina ebrii non minus exhibent.

IV. *Pituitosus* sanguis quibus est, ii calido aëre juvantur, frigido laeduntur: facultates omnes in iis torpent: suntque somniculosi: solent etiam faciem habere pallidam.

V. Propterea proclives sunt in soporosos affectus, catarrhum,

rarrhum, tuffim: & feorfim foeminae in cachexiam & leucophlegmatiam.

VI. *Salfus* fanguis indicatur praecipue macilentia & *ἀργοφία* corporis. Vrina quoque & excoriations (quae vocantur) five à scabie five ab alia causa factae prodere solent acrimoniam: sudor item cuticulam laedens, & ipsa linthea corrodens.

VII. Obnoxii tales sunt in primis phthifi, scorbuto, dentium dolori, scabiei.

VIII. *Biliosus* fanguis facit ut homines sint calidi, expediti ad actiones & prompti, iracundi, ingeniosi. Tales faciem solent habere cum virore pallidam.

IX. Facile afficiuntur febribus tertianis & continuis, nec non ictero.

X. *Mixtus* autem ex hisce diversis humoribus fanguis non difficile iudicatur, ad singula enarrata signa diligenter attendendo, item quinam ex iis praecipuus sit, adeoque quodnam temperamentum tota massa quam maxime obtineat.

XI. *Temperatus* demum aestimatur inde, quod omnium facultatum actiones mediocres sint, nec in aliquo deficient vel excedant. Tales etiam solent esse hilares, facieque florida.

XII. Nec temere morbis tentantur, nisi fortassis ephemera febrim.

CAPVT XV.

Vnde corporis Habitus constitutio patefiat.

SEQUITUR CORPORIS HABITVS, qui vulgo ab aliis seius tertia regio vocatur, opponiturque visceribus aliisque partibus in trino ventre contentis, adeoque cutim ac musculos potissimum comprehendit.

II. Ejus autem constitutio *primum* deprehenditur contactu, calidae sint partes illae an frigidae, siccae vel humidae,

adeoque duræ vel molles, robustæ an flaccidæ. Et vero si cutis est calida, multo magis muscoli, quoniam partim ab his illa incalescit.

III. *Deinde* color attendendus: qui simul ostendit humores, non duntaxat sub eis contentos, sed etiam alias in corpore vel abundantes vel prævalentes: in primis autem ruber, albus, viridis, lividus, pallidus, citrinus, niger, vel ad eorum aliquem vergens.

IV. Pili *tertio* heic quoque signum præbent, non nisi quadamtenus tamen, utpote qui simul sanguineæ massæ temperamentum declarant: quanquam pro diversis causis etiam externis & proventus & color eorum itidem variat: atque ita locorum in quibus nascuntur temperamentum ex parte seorsim ii quoque significant.

V. *Quartum* signum desumitur à iuvantibus & lædentibus: sive ad calefactionem vel refrigerationem, sive ad siccationem vel humectationem pertineant. Sunt autem affectiones habitus ab aëre externo, vel balneis, vel vestitu & lectis, vel motu aut quiete, productæ.

VI. Alii videlicet ab his illisve facile offenduntur, alii diutius hæc illave tolerant, alii commodum quoque ab his illisve percipiunt. Ita quidam cito incalescunt, quidam tarde. Quidam mox delassantur, quidam sero demum.

VII. Præter hæc *quinto* advertendum quoque, an ossibus musculi respondeant proportionem & magnitudine & robore. Quæ partim à conformatione, partim à temperamento dependent. Sæpe quippe ossium molli impares sunt musculi, quod vel nimis graciles & exsuccis, vel nimis molles aut maridi sint: & è contrario torosum & habitius corpus ossa debiliora non sufficienter sustentant. Sub musculis autem tendines etiam comprehenduntur.

VIII. Hinc alii diu stare, ire, saltare, brachia movere possunt:

possunt: alii non. Quæ discrimina passim & subinde observantur, etiam in ætatibus. Unde alii infantes ac pueri cito incedunt, firmiterque pedibus nituntur: alii tarde, facileque labuntur.

IX. Exploratur autem id ipsum potissimum tactu, partim visu.

X. Scorsim sexto demum non minus inquirendum, quum corpus bifidum sit, an utrumque latus æqualiter sit temperatum, an minus.

XI. Id quod iisdem modis cognoscitur.

XII. Secundum naturam tamen dextrum latus aliquanto calidius est sinistro: idque tum propter pulmonem in dextro latere majorem, tum propter hepar: quod præclare docet amplissimus Conringius noster *l. de cal. inn. c. 20.*

XIII. Hac sane quoque de causa dextrum latus robustius est, & ab eo principium fit localis motus, & plerique homines dextra manu magis utuntur promptiusque agunt quam sinistra.

XIV. Neque tamen scævolis ea propter sinistrum latus calidius esse dextro est quod quis opinetur, sed à communi hominum more illius discessus aliæ sine dubio sunt causæ.

CAPVT XVI.

Quomodo cognosci possit, Totumne corpus æqualiter an inæ qualiter sit temperatum.

PRÆter illa omnia demum TOTIUS quoque CORPORIS temperamentum debet attendi, quum in utraque valetudine non unum indicans etiam inde petatur.

II. In quo ipso definiendo tamen cavendum est, ne quis error committatur, isque geminus ac valde communis.

III. *Primum* videlicet à multis id unum idemque censetur esse cum massæ sanguinæ temperamento.

IV. Quod

IV. Quod ipsum quidem ad totius corporis temperamentum quam maxime pertinet, & omnino diligenter debet observari; tamen id integrum nequaquam constituit.

V. Ideoque alii quidem homines sunt biliosi, alii serosi, alii pituitosi, alii aliter se habent, si de massa sanguinis agitur quaestio.

VI. Nullus tamen homo propterea commode dicitur habere temperamentum biliosum, vel pituitosum, vel sanguineum, vel ab humoribus denominatum aliud: tametsi alius humor & idcirco alia sanguinis massa est calida, alia frigida: quod bene quoque notavit Fernelius *l. 3 physiol. c. 11.*

VII. Alii *deinde* totius temperamentum videntur idem habere cum temperamento habitus.

VIII. Sed quod itidem totius quidem insignis est portio, totum tamen neutiquam absolvit; ceu ex praecedentibus constat.

IX. SICUT igitur similarium partium temperamentum nihil aliud est, atque complexus omnium qualitatum, quæ unicuique naturaliter tam ratione missionis quam citra eam competunt & insunt: sic etiam totius corporis temperamentum constat è singularum partium tum propriis tum communi sive influente temperamentis simul sumtis.

X. Vnde totum corpus æqualiter est temperatum, quando singula viscera, sensoria, massa sanguinis, habitus corporis, adeoque omnes ejus partes sunt temperatae, ita ut nullius qualitatis praedominium in ulla notabile sit, praeterquam singulas naturaliter decet.

XI. Inæqualiter autem temperatum dicitur, quando vel una, praesertim è nobilioribus & praecipuis partibus, citra vel ultra mediocritatem talis aut talis est.

XII. Utrum vero adsit, *primum* cognoscitur è diligenti attentione ad usus & actiones, quibus praestandis singulae partes sunt dicatae.

XIII. De-

XIII. *Deinde non minus advertendum, quibus rebus singulæ vel iuventur vel offendantur.*

XIV. *Id quod maxime innotescit distinctim hætenus tradita signa probe observando & inter sese conferendo.*

XV. *Ita multis frigidior est ventriculus, at calidius cerebrum. Vnde fit, ut dum generosus potus ventriculo prodest, cerebro obsit.*

XVI. *Quod ipsum proinde indicat talem potum per vices esse dandum, ut simul utriusque partis ratio habeatur, & utrique bene consulatur.*

XVII. *Æstimatio tamen isthæc non temere est pronuntianda, priusquam iusta facta sit inquisitio. Alias enim error, isque sæpe non parum noxius, facile committitur.*

XVIII. *Cujusmodi est quod vulgo, quibus calidius hepar obtigit, ventriculus frigiditatis inculatur, ex illo solo vano argumento, quod istius major caliditas hujus minorem provocet: quum potius eopse hic quoque calidior reddatur; quod vel una sitis identidem manifesto demonstrat.*

CAPVT XVII.

Epicripsis temperamentorum bonitatis & præstantiæ ratione instituitur.

Restat jam diffiniendum, quænam è traditis tum partium tum totius temperamentis magis, quænam minus præstent.

II. Etenim hoc quoque novisse permultum interest in utriusque valetudinis iusta curatione, nec minus in prædictione instituenda.

III. Est autem considerandum, quodnam tum optimum tum præstantissimum sit temperamentum tam præcipuarum partium quam totius.

IV. Optimum vero vocatur, quod maxime durable est,

est, adeoque quo quando præditæ sunt partes vel totum, diutius vivunt ac valent seriusque corrumpuntur.

V. At præstantissimum, quod facit ut facultates maxime vigeant, & ea propter actiones promptissime & perfectissime edantur.

VI. Ea videlicet ratione optimum & præstantissimum distinguere nunc visum est. Alias enim non differunt, sed potius unum idemque sunt.

VII. ET Cordis quidem temperamentum optimum esse quod à temperato proximum est, calidum videlicet & humidum, jam supra est ostensum.

VIII. Idem de reliquis visceribus ut & generationi dicatis præcipuis partibus affirmandum.

IX. Vita videlicet unice consistit in calidi conservatione.

X. Quod ipsum tametsi de calido innato adeoque temperamento communi totius sive influente proprie intelligitur, tamen simul etiam ad proprium calidum singularum partium quadamtenus pertinet.

XI. Nec enim hoc pereunte vel perduto illud amplius locum invenit, certe nihil prodest, sed frustra accedit.

XII. Et vicissim quando illi recipiendo vel fovendo viscus quodpiam minus est aptum, hoc solum vitæ & conservationi ejus consulere nequit.

XIII. Nimia vero humiditas facit viscera nimis laxa & ut facile corrumpantur.

XIV. Quemadmodum nimia siccitas eadem vel scirrhusa vel marcida reddit, adeoque licet corruptioni non tam cito obnoxia, tamen calidi influentis hospitia minus idonea.

XV. Optime proinde viscera sese habent, quum probe quidem firma sunt & solida, tamen simul etiam succulenta.

XVI. Cerebri temperamentum optimum est calidum & siccum: pessimum frigidum & humidum,

XVII. Hoc

XVII. Hoc enim cito potest corrumpi: idque adhuc magis, si calor deficiat, qui nimiam humiditatem quadamtenus corrigere ac digerere possit.

XVIII. Ceterorum sentiendi instrumentorum optimum temperamentum est, quod ad mediocritatem proxime accedit, quæ facit ut partes speciatim temperatæ vocentur.

XIX. Massæ sanguinis temperamentum optimum est calidum, & quod ob multas terrestres partes eam fibrosam & propterea quodammodo siccam sive sero non abundantem reddit: quæ tamen videlicet simul alterius qualitatis sit expers.

XX. Biliosus enim facile supra modum accenditur, item falsus, pituitosus putrescit, serosus alias alteratur. Iste contra qualem dixi, naturam suam maxime retinet.

XXI. Habitus porro corporis tum optime est temperatus, quando ita sese potissimum habet, quemadmodum de viscerum temperamentis iam fuit pronuntiatum.

XXII. Totum denique corpus illud erit optime temperatum, quod non quidem prorsus æqualiter, interim tamen nec valde inæqualiter, sed ita, ut viscera, generationi dicatæ partes, cerebrum, sensoria reliqua, massa sanguinis, habitusque corporis, singula quo definitum modo bene sint temperata.

XXIII. JAM facultates & actiones præstantissimas reddit id temperamentum, quod præ aliis excellit.

XXIV. Tale vero neutiquam est mediocre; quod quando partes vel totum corpus habent, peculiariter temperata vocantur. Ab illo enim itidem non nisi mediocria proficisci possunt.

XXV. Maxime igitur excellit calidum. Calor quippe omnium aliarum qualitatum est efficacissimus & ἰσχυρότατος.

XXVI. Facultates proinde quoque & quæ ab iis eduntur actiones præstantissimas facit temperamentum calidum.

XXVII. Id quod etiam perpetuus usus docet, five viscera & quæ iis accensentur, five cerebrum & sensoria, five sanguinem, five corporis habitum, five totum denique, singulas item vel omnes quibus illa dicata sunt facultates, intuemur.

XXVIII. Quod ipsum non minus itidem manifesto observatur pro omnibus illis differentiis, quæ temperamenta nunc magis nunc minus calida reddunt, ætatis videlicet, æris, assumptorum, vitæ generis, motus vel quietis, aliorumque, tum quæ in diæteticis considerantur, tum quæ cap. III jam sunt notata.

XXIX. Tametsi vero calidum temperamentum est præstantissimum, tamen id sub latitudine quadam debet intelligi. Visceribus enim & sanguini maximus competit calor: sensoriis autem, & imprimis tactus, item menti, potius moderatus.

XXX. Quod ad ceteras autem qualitates pertinet, cor & reliqua viscera cum generationi dicatis partibus præstantissimum temperamentum habent id quod optimum fuit pronuntiatum, ut videlicet firma sint ac solida, simul tamen succulenta, hoc est, nec arida, nec flaccida. Ita namque officio suo quam maxime sunt idonea.

XXXI. Cerebrum humidius phantasiæ aptius est, siccus memoriæ. Hoc tamen illo præstat, estque mentis etiam operationibus magis accommodum.

XXXII. Oculus inter siccitatem & humiditatem medius ferme præstantior est, ita tamen ut quadamtenus magis siccus quam humidus sit.

XXXIII. Auris sicca præstantior est quam humida.

XXXIV. Idem de naso quatenus sensorium est affirmandum.

XXXV. Lingua sicca magis sapit quam humida, dummodo tamen non sit crassa.

XXXVI. Organa tactus tanto exquisitius sentiunt, quan-

quanto temperatiora & teneriora fuerint. Vnde delicatis exquisitissimus hic sensus.

XXXVII. Sanguinis massa fibrosa ad corporis robur maxime facit: subtilis autem mentis operationibus aptior esse creditur. Quod tamen experientia perpetua minus consentaneum est.

XXXVIII. Habitus corporis quemadmodum definitum est optime temperatus ad actiones etiam edendas quam maxime valet.

XXXIX. Vnde jam consequens est, totius aliquatenus inaequale temperamentum facultatum vigori maxime esse accommodum, & propterea praestantius eo, quod aequale proprieque temperatum dicitur.

XL. DEBET tamen heic *primum* simul attendi aetas. Corpora enim quae crescunt etiam solidissimas partes quodammodo molles habere debent. Alias augmentum earum impeditur.

XLI. Non minus *deinde* sexus etiam habenda est ratio. Sicut enim marium corpus natura calidius est ac solidius: sic foeminarum minus calidum, praeterea humidius ac mollius.

XLII. Quo gemino discrimine notato praestantissima tum partium tum totius temperamenta censenda sunt, quae facultatibus exercendis ita sunt apta, prout uniuscuiusque & aetatis & sexus natura requirit.

XLIII. Differentiis autem istis una consideratis indeque comparatione facta illud demum simpliciter omnium praestantissimum temperamentum fuerit, quod in maribus, & illa quidem aetate, qua facultates omnes maxime vigent, reperitur.

*Quotuplicia sint & alias in aduersa valetudine & seorsim
hoc loco obseruanda signa.*

HAËtenus considerata sunt signa omnium tum quæ parti-
bus tum quæ toti corpori humano competunt tempera-
mentorum, intra latitudinem sanitatis tamen consistentium.
Nunc ad illa progrediendum, quæ in aduersa valetudine obser-
uari debent.

II. Est autem *primo* morbus vel externus vel internus.

III. E quibus ille statim sensibus manifestus est, nulla
signorum notatione vel collatione ad sui cognitionem indi-
gus.

IV. Hic per certa signa declaratur, quæ tamen simul
externe quoque quadamtenus numquam non deprehendun-
tur.

V. Vocantur autem signa illa morbum indicantia *πρὸς
γνωμονικά.*

VI. Quæ quamdiu non obseruantur vel certo obseruari
nequeunt, tamdiu quoque de morbo vel quis ille sit nihil po-
test definiri.

VII. *Deinde* signa illa sunt vel communia pluribus mor-
bis vel singulis propria.

VIII. Quorum illa duntaxat valetudinem læsam,
hæc simul qua specie morbi monstrant, *διαγνωστικά* nominata.

IX. Non sufficit autem prius illud novisse, nisi posteri-
us quoque constet. Alias enim curatio recte nequit institui.

X. *Tertio* præterea non satis est hæc obseruare & dijudi-
care, sed attendenda quoque sunt signa morbi eventum præ-
dicentia, *προγνωστικά* & *προβηπτικά* eapropter nuncupata.

XI. Quæ ipsa *quarto* rursus differunt, prout morbus vel
diuturnus vel acutus fuerit.

XII. Quum -

XII. Quamque acuti morbi periculosiores sint diuturnis, quam maxime in iis diligenter ad illa signa debet attendi, è quibus de morbi exitu iudicium fieri possit. Vnde crisis criticique dies acutis proprie sunt dicati.

XIII. NEC tamen omnis generis signa hujus loci est considerare.

XIV. Nam *primo* diagnostica & unicuique morbo propria signa traduntur ubi de morbis ipsis agitur, utpote quæ ad morbos eorumque naturam pertinent, & ab eorum causis una proficiscuntur.

XV. *Deinde* nec omnia signa, sive communia sive propria sive prognostica sint, quæ quamlibet actionem facultatemque læsam proprie denotant, huc pertinent, sed itidem ad pathologiam.

XVI. Illa *tertio* tamen heic veniunt in contemplationem, quæ communissima sunt, totiusque salutem ac vitam concernunt.

XVII. Præterea *quarto* illa considerare nunc oportet, quæ tum ab externo habitu corporis tum & præcipue quidem à facie ejusque partibus ut & ore desumuntur.

XVIII. Similiter *quinto* de iis etiam debet agi, quæ ab excretionibus indicantur.

XIX. Hæc omnia quippe notata usum habent non duntaxat in morborum curatione, vel ab iis præsertatione, immo in bonæ valetudinis exacta cognitione; sed quam maxime quoque in acutorum dijudicatione & de iis prædictione.

XX. Quod ipsum tamen non nisi generatim tradendum est, nullatenus ad singulas morborum species deveniendo.

CAPVT XIX.

Quid Crisis sit & quot ejus differentia.

Quandoquidem vero inter hæc signa peculiariter quoque
criti.

critica sunt observanda, priusquam singuli fontes sive loca signorum huc seorsim pertinentium speciatim tradantur, de crisi in se spectata ut agatur res ipsa postulat.

II. Quumque variae sint vocis κρίσεως acceptiones in antiquis Medicorum scriptis, de quibus Foësius in *Oeconomia Hippocratis*, Andreas Laurentius *l. 1 de crisib. c. 2*, Prosper Alpinus *l. 6 de prasag. vita & morte c. 6*, alii: tamen ea quam maxime obtinuit, ut per κρίσιν intelligatur morbi repentina mutatio vel ad sanitatem vel ad mortem, item (quod addendum esse mox patebit) vel in melius vel in deterius.

III. Quo ipso simul differentiae ac species ejus continentur. Est enim crisis alia perfecta, alia imperfecta: & rursus utraque duplex, ceu modo dictum.

IV. *Prima* videlicet est perfecta salutaris, quae integram dat sanitatem, seu liberationem ab illo videlicet acuto morbo, quo tum quispiam laboravit; ut ut pristinae vires non protinus simul restituantur. Quae quidem sex requirit conditiones. Etenim *primo* debet indicari bonis signis, quae coctionis signa dicuntur: *secundo* debet esse manifesta, id est, cum satis copiosa excretionem vel abscessu: *tertio* debet critico die fieri: *quarto* debet esse fida, in qua videlicet nihil reliquiarum morbi nec in eum relapsus ullus metus superfit: *quinto* debet esse secura, id est, sine periculosis symptomatibus & cum tolerantia aegroti fieri: *sexto* debet tam morbo quam naturae aegroti convenire.

V. *Secunda* est perfecta letalis, quae habet perfectae salutaris crisi contraria omnia.

VI. *Tertia* est imperfecta ad melius, quae non omnino quidem tollit morbum, tamen eum allevat, facitque ut facilius is feratur. Est autem talis, quando vel unum sex istorum requisitorum desideratur.

VII. *Quarta* est imperfecta ad deterius, quando vel in-
graves-

gravescit is ipse morbus, vel indicatur eum in alium & quidem graviorem mutari.

VIII. Ex quibus omnibus præterea *primo* constat, talem crisin non nisi acutis morbis proprie convenire. Tametsi enim in diuturnis quoque de morbi eventu prædictio potest institui, tamen non derepente, neque certis duntaxat diebus, sed sensim fit ea mutatio, immo in eodem statu per longum tempus multi morbi manent. Hinc etiam sæpenumero in diuturnis magis, in acutis minus certæ sunt prædictiones.

IX. *Deinde* simul inde liquet, crisin illam peculiariter dictam institui non posse nisi in iis morbis, qui ab humoribus producuntur.

X. Item *tertio* in iis tantum, qui per excretionem vel abscessum judicantur.

CAPVT XX.

Quinam & quotuplices sint dies critici.

Videndum jam, quis criticus dies sit, quid ad eum requiratur, quotuplex item, & quis præcipue sit observandus.

II. Criticus igitur dies generatim loquendo est is qui quidpiam decernit, quo videlicet aliquid de morbo dijudicari potest. Id quod quovis die fieri potest, etiam non critico strictè nominato.

III. Speciatim vero dicitur is, qui frequenter & secure decernit, cum excretionem vel abscessu. Atque ita peculiariter salutari duntaxat iudicio crisis appellatio tribuitur.

IV. Constat autem medicus & criticus dies viginti quatuor horis æquinoctialibus, adeoque idem habet temporis intervallum cum die naturali dicto.

V. Vnde toto illo tempore crisis fieri potest, estque in-

teger dies crisi dicatus: etiam si nunc in principio, nunc in medio, nunc in fine ejus diei crisis ipsa contingat.

VI. Quum vero ab aliis hoc ab aliis illud naturalis diei principium constituatur, Medici diei initium ab ea fit hora, qua ægrotus manifeste laborare cœpit.

VII. Præterea dies ille in quatuor potissimum partes dividitur, matutinum, meridianum, vespertinum, nocturnum tempus.

VIII. Dicunturque quatuor anni partibus tempora illa respondere; matutinum videlicet veri, meridianum æstati, vespertinum autumno, nocturnum hiemi.

IX. QVANDOQV IDEM porro dies illi non omnes æqualem vim habent, & ex aliis plus ex aliis minus licet judicare, propterea diversæ differentiæ & genera eorum constituuntur.

X. Quidam videlicet sunt vere & perfectæ critici, quidam indices, quidam intercidentes.

XI. Perfectæ & absolute critici, principes item aut radicales dicti, ita vocantur, quoniam quæ diebus iis contingunt crises, omnes perfectæ crisis notas habent.

XII. Debet ea quippe bonis signis indicari, manifesta, fida, & sine periculis esse, ceu ex præcedentibus jam constat.

XIII. Tales autem dies sunt septimus, quartus decimus, vigesimus, qui morborum absolute ac simpliciter acutorum longissimus est terminus, non tamen prorsus excluso vigesimo primo.

XIV. At morborum, qui ex decidentia dicuntur acuti, vere critici dies præterea sunt vigesimus septimus, trigesimus quartus, quadragesimus.

XV. Post hunc vigesimus quisque dies est criticus, usque ad centesimum vigesimum, qui criticorum dierum ultimus statuitur.

XVI. In-

XVI. Indices dicuntur, quod crisis principe die futura signa in iis indicentur. Contemplabiles item vel internuntii, quod eorum observatio ad crisis præfensionem medico necessaria sit.

XVII. Sunt autem dies illi quartus, undecimus, septimus decimus.

XVIII. Intercidententes vel intercalares vel interrepentes nominantur, quod inter vere criticos & indices intercalentur sive intercidant. Provocatorii quibusdam dicti, quod naturam proritent & ante tempus excernere cogant, adeoque imperfectam crisin faciant.

XIX. Sunt autem hi dies tertius, quintus, nonus, tertiusdecimus, decimus nonus.

XX. Reliqui dies omnes vocantur vacui, quia nec decernunt, nec indicant, nec provocant. Item medicinales, quia illis cathartica (quæ Græcis *Φάρμακα* proprie nominantur, suntque vehementer purgantia,) citra periculum ægrotis dari possint. Quod tamen premiscue de omnibus acutis morbis equidem non affirmaverim: in malignis certe usus istorum potius est incommodus. Istorum inquam. Lenium enim longe alia est ratio. Dies autem illi quibusdam quoque critici artificiales appellantur, quod arte medica morbos judicent & solvant.

XXI. Sunt igitur hi sextus, octavus, decimus, duodecimus, sextus decimus, octavus decimus. Quibus addendi fuerint, evacuationis præsertim instituendæ ratione, primus & secundus.

XXII. TAMETSI vero dies hosce eorumque vim Hippocrates & Galenus in Græcis suis ita præcise observaverunt, tamen apud Germanos nostros aliasque gentes tam stabilis & certa eorum ratio non est.

XXIII. Nec tamen eapropter cum quibusdam critici dies à nobis plane rejiciendi & negligendi sunt.

XXIV. Illud videlicet constat, in acutis morbis circa septimos quosque dies plerumque notabilem quandam mutationem adeoque crisin contingere: perinde ferme ut cum climactericis annis est comparatum; qui tamen criticis diebus minus adhuc sunt certi.

CAPVT XXI.

Criticorum dierum causas à Numeris non dependere.

QVenam vero hujus omnis rei sit causa, de eo perquam variæ sunt opiniones.

II. Primum videlicet Pythagorici omnia illa NUMERORVM viribus tribuerunt, utpote quos non duntaxat inter efficientes causas, sed etiam inter substantias retulerunt: pares præterea imperfectos, impares autem perfectos; quaternarium seorsim insuper magnæ dignitatis, septenarium vero peculiariter divinum esse statuerunt.

III. Absurdum vero hanc opinionem esse *primum* inde patet, quod numerus non constituat peculiarem speciem substantiæ, sed nihil aliud sit nisi cūmulus quidam, adeoque omnibus rebus, tam substantiis quam accidentibus, competat, quæ multitudinem & unius ad unum additionem admittunt.

IV. *Deinde* quod seorsim septenarius est divinus habitus, à creatione universi profluxit. Quod autem Deus præcise septimum, non alium diem, sacrum esse voluerit, non ob numeri istius singularem vim, sed ob causam soli sibi notam factum fuit.

V. *Tertio* multa paria sunt bona & perfecta, imparia ex adverso mala & imperfecta. Ipsimet etiam magnificiunt quaternarium, qui tamen utique non est impar.

VI. Pe-

VI. Peculiariter *quarto* multæ salutares & perfectæ crises fiunt paribus, imperfectæ contra imparibus diebus.

VII. Accedit *quinto*, quod apud nos aliasque gentes multæ crises fiunt non præcise septenis diebus, sed circa eos, simul videlicet tam præcedenti quam subsequenti die quadamtenus comprehenso: prout de climactericis annis modo notatum, quod videlicet mutatio paullatim facta circa illos demum soleat reddi manifesta.

VIII. Sed & *sexto* denique Pythagoræ ejusque sectatorum isthanc de numerorum vi doctrinam ab occulta superstitione fuisse potius profectam, perinde ut complura alia ab eo tradita & observata, utut in singularis sapientiæ ac sanctitatis opinione etiam ab aliis vulgo habita, alibi ostenditur.

CAPVT XXII.

Nec seorsim Arithmeticam Compositionem eorum esse causam.

Hic opinioni deinde multum affinis est ea, quam Ferrerius peculiari libello asseruit, criticorum dierum causam ad ARITHMETICAM COMPOSITIONEM referre conatus.

II. Scilicet acutos morbos ad impares numeros dierum tendere, & eos maxime, qui totius naturam induunt, hos autem esse septenarium & novenarium numerum.

III. Quod enim omnes numeri denario claudantur, fieri ut impares omnes eo contenti vel ternarium vel quinarium vel septenarium vel novenarium componant. At vero ternarium & quinarium esse septenarii & novenarii partes. Superesse igitur duntaxat septenarium & novenarium, qui nullos alios componant.

IV. Similiter longos morbos paribus diebus moveri,

iis præsertim qui totius naturam induunt, esse autem quartum, sextum, octavum, decimum.

V. Inde porro per alios dies intermedios institui indicationem de diebus vere criticis, tam in acutis quam diuturnis morbis.

VI. SED *primo* fundamentum hujus opinionis à numerorum vi petatum vanum est & irritum.

VII. Quæ *deinde* seorsim de diebus tam criticis quam indicibus acutorum morborum tradit, nec Hippocraticis observationibus nec nostris & multo quidem minus respondent.

VIII. Eadem ratio *tertio* est etiam dierum quos vel criticos vel indices statuit diuturnorum morborum. Ab experimentis videlicet hoc itidem est alienum.

CAPVT XXIII.

Salutaris & letalis crisis causas nec in Planetas nec in Sidera referri posse.

Tertia opinio est Astrologorum, crisis causas PLANETARVM ac SIDERVM conjunctionibus, oppositionibus, aspectibus, influxibusque tribuentium.

II. Alios videlicet planetas salutare & beneficos esse, nempe Jovem, Solem, Venerem, Mercurium: alios maleficos, Saturnum & Martem.

III. Si cum illis igitur jungatur Luna, faustos & felices dies, & consequenter quæ iis contingunt crises salutare: sin cum his, infelices dies, & proinde quæ iis fiunt crises letales esse.

IV. Præterea debere simul attendi, in quonam angulo sit Luna. Sedecim videlicet esse angulos, quorum alii pleni sint, criticis radicalibus; alii semipleni, indicibus; alii semidividiati, intercidentibus; alii vacui, vacuis diebus respondentes.

V. Por.

V. Porro à singulis planetis peculiare morbos produci.

VI. Similiter etiam à singulis zodiaci signis peculiare morbos gigni.

VII. Hinc nonnulli Medici quoque criseos causas inde arcessunt, statim simul atque quis aegrotare coeperit, planetarum siderumque influxus & affectiones, ortus item & occasus, observari debere censentes.

VIII. SED *primum* planetas vel beneficos vel maleficos esse, ac propterea vel felices vel infelices dies facere, dictu vanum, superstitiosum, impium est.

IX. *Deinde* singulis certos morbos producendi vim competere, itidem vanum est.

X. Similiter *tertio* sideribus zodiacique signis id ipsum non minus vane tribuitur.

XI. Sed & *quarto* nullum horum sive per experientiam sive per ratiocinationem potest probari, adeoque haecenus omne saltem incertum est: ut ut ad illam vulgo provocare soleant, frustra tamen, quum prorsus ineptum sit ad probationem id, de quo maxime controvertitur.

XII. Tametsi *quinto* planetæ & sidera ob tempora tempestatesque mutandas omnino condita sunt, adeoque ortu & occasu, conjunctionibus, oppositionibus, adspectibusque suis aërem alterando, quibusdam morborum generibus gignendis causam dare possunt: tamen præcise certos morbos inde semper produci non constat, nisi constans ac diuturna fuerit certa quædam tempestas cælique constitutio.

XIII. Quæ sola tamen non sufficit, nec ab iis solis aut simpliciter dependet. Alias enim vel semper certi morbi epidemii esse deberent, vel nullus ab iis immunis.

XIV. Nec *sexto* seorsim natalitia astra in morborum productione quidquam valent.

XV. *Primum* videlicet potius attendendi forent posi-

tus

rus & aspectus planetarum & siderum, quales fuerunt tempore conceptus & conformationis.

XVI. *Deinde* verum tempus horum omnium saltem plerumque quis potest observare, vel præcise qualis tum fuerit planetarum siderumque positus?

XVII. Sed & *tertio* eodem plane tempore & sub eodem quidem cælo siue concepti siue nati deberent iisdem morbis obnoxii esse vel laborare, & eadem valetudine uti: quum tamen contrarium potius perpetua doceat experientia.

XVIII. Multo minus *seprimo* crisis criticorumque dierum causæ stellis possunt attribui.

XIX. Etenim *primo* crisis fit vel præcise certis vel saltem non nisi circa certos dies, à primo morbi jam manifesti & sensibilis die computatione facta, siue hæc siue illa fuerit constellatio: ita ut quilibet unius ejusdemque hebdomadis vel mensis dies alteri sit criticus, alteri non. Deberent autem non nisi certi quidam mensium vel hebdomadum dies sub hac vel illa constellatione critici esse, siquidem inde omnis ea mutatio dependet.

XX. *Deinde* si stellarum conjunctiones & oppositiones horum sunt causæ, deberent qui plane eodem tempore ac sub eodem earum aspectu iisdem morbis corripuntur, eodem etiam modo omnes judicari: quum tamen alii citius, alii serius morbo defungantur; alii quoque pereant, alii convalescant.

XXI. Sed & *tertio* si cælo simpliciter vel saltem potissimum illa debentur, frustra singulorum ægrotantium corpora morborumque affectiones & causæ attenduntur, adeoque nullæ indicationes nullaque signa ex affectis hominibus desumpta locum habebunt.

XXII. *Quarto* quoque quum tantum non omnium morborum verum primum tempus lateat, & eapropter eorum,

rum vera constellatio non possit observari; tantum non omnes etiam prædictiones & crises cessarent: experientia plane refragante.

CAPVT XXIV.

Seorsim Lunæ crisi non omnino deberi.

Quarta opinio est Galeni aliorumque, LVNÆ omnes illas mutationes unice adscribentium.

II. Eam *primo* videlicet in omnia humida habere imperium, atque inde in omnibus illis novilunii & plenilunii vim manifesto deprehendi.

III. *Deinde* motus ejus omnes per quadras & septimanas perfici: inde quoque quaternarios & septenarios dies in acutis morbis maxime esse criticos.

IV. Singillatim autem *tertio* cur vigesimus potius quam vigesimus primus dies sit criticus, peculiarem mensem finxit Galenus, è mense peragrations & mense apparitionis ab Astronomis dicto simul junctis compositum, quem medicinalem & criticum vocavit.

V. TAMETSI vero isthæc opinio probabilior aliis videtur, tamen & ipsa caret omni certo fundamento.

VI. Etenim *primum* quum crisis sit motus humorum, si luna eum facit per se & è sua facultate, non magis septimo die movebit quam octavo vel quovis alio: quum quæ per se insunt, semper insint.

VII. *Deinde* si eam vim habet ab alio, scilicet adspectu, oppositione, vel alia affectione; movebit humores duntaxat in hoc vel illo adspectu, in hac vel illa oppositione. At nudius tertius, heri, hodie qui morbo acuto tentati sunt, singuli judicabuntur septimo sui morbi die, quum tamen luna tum non sit in eodem adspectu aut oppositione.

VIII. *Tertio* si luna criticorum dierum causa est, eam

H

vim

vim nanciscetur aut à sole, à quo lumen accipit, aut à signis zodiaci. Si à sole, morbi duntaxat illi septimo die judicabuntur, qui ægrotos in novilunio aggrediuntur. Alias enim nec septimo diei dimidia, nec quarto decimo plena luna respondebit.

IX. *Quarto* fin à zodiaci signis id ipsum habet, non potest quartana & septimana crisis eo referri, quum luna omnes quartas motiones & circuitus æquales non sortiatur. Alias videlicet deberent inter quatuor lunæ *Phásis* eadem præcise temporum intervalla intercedere.

X. *Quinto* non potest tum caussa dari, cur post vigesimum diem quilibet septenarii usque ad quadragesimum, inde soli vicenarii sint critici.

XI. Obstat *sexto*, quod si luna ideo, quia per quadras & septimanas movetur, criticorum dierum est caussa, quaternarii & septenarii dies iidem & lunæ & morborum necessario deberent esse.

XII. Plane *septimo* absurdum est, in solis morbis quaternarios & septenarios lunæ motus vim suam exercere, nullam vero in animantium & seorsim hominis generatione, conceptione, vita, nutritione, aliisque naturalibus actionibus.

XIII. Nec minus *octavo* idem dicendum de eo, cur in solis acutis, non autem in diuturnis etiam morbis, luna tantam ac talem vim obtineat.

XIV. Necessarium quoque *nono* foret, ut sublunæ quadraturas & quatuor phasium mutationes vel saltem circa eas in acutis morbis crises, in aliis aliæ insignes alterationes fierent, siquidem lunæ potestas in morbos inest.

CAPVT XXV.

Lunæ in humida dominium non competere.

QUod autem ad creditum imperium lunæ in humida spectat, utique *primo* manifestum est, id ei simpliciter non absque

absque magna injuria in ipsam naturam tribui, quum plurima sint humida in quibus dominii ejus nihil quicquam notatur, adeo ut ne quidem in ipsas caelestes aquas sive pluvias & quæ ad eas pertinent vis illa lunæ competens deprehendatur.

II. Nec enim naturaliter eæ vel cadunt vel cessant, nisi pro vario positu & adspectu aliorum planetarum siderumque. Quorum proinde potiores quam lunæ non poterunt non esse vires.

III. Tametsi *deinde* multa sunt, quæ mutationes & alterationes mensuris lunæ variationibus & motibus similes patiuntur, non tamen protinus illa lunam habent causam: saltem hæcenus omne id incertum est.

IV. Immo *tertio* à luna isthæc haud effici vel inde colligitur, quod ea tum in nulla non humida, ea præsertim quæ in sublimi sunt ac fiunt, vim suam illam manifesto quoque nec minus deberet exercere, nequaquam vero in aliqua duntaxat.

V. Illa ipsa quoque *quarto*, quæ lunæ motus quasi imitantur, deberent idem tempus, quo lunæ lumē & vel adscensus vel descensus variatur, exacte sentire: quod tamen haud observatur.

VI. Neque *quinto* quidquam huc vel seorsim ad criticum morborum motum faciunt lunatici. Nihil aliud enim inde potest ostendi, nisi nonnunquam lunaribus motibus similes morborum quorundam exacerbationes fieri. Deberet autem luna in aliis etiam morbis excitandis vim non minus obtinere, & illos ipsos numquam non producere. Quorum neutrum tamen experientiæ consentaneum est. Lunatici quoque morbi peculiariter ita dicti non nisi rarissimi sunt, & causas naturalem vim longe excedentes haud obscure produnt.

CAPVT XXVI.

Nec aliqua ex parte criticum motum lunæ tribuendum esse.

Sed nec aliqua ex parte propriam Lunæ potestatem equidem

dem heic agnosco. Quod videlicet efficiens universalis causa non crifium solum sed & omnium motionum, quæ in sub-lunari hac regione contingunt, fit cælum, cujus vires fere omnes luna inferior & citima terris excipiat easque nobis communicet. Inde naturam particularem, quæ hominibus inest, ab universali illa & cælesti juvari, ut si quando accidat lunæ septimanas cum septenariis morbi diebus concurrere, crisis speretur facilior feliciorque. Id quod Laurentio *l. 3 de crisib. c. 13* fuit visum.

II. Etenim *primo* sententia isthæc supponit lunæ dominium in humida. Quod nullum peculiare tamen ipsi tribui posse fuit ostensum.

III. *Deinde* probari debebat, quod nude duntaxat asseritur.

IV. *Tertio* obstant eadem argumenta contra Astrologorum opinionem modo producta.

V. *Quarto* etiam cum experientia ne postremum quidem convenit, quum crisis septenario morbi pariter ac lunæ die vel nulla vel letalis sæpe fiat, salutaris autem contra non minus aliis etiam lunæ diebus.

VI. *Accedit quinto*, quod in nostratum aliarumque multarum gentium corporibus tam certa & exacta crifium criticorumque dierum ratio semper non deprehendatur, quum luna tamen proprios suos motus numquam non possit observare.

VII. Nihil aliud igitur superest, nisi quod ad aëris tempestatumque mutationes una cum ceteris planetis ut & sideribus luna quoque symbolam suam conferat. Quæ mutationes ad multorum morborum productionem ut non parum faciunt, ita nihil ad crifin nisi per accidens. Ut proinde lunæ ne quidem in istorum generatione peculiaris potestatis aliquid jure debeat vel possit adscribi, multo minus in excitanda crifi.

CAPVT XXVII.

*Melancholici humoris motum non esse
crisis causam.*

Sexto loco sese offert Fracastorii opinio, crisis criticorum-
que dierum causam MELANCHOLICO HUMORI
peculiariter tribuentis.

II. Scilicet in humores sive sanguinis massam intra ve-
nas contentam vitio quodam transeunte, raro unum dunta-
taxat humorem corripit, sed plerumque vel duos vel plures, id-
que vel simul vel post. Qui quidem humores partim actu partim
potentia adsint. Dum vero putrescere incipit humor, statim
fieri ejus secretionem. Qui si simplex fit, paroxysmum dun-
taxat excitari: si permixti confusique, nunc omnes simul mo-
veri, nunc duos, nunc unicum duntaxat. Inde dies alios placi-
disimos, alios acerbiores, alios acerbissimos esse. In quorum
istis nullos, in illis unum, in his omnes humores moveri.
Quos postremos propterea quoque ad crisis esse aptissimos.

III. Porro quoniam neque crisis fiat nisi præparato di-
gestoque humore; perfecta vero nulla sit, donec quod cras-
sius ac segnius est & ipsum fuerit digestum; crassior autem ac
segnior omnibus fit melancholia: inde fieri quod potissimum
circa melancholiæ motus & digestiones attendantur crises;
motus autem melancholiæ fieri per quaternarium; crises igitur
proinde quoque per eundem ejusdem humoris circuitum fieri.

IV. Quandoquidem vero melancholiæ varii ac multipli-
ces modi sint atque conditiones: nunc enim paucam, nunc
multam; nonnunquam crassam, nonnunquam tenuem; inter-
dum tenacem, interdum facilem solutu; aliquando calidam, ali-
quando frigidam adesse: hinc fieri, ut putrescente bile, quan-
doque simul & eodem die melancholia computrescat; idque
nunc in initio, nunc in medio, nunc in fine paroxysmi; quan-

doque item secundo duntaxat, quandoque autē tertio, quandoque quarto demum die. Ex quo diverso denique melancholici humoris motu diversas etiam crises contingere, adeoque criticorum dierum tres ordines constitui. Quorum omnium distinctionem & supputationem ex ipso repetitam proponit Laurentius.

V. CETERVM *primo* humoribus non nisi intra venas contentis putredinem ac propterea paroxysmum & crisin competere, nequiquam respondet iis quæ usus docet.

VI. *Deinde* quod de plurium humorum simultanea corruptione statuitur, desumptum est ab illa Galeni doctrina, qua sanguinis massam è quatuor diversis humoribus, quorum singuli singulis elementis respondeant, constare fuit persuasum.

VII. *Tertio* si semper vel plerumque plures humores una sunt corrupti, debebant etiam semper vel saltem plerumque in paroxysmo & præsertim crisi vel alias evacuatione instituta plures quam unus humor excerni. Quod tamen itidem refragatur experimentis.

VIII. Sed & *quarto* putrescentem humorem omnem statim secerni nequaquam constat.

IX. *Quinto* melancholicum humorem talem dari, & quidem in omnibus corporibus, creditum quidem fuit, sed citra ullam probationem.

X. Etiam si *sexto* talis humor daretur, protinus tamen in omnibus acutis morbis eum corruptum esse, itidem nullo vel verisimili argumento potest ostendi.

XI. Similiter *septimo* perfectam crisin nisi crasso & segni humore digesto fieri non posse, nude duntaxat affirmatur, ex falsa illa, quod talis melancholicus humor & in omnibus corporibus detur & in omnibus acutis morbis præcipue laboret, persuasione.

XII. Accedit *octavo*, quod secundum illam doctrinam plane novus ordo criticorum dierum constituitur, illique dies pro criticis habentur, quos tales esse nec antiquorum nec recentiorum experientia probavit & probat. Id quod pluribus ostendit Laurentius.

CAPVT XXVIII.

Vt paroxysmorum ita crisium quoque veram causam esse spontaneum humorum motum, adjutum tamen ab agrotantium natura. Cur item crises apud nos vulgo minus sint certæ.

Isthæc omnia igitur quoniam locum hac in re sibi tributum obtinere nequeunt, oportet ut de alia causa dispiciatur. Quam quidem in promptu est invenire.

II. Nulla videlicet alia dari potest, præterquam singulis humoribus naturaliter insita vis, & inde proveniens eorum spontaneus motus.

III. Id quod *primum* probat ideo, quod in plurimis aliis naturalibus rebus, aquis præsertim, stirpibus & animalibus, item utrorumque partibus & quæ præterea ab iis desumuntur aliis, spontaneus motus, & in singulis quidem peculiaris, manifesto deprehendatur.

IV. Suus & proprius *deinde* motus singulis humani corporis humoribus competit. Alii quippe quotidie, alii secundo, alii tertio, alii alio die moventur & effervescent. Id quod in febrium paroxysmis maxime perspicitur.

V. Idem motus *tertio* manifesto variat, prout humores vel simplices ac puri vel mixti diversorumque simul generum fuerint. Vnde paroxysmi nunc idem tempus præcise observant, nunc minus: aliæque febres sunt exquisitæ, aliæ nothæ vel erraticæ.

VI. HINC autem jam ratio facile potest dari, cur cri-

sis criticique dies in nostris ægrotantibus vulgo minus certi esse soleant, quam Hippocrates & Galenus observaverunt.

VII. Etenim *primum* quam maxime attendi debet alimentorum ac victus, tam circa cibos quam potus, omnibus gentibus sua, diversitas. Quales enim sunt illi, talis etiam est sanguis. Quem proin aliæ tenuem habent, aliæ subtilem, aliæ crassum, aliæ viscidum, aliæ alium: singulæ proprias insuper consuetorum nutrimentorum qualitates referentem. Propter quam eandem causam idem aliis exquisite, aliis minus talis vel talis est.

VIII. Estque discrimen istud etiam inter ejusdem gentis sed dispari eoque tum plebeio tum delicato victu utentes homines non minus manifestissimum. Idque tanto magis, quanto familiarior ac frequentior utriusque, alterius his, alterius illis, usus fuerit.

IX. Quod ipsum evidenter quoque confirmant indigenæ sive vernaculi, Græcis *ἐνδημοί* dicti, morbi. Quamvis enim nec omnes isti nec solum inde producantur, plurimum tamen ad eorum generationem assumpta conferre, omni vacat disceptatione. Quin igitur etiam morborum motus pro eorum differentia varient, nequaquam est dubitandum.

X. Permultum *deinde* crisin turbat imprudens alimentorum, partim ægrotantium appetentia, partim & præcipue quidem iis ministrantium præbitio, immo sæpius ipsismet invitis, nostris hominibus vulgo nimis usurpata, obtrusio; quum abstinencia non exigua pars sit curationis, immo sæpe perquam necessaria, in acutis præsertim morbis.

XI. Neque nulla *tertio* culpa est aliquando ipsorummet Medicorum, intempestive nimiumque frequenter medicamenta exhibentium. Ita namque naturalis humorum motus vel ante tempus irritatur, vel interturbatur & inhibetur.

XII. TAME TSI vero singulis humorum speciebus

ita

ita proprius suus motus inest & competit, naturam tamen in super tanquam efficientem causam, quæ humores veluti materialem causam moveat, recte addit Laurentius: intelligendo videlicet uniuscujusque corporis humani naturam.

XIII. Huc enim omnino quoque pertinet illud Hippocratis effatum: *Naturas esse morborum medicatrices: l. 6 epidem. s. 5, aph. 1.*

XIV. Id quod ut tum de totius corporis tum de singularum partium propria natura, pro morborum diversitate, verum est: ita heic de facultate vitali, quæ prorsus eadem est cum vegetativa sive nutritiva, quam maxime debet accipi.

XV. Per quam quidem simul partium juxta atque totius eo pertinens temperamentum, præcipue tamen cordis calidique innati constitutio intelligitur.

XVI. Hujus enim potissimum est noxios humores digerere, concoquere, secernere, expellere.

XVII. Vnde illo salvo & vegeto, perfectæ ac salutares: valde debilitato, imperfectæ: penitus oppresso, letales crises fiunt.

XVIII. A proprio demum naturæ motu non minus itidem omnis criticorum dierum varietas unice proficiscitur.

CAPVT XXIX.

E cordis arteriarumque Pulsu petita præcipua signa proponuntur.

Pergendum nunc est ad singulas fontium sive locorum species, è quibus omnis generis signa præcipue peti tum solent tum debent.

II. Cujus tractationis principium merito fit à PULSV, quod is cordis facultatisque vitalis, quæ omnium potissima est, constitutionem & habitudinem indicet: quod item vulgo in plerisque ægrotantibus numquam ferme non soleat explorari.

III. Quod ipsum genus signorum tamen ad *diagnosis* vel certas prædictiones instituendas solum haud sufficit, perinde ut cum aliis signis itidem est comparatum; sed semper simul ad alia quoque concomitantia debet attendi.

IV. *Prima* vero differentia, quæ hæc signa subministrat, est pulsus æqualitas vel inæqualitas.

V. Quarum hæc tum corporis tum animi motus, & hujus quidem sæpenumero latentes, exacerbationes item caloresque febriles vel incrementales vel remittentes indicare & comitari solet.

VI. Illa nunc bona nunc mala nunc neutra, adeoque semper ejusdem significationis est cum illo pulsu, qui tum editur æqualitatem servans; cujus discrimina jam jam speciatim memorabuntur.

VII. *Secundam* igitur speciem constituit pulsus magnus, qui cordis virtutem firmam vel etiam auctam, sanguinemque libere distribui: & parvus, qui eandem infirmam significat.

VIII. Alius *tertio* pulsus est validus, qui calidum innatum & cor vehementius commotum: & debilis, qui utrumque languere denotat.

IX. Cujus generis etiam *quarto* est pulsus velox, qui tum corporis tum animi concitatiores motus, magnos item calores febriles excipere comitarique solet: ac tardus, qui vel quietem vel calidi cordisque torporem indicat.

X. Ex quibus omnibus *quinto* optimus habetur, qui inter hosce omnes potius medius existens æqualitatem servat: nisi ob manifestas externas causas factus fuerit intensior.

XI. Pessimus autem est valde & parvus & debilis & tardus. Indicat enim cordis calidique nativi virtutem oppressam: & in morbis acutis, præsertim malignis, sæpe eandem mox penitus succubituram.

XII. Præ:

XII. Præter hosce *sexto* notari potest pulsus undosus, qui largos & universales sudores plerumque præcedere solet.

XIII. Addatur *septimo* vermiculans & formicans pulsus, qui cum aliis signis junctus jam instantis mortis nuncius esse, alias autem deliquium animi comitari solet.

XIV. Quibus *octavo* accedit quam maxime observanda *ἀσφυξία* sive pulsus ad sensum deficiens. Qui nonnunquam ab organico morbo vasorum vel cordis vel pulmonum oritur, perexigui tamen solum temporis, eapropter intermittens vocatus: nonnunquam acutas febres comitatur, periculum indicans: plerumque tamen appropinquantem mortem certo significat.

XV. Reliquæ pulsuum differentia ab Herophilo, Galeno, aliisque constitutæ revera subtiliores sunt quam ut distinctim observari queant. Nec temere quædam dabitur, quin ad allatas commode referri possit.

CAPVT XXX.

Respiratio quænam præbeat signa.

Consimiliter in omnibus morbis, acutis præsertim, maxime opere debet attendi RESPIRATIO, utpote quæ & ipsa ad cordis sanguinisque motum plurimum confert.

II. Facilis igitur ac libera semper præbet bonum & plerumque salutare signum: contrarium difficilis.

III. Frequens autem ac parva debiles vires; vel pulmonum liberum motum ab alio, qualis est inflammatio vel tumor, impediri indicat. Nam frequens ob validum corporis motum in bene valentibus huc non pertinet.

IV. Qualis etiam est densa. Quæ tamen pulmones oppletos vel alias angustos itidem solet comitari.

V. Magna porro & frequens, qua simul fervidus va-

por per os & nares emittitur, vehementis caloris, adeoque magnæ inflammationis, est indicium.

VI. At magna & ex longis intervallis rara, in acutis delirium significat.

VII. Respiratio præterea, quæ hominem supinum esse non sinit, sed erecto corpore sedere vel obambulare cogit, suffocationem minitatur.

VIII. Pessima quoque est inæqualis & intercisa & quæ quasi dupla videtur esse.

IX. Malum itidem signum est aërem hiante ore captare: nisi id proveniat à plena narium obstructione.

X. Respiratio parva & rara, item alta & crebra difficilisque, instantem mortem solet indicare.

XI. Qualis etiam est ea, qua frigidus spiritus ex ore naribusque efflatur: præsertim si simul narium pinnae contrahi ac dilatari cernuntur; præter solitum videlicet & in non consuetis.

XII. Letalis denique est respiratio cum stridore, qualem bulliens ab igne aqua solet edere, *κρηχνώδης* Græcis dicta: aliis videlicet perniciosis signis concurrentibus. Alias enim à pituita in asperam arteriam illapsa itidem excitari solet: infantibus & puerulis, præsertim quod expectorare nequeant, frequenter obtingens symptoma: asthmaticis etiam familiare. In quibus tamen periculosum est, sicut & in illis, nisi evacuantibus cito corrigatur.

CAPVT XXXI.

*Quæ circa Appetitum & quam alimenta præstant refectio-
nem contingentia signa notari debeant.*

PRæterea diligenter animadverti debet, quomodo circa cibi potusque APPETENTIAM sese habeant ægro-
tantes.

II. Scilicet fastidium ciborum initio aut circa statum morborum, viribus adhuc sufficientibus, nihil mali portendit.

III. At idem in morborum declinatione, aut alias viribus imbecillibus, est periculofum.

IV. Idem in convalescentibus recidivam folet minari.

V. In diuturnis autem morbis peffimum eft. Solet enim juxta cum aliis fymptomatibus fupervenire, valetudine cum vita jam plane desperata.

VI. Idem denique bibacibus & ebriofis accidere folet, ventriculi tono penitus amiffo, eftque mali ominis.

VII. Initio morbi probe appetere & comedere, nec inde tamen refici, tandemque cibos fastidire, difficilis folutu morbi: contra principio abftinere, pofttea vero appetere, facilis eft argumentum.

VIII. Poftremo in longis morbis, viribus plane jam collapfis, avide appetere & fumere cibum, letale eft. Soletque aliquando phthificis & emaciatis fub ipfam imminentem mortem contingere.

IX. Alias etiam in quovis morbo cum magna aviditate & quali feftinanter cibos ingerere, peffimum eft fignum: nifi fit à longa confuetudine.

X. Sitis intensiffima, etiamfi fit ab externa manifefta cauffa, partium internarum ac fanguinis inflammationem indicat.

XI. Inextinguibilis fitis fæpe delirium minatur.

XII. In fitifera cauffa five in acuto morbo præter rationem non fitire, valde malum.

XIII. Quæcunque oblata, five alimenta five medicamenta fint, etiam ingrati faporis, præfertim à quibus antea abhorruerint ægroti, fine recufatione affumere, valde malum eft, non femper tamen perniciofum.

XIV. A cibis potibusque exhibitis, siue sint mere alimentosi siue simul medicamentosi, bene sese habere, in omni morbo salutare signum est: contra male, periculosum.

XV. Similiter si minus bonis assumtis ægrotus pejus sese non habet, facilis morbus indicatur.

XVI. At bonis alimentis ac tempestive recteque præbitis si non duntaxat non iuvatur, sed insuper etiam læditur, difficilis morbi est argumentum.

XVII. Post morbum si ab expetitis & assumtis alimentis corpus ac vires non reficiuntur, malum. Solet enim recidivam significare.

CAPVT XXXII.

Ex Alvi dejectionibus quæ signa præcipue sint observanda.

Illis proxime jungenda sunt signa, quæ ab excretionibus desumuntur, initio facto ab ALVI dejectionibus.

II. Mala igitur est nimis aut dura aut liquida, quod hæc colliquationem, illa intensum calorem significet. In ægrotis videlicet: item si talis neque consueta, neque propter assumpta fuerit.

III. Mala quoque viridis, livida, nigra, cineritia, ac plerumque letalis. Niger videlicet & cineritius color sæpe sunt indices perurentis caloris, qualia proinde quoque sunt carbones & ligna adusta vel combusta.

IV. Mala similiter est alba & valde rubra. Nec albedo est indicium cruditatis, ceu nonnullis visum, nisi assumpta fuerint prorsus talia.

V. Mala præterea pinguis, viscida, tenax, spumosa, colliquationis indices: nisi talia quoque fuerint assumpta.

VI. Mala itidem est aquosa, præsertim in morbis acutis.

VII.

VII. Nec minus semper mala sanguinis reiectio, nisi sit ab hæmorrhoidibus.

VIII. Vermes siue vivos siue mortuos ejici, præsertim sine excrementis, plerumque & per se malum, per accidens tamen interdum bonum est signum. In ægrotantibus videlicet. Nam alias eos expelli, in sese spectatum bonum est.

IX. Carunculas & ramenta dejici nunquam bonum.

X. Fæces nihil foetere, vel contra vehementissime, utrumque semper malum.

XI. Frequens dejectio, etiam qua paucillum duntaxat egeritur, in longis præsertim morbis, cumque virium jactura, letalis.

XII. Pernitiosa quoque est dejectio sensum ægroti fugiens.

XIII. Quædam tamen ex commemoratis si per crisin ejiciuntur, cumque ægrotantis allevatione, bonum est.

XIV. Calculi per alvum reiecti non pertinent ad signa.

CAPVT XXXIII.

Vomitus quæ signa maxime notabilia suggerat, item Singultus, ac Ructus.

EAdem ferme ratio est & VOMITVS. Qui si robur naturæ, hoc modo sese exonerantis, sequitur, & id in quo vitium est excernit, facile fertur & prodest: sin minus, contra.

II. Vomitus, quo bilis & pituita mixta redduntur, minus est molestus; dummodo non sit nimius: peior, quo sincerus humor.

III. Porraceus, lividus, niger, malus est.

IV. Ruber letalis est, præsertim si difficulter fiat.

V. Qui colores omnes non bonos refert, valde perniciosus est.

VI. Ni.

VI. Niger male olens, in pestilentibus febris frequens, subitam mortem denunciat.

VII. Sanguinis vomitus valde periculosus est, non semper tamen letalis.

VIII. Vomitus, cui singultus aut convulsio supervenit, deterrimus est; inprimis si sinceri humores ejiciuntur.

IX. Non raro tamen contra vomitus, æruginosus præfertim, convulsionem, epilepsiam, profundumque soporem, quasi crisi quadam solvit.

X. Vermes ejicere vomitu ejusdem est generis cum eorundem per alvum excretionem. Pejus tamen est per os quam per sedem eos exire, non quidem pejus ut signum, sed ut causa; ceu bene notat Fienus, *Semeiotes par. 2, s. 4, c. 7, s. 5.*

XI. Fæces alvi per os reddere, funestum.

XII. Vomitus denique, quo res absurdæ rejiciuntur, ad naturalia signa non pertinet, sed veneficia & diabolicas artes manifesto prodit.

XIII. His addendus SINGULTVS. Qui si à repletionem fuerit ortus, innoxius est, soletque vomitum prænunciare.

XIV. At ab inanitione, nimia videlicet purgatione, vel sanguinis effusione; aut à vomitu, malignorum præcipue humorum; aut ab inflammatione; aut in acutis febris, pessimus, & aliis pravis symptomatibus junctus letalis.

XV. Huc pertinet etiam RVCTVS. Qui nisi fuerit à assumtis, debilitatem ventriculi ostendit.

XVI. Olidus autem, nidorosus, acidus, amarus, & quocumque alio sapore ingratus, humores corruptos ventriculum infestantes indicat.

CAPVT XXXIV.

Ex Urina quæ signa præcipue sint petenda.

Sequitur VRINA, è qua maxime signa vulgo desumi solent, ita ut ejus inspectio & inde petita pronuntiatio ac prædictio ad magnam pervenerit superstitionem atque stultitiam.

II. Notantur autem in ea potissimum Color, Substantia, Contenta, quadamtenus etiam Moles sive quantitas, & Odor.

III. ET quidem urina tenuis ac dilutâ vereque aquea cruditatem humorum, & idcirco in morbis eorum diuturnitatem significat, seorsimque in pueris est mala. Inde vero potum largius sumtum mox excipiens talis esse solet, præsertim si calidus & generosus non fuerit. Alias etiam à potu statim profusa talis itidem esse solet.

IV. Alba crudos ac pituitosos humores indicat: in acutis autem & deliriis est perniciofa.

V. Subaurea sive ruffa sive citrina probam concoctionem notat, estque coloris ratione omnium optima.

VI. Ejusdem notæ quoque sunt flava & rubra, majorem tamen calorem indicantes.

VII. Rubra perspicua, lucida, flammea, ignescens, vehementem calorem, viscerum inflammationem, febrimque ardentem comitari solet.

VIII. Rubra crassa biliosos humores indicat: item vini nigri & uvæ passæ colorem referens.

IX. Viridis ferocientem & corruptissimam bilem notat. Observata tamen etiam fuit ab assumpto veneno.

X. Veneta & magis adhuc livida pereuntis calidi nativi argumenta habentur.

XI. Nigra rubram viridemque sequens, maximi caloris;

ris; cæruleam & lividam, ejusdem extincti est index: utraque mortis periculum denuncians.

XII. In lienis tamen tumoribus, quartana, melancholia, similibusque affectibus, præsertim in morborum declinatione, salutaris esse solet.

XIII. Cruenta, quæ nempe quum refrigit sedimentum quasi sanguinis concreti habet, à calculo vulneratos renes aut vesicam esse significat: nisi violenta externa causa præcefferit, lapsus videlicet, ictus, percussio, aut cantharidum similibusve non conveniens usus.

XIV. JAM tenuis urina cruditatem, crassa eandem ac multitudinem humorum significat.

XV. Crassa ac turbida, qualis jumentorum est, & quæ crassum sedimentum deponit, talium humorum abundantiam solet ostendere: repente tamen sæpe quoque redditur in quartanæ solutione internique abscessus ruptura.

XVI. Oleaginosa colliquationis est index, invalescentis tabis comes.

XVII. IN contentis omnia inferiora sublimioribus sunt meliora. Hæc quippe colliquationem magis arguunt.

XVIII. Si nihil eorum in urina conspicitur, pessimum signum habetur in ægrotis, ubi humores videlicet sunt in culpa: non autem in aliis, multo minus in sanis.

XIX. Præter hæc sæpenumero alia quoque in ea reperiuntur, neutiquam negligenda.

XX. Qualia primum sunt semen, pituita, pus. Equibus semen est leve ac propterea semper urinæ innatat, altera vero duo quiete subsidunt. Semen etiam est tenue, pituita crassa & tenax & cohærens, pus urina mota dissolvitur ac quaqua versum fertur.

XXI. Aliquando porro notantur quasi ramenta quædam pilisque simillima filamenta, caloris viscidos humores

extor-

extorrentis signa. Alba tamen filamenta in gonorrhœa & albo fluxu itidem observantur.

XXII. Ab iis tamen distingui debent vermiculi pilares, à Rondeletio & aliis in urina observati.

XXIII. Carunculæ vero exiguæ, ut & quasi squamulæ, & utrisque deteriora furfuracea, renum ac vesicæ exulcerationem indicant.

XXIV. At arenulæ calculorum certæ sunt comites vel prænunciæ.

XXV. Pinguia demum araneorumque telis similiatam colliquantemque calorem significant.

XXVI. Bullæ quoque peculiaris significationis esse multis creduntur, quum mihi nihil aliud nisi flatulentiam indicent.

XXVII. ISTIS addenda porro sunt signa, quæ moles (cei vocant) sive quantitas urinæ subministrat.

XXVIII. Multa videlicet vel serosi humoris copiam, vel exiguam alvi dejectionem, vel corporis colliquationem indicat.

XXIX. Quæ omnia quam in singulis hominibus habeant causam, tum manifestæ externæ causæ tum reliqua symptomata facile produnt.

XXX. Etenim primum contingere solet, tum copioso potu sumto, tum in serosa colluvie à quacunque causâ.

XXXI. Secundum liquidis præsertim alimentis assumptis, iisque itidem majori numero.

XXXII. Tertium semper præternaturalem calorem habet adjunctum, febribusque quibusdam supervenit. Qualis itidem est diabete.

XXXIII. Pauca vero redditur parum bibentibus, vel sero per alias partes evacuato, vel eodem à nimio calore dis-

sipto. Vnde largum sudorem & diarrhœam parca sequitur urinæ secretio. Quod item lactantibus contingit.

XXXIV. Quorum si nihil sit factumve, nec tamen urina numerofo potui sumto respondet, hydrops est metuedus.

XXXV. Etiam à calculo vel crasso humore vel tuberculo meatibus iis obsessis ejusdem excretio inhibetur. Id quod ex aliis signis facile innotescit.

XXXVI. In morbis acutis propter eorum vim urinam paucam vel nullam reddere, funestum.

XXXVII. Extreme ægrotantes lectum permingere, similiter tale. Alias enim pueris, calculosis, ebriis, aliisque frequenter contingit.

XXXVIII. FOETIDA denique urina semper insignis putredinis indicium præbet: sæpe quidem vel renum vel vesicæ vel pudendorum, interdum tamen aliorum quoque corporis locorum.

CAPVT XXXV.

Circa Sudorem quænam debeant attendi.

Porro diligenter observanda sunt quæ circa SVDOREM in morbis contingunt. Et *primum* quidem Qualitas ejus.

II. Omnis enim criticus & alias salutaris debet calidus esse.

III. Frigidus autem pessimus est, & in acutis febribus mortem, in aliis vero diuturnitatem morbi significat.

IV. Foetidus præterea sudor putridos humores indicat. Nam qui talis ab assumtis redditur, à signorum classe prorsus est alienus.

V. Ast unctuosus sudor colliquationis certus est index, invalescentis hæctici caloris eapropter familiaris comes.

VI. *Secundo* notanda venit Quantitas ejus & qua copia fundatur.

VII. Pau

VII. Paucus enim vel malignitatem vel multitudinem vel utramque humorum, summamque naturæ debilitatem denotat.

VIII. Contra nimius etiam est malus, utpote colliquationem quandam arguens, ac vires exsolvens.

IX. Præter hæc *tertio* advertendus quoque est Modus excernendi.

X. Etenim qui sensim paullatimque prodit, naturæ debilitatem potius arguit.

XI. At ubertim confertimque destillans eandem quod nocivum est valide expellentem indicat.

XII. In bene valentibus etiam citra externam & manifestam causam per somnum prorumpens sudor serosorum humorum abundantiam significat, idcirco largius bibentibus vel alia talium humorum collectionem patientibus admodum frequens, & qui purgante medicamento sumto cessat.

XIII. Similiter *quarto* considerandus est Locus è quo sudor provenit.

XIV. Ex universo enim corpore prodiens bonus est.

XV. At in una duntaxat parte, capite videlicet vel cervice vel alia quadam, malus: & in acutis malignisque febribus pessimum signum præbet, in aliis autem diuturnos morbos fore indicat.

XVI. In animi deliquio & virium exsolutione paucosudore frontem madescere, pessimum.

XVII. Idem deficiente jam pulsu instantem mortem indicat.

XVIII. Alias per totum corpus sudore prorumpente, ceu fit ab assumpto diaphoretico, si unica duntaxat quæpiam pars, genu verbi gratia vel femur, sudorem non emittit, in ea frigidum crassum tenacemque humorem profunde delitescere arguitur.

XIX. Præter hæc *quinto* in morbis maximopere debet attendi Tempus quo sudor emittitur.

XX. Bonus videlicet est, qui diebus criticis, & seorsim in intermittentibus morbis in paroxysmorum fine prodit.

XXI. Malus contra, qui alio tempore; soletque morborum difficultatem, longitudinem, recidivas prædicere.

XXII. IN universum demum omnis sudor bonus cum ægrotorum levatione contingit.

XXIII. Malus ex adverso est, quo ægroti non juvantur.

XXIV. Horrorem sudoribus supervenire, periculosum: nisi fiat ab externa manifesta causa: quæ ipsa tamen, in acutis præsertim morbis, sæpenumero gravissime nocet.

CAPVT XXXVI.

Quid ex Saliva sit judicandum.

Videndum jam quænam signa ex iis quæ præter vomitum per os excernuntur desumantur, saliva videlicet ac sputo. Quorum illa proprie loquendo sine, hoc cum tussi rejicitur. Quod bene notavit etiam Mercurialis *l. 3 de excrement. c. 3.*

II. Et in SALIVA quidem potissimum debet attendi copia, quæ plerumque ventriculum humoribus refertum esse indicat, eapropter lienis obstructione laborantibus perquam familiaris, vomitum quoque proxime præcedere solita.

III. Infantibus etiam ac puerulis largus ejus profluxus per frequenter accidit ob non unam causam, circa dentitionem præsertim.

IV. Copiosa salivæ rejectio in phreneticis valde mala habetur.

V. Qualitates ejus nihil præter humoris abundantis naturam referunt.

VI. Spumosa tamen nequaquam caloris imbecillitatem
& idcir-

& idcirco ex cruditate genitorum flatuum copiam monstrat, quod nonnulli putant; sed potius majoris caloris humorem rarefacientis est certum indicium.

VII. Hinc magnam sitim & à calore productam siccitatem oris solet excipere: generosis etiam equis competit & alias in iracundis, & demum rabie ipsa percitis animalibus provenire consuevit. Quamquam in bobus quoque generetur, nec iis omnibus tamen, sed præstantioribus duntaxat.

CAPVT XXXVII.

Quid in Sputo sit observandum.

Multo plura vero signa præbet SPVTVM, quæ in pectoris affectibus maximopere debent animadverti.

II. *Primum* Substantia & consistentia ejus est consideranda. Nam moderate crassum coctionem notat: sicuti contra liquidum ac tenue cruditatem humorum. Qualia proinde in principiis morborum solent excerni.

III. Valde crassum tamen simul etiam significare potest tales humores & eade causa difficiliorem morbum: quem admodum tenue humores itidem tales morbumque facilem solutu. Sed ubi simul ad symptomata & reliqua signa respiciendum.

IV. Viscidum ac tenax sputum in pleuritide difficilis ac longi morbi signum habetur.

V. Spumosum vero in eadem putrescentem pituitam dicitur indicare: quum equidem potius idem cum spumosa saliva argumentum habeam.

VI. Sputum purum & impermixtum in se quidem spectatum bonum censetur, quale verbi gratia est à catarrho: in pleuritide tamen & peripneumonia cruditatem humorum indicat.

VII. Sputum cui pus est permixtum nunc bonæ nunc malæ

malæ est significationis, prout ipsummet pus hujus illiusve notæ fuerit.

VIII. Sputum quod carunculas habet admistas, malum est.

IX. Item quod annulos. Vtrumque phthificis proprium.

X. Nec minus malum, tophos sive lapillos tussi rejicere. Quod itidem aliquando in phthificis observatur.

XI. *Deinde* Copia sputi est notanda. Multum enim in pectoris affectibus in eorum principio & statu excernere, bonum est, utpote & naturæ robur & humores sequaces significans.

XII. Paucum contra in iisdem rejicere, semper malum, utrique quippe illi adversum indicans.

XIII. At sputum in iis morbis prorsus sisti, letale.

XIV. *Tertio* Figura sive externa forma sputi quadamtenus etiam observanda nonnullis videtur. Rotundum videlicet pravum, in phthificis etiam mortiferum, habetur.

XV. *Quarto* Sapor sputi diligenter est advertendus. Insipidum quippe in se spectatum bonum est.

XVI. Salsum vero, quale in acribus defluxionibus & hinc excitata ferina tussi rejici solet, semper malum; & nisi cito corrigatur, tum alios affectus tum & præcipue quidem insanabilia ulcera pulmonis producere consuevit.

XVII. Porro dulce sputum in pleuritide bonum est, utpote humoris benignitatem arguens.

XVIII. At acidum, malum. Non quod melancholiæ sit signum, ceu quibusdam visum: sed potius magnæ corruptionis & acrimoniæ.

XIX. Amarum quoque sputum in eodem morbo pessimum, immo letale.

XX. *Quinto* non negligendus est Odor sputi. Foetidum namque semper est malum, utpote putredinem magnam partium

tium

tium corporis significans, & propterea in tabidis mortem solet denuntiare.

XXI. *Sexto* demum Color etiam sputi notandus venit. Et album quidem semper bonum habetur, si videlicet tale simpliciter est. Nam si alterius generis malæ qualitates simul adsunt, & ipsum malum est.

XXII. Rubrum sputum in pleuritide bonum est: ac tanto quidem melius, quanto citius apparuerit.

XXIII. At sine pleuritide rubrum, malum: nisi forte per palatum sanguis in pulmones delapsus fuerit. In phthificis autem desperatis & extreme ægrotantibus hæmoptysis mortem solet prædicere.

XXIV. Pallidum & flavum sputum in pleuritide præcipue solet ejici, estque nullius notabilis significationis præterquam humoris.

XXV. Flavum tamen non permixtum periculosum censetur, perinde ut alia quoque sincera sputa prava putantur, excepto tamen albo.

XXVI. Nigrum sputum semper deterrimum, & plerumque letale: utut ab Avicenna & aliis quoddam nigrum criticum & propterea bonum dicatur, sed quibus recte respondit Mercurialis.

XXVII. Illi proximum viride habetur, & ipsum semper malæ significationis.

XXVIII. Pro tali nigro tamen non est habendus cruor, qualis interdum post narium hæmorrhagiam vel alias per excreationem cum pituita ejicitur, non recenter tamen vas elapsus.

XXIX. IN universum *postremo* sputum quod facile rejicitur, semper bonum habetur: quod difficulter, malum.

XXX. Item bonum, cujus rejectionem liberior respiratio sequitur: malum contra, quod respirationem non levat.

XXXI. Similiter bonum est sputum, ad cuius excretionem dolor sedatur, in pleuritide præsertim: pravum, quod dolorem non tollit.

XXXII. Præterea concoctum sputum in principio morborum rejectum & brevem & simul salutarem morbum significat: crudum, eundem longum fore.

XXXIII. Item valde & multum perniciosum sputum, quale præcipue est nigrum, in principio apparens, celeram mortem: tale vero sed paucum, eandem sed tardiores prædicat.

CAPVT XXXVIII.

Quid à Lacrymis indicetur.

Porro ad LACRYMAS etiam earumque profusionem in utraque valetudine est attendendum, quamquam accurate loquendo numquam ferme absque affectu quodam sive corporis sive animi prodeant.

I. *Primum* videlicet earum Qualitates sunt notandæ, ac triplicis quidem generis.

III. Etenim *primo* frigidæ, nisi fiant à risu, vel sternutatione, vel intenso gelu, semper malæ censentur, utpote cerebri magnam frigidam intemperiem commonstrantes.

IV. Ex aduerso valde calidæ quoque malæ sunt, nonduntaxat quod iusto calidius ejusdem temperamentum significant, sed etiam & maxime quidem quod oculos gravissime lædant.

V. Eadem *deinde* quoque ratio est lacrymarum falsarum, nimium videlicet. Alias enim omnis lacryma, perinde ut urina & sudor, falsa est.

VI. Vnde tam calidarum quam falsarum effusionem protinus excipere solet oculorum rubedo visusque quædam obscuratio.

VII. *Crassæ tertio* lacrymæ tenuibus succedentes bonæ habentur, utpote coctionem ac paucitatem humorum indicantes, in oculorum videlicet affectibus.

VIII. Tenues autem in iisdem plerumque cruditatem eorundem & eapropter istorum diuturnitatem denotant: quamvis nonnunquam ob vasorum angustiam quoque tales prodeant. Alias enim effundi solitæ lacrymæ semper sunt tennes.

IX. *Secundo* notanda venit Multitudo lacrymarum. Copiosæ quippe magnam capitis humiditatem arguunt. Unde dolorem ejus sæpe comitantur, teneræque ætati quam maxime secundum naturam competunt.

X. Larga præterea earum profusio vehementer offendit oculos, ita ut continuus fletus occæcationem possit inducere.

XI. *Tertio* nativæ lacrymæ omnes pravæ judicantur, quod curationem non admittant, in morbis videlicet nonnullis, oculorum præsertim propriis sive primariis.

XII. Accidentariæ contra, & quæ sine tali morbo profluunt, minus pravæ censentur.

XIII. *Quarto* peculiariter in acutis morbis voluntariæ lacrymæ bonæ sunt, non voluntariæ malæ.

XIV. Ad non voluntarias autem nequaquam referendæ sunt, quæ à vehementi frigore, sinapi, raphano majori, fumo, similibusque eliciuntur, utpote manifestam & cogen-tem causam habentes.

CAPVT XXXIX.

Quid Mucus capitis notabile suggerat.

PRæter hæc hætenus recensita MCVS etiam, tam qui
L 2 per

per palatum quam qui per nares excernitur, suas habet significationes.

II. Qualitates videlicet ejus, puta falsedo, acrimonia, tenuitas, aliæ, ipsummet humorem in cerebro collectum vel alias eo delatum indicant. Quæ proinde maxime notari debent in omnis generis catarrhis.

III. Scorsim foetidus mucus omnis malus est, & plerumque putredinem ut & exulcerationem narium comitatur.

IV. Aliquando quoque talis purulentus mucus excretus capitis dolorem simili ex causa productum tollit.

V. Copiosus mucus valde humidi & excrementitiis humoribus referti cerebri præbet argumentum.

VI. Paucus contra vel nullus sicci. Nisi narium angustia vel obstructio excretionem ejus præpediat.

CAPVT XL.

Quæ signa ex Aurium sordibus petantur.

Similiter etiam **SORDES AVRIVM** priscis Medicis in usum signorum observatæ fuerunt.

II. Et crassæ quidem bonæ habentur, tenues autem malæ, utpote cruditatis debilisque caloris indices.

III. Simples etiam bonæ sunt, mistæ vero humores præternaturales (ceui Medici vocant) in capite collectos indicant.

IV. Quales sunt etiam purulentæ. Quæ tamen excretæ capitis auriumque dolores sæpe tollunt.

V. Copiosæ quoque capitis humidam intemperiem humorumque abundantiam ostendunt, uti contra paucæ siccitatem ejus.

VI. Colores insuper earum, præter album & subflavum

vum, non sunt boni, utpote humorum aliorum in tam nobili loco collectorum vel alias eo delatorum argumenta.

VII. Amaræ porro semper habentur bonæ, utpote naturalis & consuetæ constitutionis indices.

VIII. Salsæ vero malæ: non quod putredinem sequantur, ceu quibusdam placet; sed potius quod acrimoniam humorum arguant.

IX. Dulces autem letales, quod caloris extinctionem significant.

X. Foetidæ demum semper itidem sunt malæ, putredinis quippe vel ulceris indices.

CAPVT XLI.

Quid ex Hæmorrhagia in morbis sit iudicandum.

Postremo peculiariter HÆMORRHAGIA quoque in nonnullis diuturnis, præcipue vero in acutis morbis, diligenter est animadvertenda, utpote insignes significationes præbens.

II. Debet autem *primum* circa eam notari Locus, è quo sanguis profluit.

III. Id quod secundum naturam *primum* & quidem potissimum maximeque fit è naribus, aliquando *deinde* per vasa speciatim hæmorrhoidalia dicta in intestino recto aperta, & seorsim *tertio* in foeminis per uterum.

IV. At ex aliis locis excretus sanguis nunquam bonas significationes præbet.

V. Ideoque hæmoptysis, vomitus cruentus, urina sanguinea vel aliud tale profluvium, sudor cruentus, ejusque generis alia, semper mala sunt, nec unquam salutaris crisis signa: immo simpliciter tales excretiones non sunt criticæ, quoniam per eas natura nunquam molitur crisis.

VI. *Alia* vero hæmorrhagiæ, quales sunt vena in crure aliave parte sponte aperta, in plethoricis præsertim aliquando observatæ, uti plane rarissimæ sunt, ita prorsus præter ordinem contingunt: ad primas tamen illas species non incommode referuntur, quod petinde ut frequenter illæ juvent.

VII. *Secundo* Tempus, quo hæmorrhagia fit, probe non minus est attendendum, an videlicet critico die vel saltem circa eum obveniat.

VIII. Quod si vero à principio morbi acciderit, ceu sæpenumero in acutis & præsertim malignis febribus, qualis est morbus Vngaricus dictus, fieri solet; pessimum est signum, vel mortem vel saltem difficilem ac diuturnum morbum plerumque denuntians.

IX. *Tertio* videndum, an talis hæmorrhagia sufficienti quantitate fiat, ut morbum vel tollat vel saltem manifesto minuat.

X. Etenim si justo parcior fuerit, natura commode juvatur venæsectione instituta.

XI. Stillicidium quoque sanguinis è naribus in morbis semper malum, in acutis autem plerumque perniciosum est, è concomitantibus aliis signis perpetuo æstimandum.

XII. Maxime insuper tale est, si crassus atque niger sanguis stillaverit.

XIII. Sin autem nimia fuerit, summe est periculosa, sæpe quoque letalis.

XIV. In universum *quarto* in omni hæmorrhagia ad vires & habitudinem ægroti est respiciendum. Nam quæ eum levat, bona est: quæ minus, mala.

XV. Quæ postremo memorata in omni alia quoque hæmorrhagia, quæ non est critica, stricte videlicet dicta & acutis propria; etiam illa quæ fit extra morbum, qualis à plethora contingere solet; non minus sunt observanda. *CAPVT*

CAPVT XLII.

Quas significationes Abscessus morbis superuenientes habeant.

PRæter istas omnes excretiones Hippocrates aliique Medici prisci observaverunt etiam multas febres per ABSCESSVS judicari: & acutas quidem sæpe per *εσπωτίδας*, easdem vero aliasque per alios in aliis corporis locis obortos. Quæ omnia diligenter congesserunt Iodocus Lommius *lib. 1 observation.* Prosper Alpinus *l. 6 de præ sag. vita & mor. c. 12, & lib. 7, cap. 21,* Andreas Laurentius *lib. 1 de crisib. c. 18 & 20,* Thomas Fienus *par. 1 Semeiotic. f. 6, c. 3, f. 2,* alii.

II. Quales crises apud nos tamen minus frequentes sunt, præterquam in pestilentia, & ea quidem præcipue bubonia; quæ vulgo quoque peculiariter pestilentia nominari consuevit.

III. In universum vero omnis talis abscessus bonus est, qui non duntaxat procul à vitalibus partibus, sed etiam in inferiori corporis loco generatur: item qui amplus est, & humoris excreti tanquam causæ morbificæ capax: qui præterea maxime foras, nec ægre erumpit: qui denique fit humore concocto, non natura irritata.

IV. Bonus itidem est acutus & in fastigium quoddam assurgens, æqualiter item maturescens, nec durus, vel bifidus.

V. Pessimus autem, qui prorsus introrsum vergit, neque colore suo conspicuus, item qui planus est, ac depressus.

VI. Pessimus etiam, qui in acutis non fit tempore critico, ut & omnis qui non cum allevatione ægroti.

VII. Abscessum denique subito disparere, humore intro ad nobiliores partes raptò, funestum.

VIII. Quæ omnia simul in nullis non abscessibus aliis, etiam

etiam solis, & qui nullis aliis morbis accedunt, diligenter non minus itidem sunt notanda.

CAPVT XLIII.

Signa mox futurae excretionis enumerantur.

Addenda nunc insuper sunt signa, excretionis mox aduenturas præcedere ac prænuntiare solita, & ea quidem præcipua maximeque talia. Nec enim quælibet à nonnullis eo relata propria vel certa sunt. Id autem tum alias tum in acutis præsertim affectibus observare apprime conducit.

II. Per alvum igitur quæ instituetur indicare consueverunt ejus intumescencia, flatuum hinc inde discurrentium agitatorumque humorum præceps motus, murmur item idque sæpe perquam sonorum.

III. Vomitus vero fastidium & nausea, ventriculi morsus, tenebricosa visio, biliosi vel alterius mox excernendi humoris in lingua perceptio, crebraque demum salivatio.

IV. Dolor enim capitis, difficilis respiratio, palpitatio cordis, aliaque symptomata, nec ejus propria signa sunt, nec eum semper antecedunt.

V. Urinæ profluvium (quod Laurentius *πυρίσσις* vocat, quum tamen in Hippocraticis scriptis vox illa circumfluum humorum affluxum, maxime qui per alvum excernuntur, denotet) futurum certo prænuntiantia signa non dantur, nisi quod gravitas in hypogastrio & ardor in extrema urethra quandoque sentiatur.

VI. Sudorem proxime præcedunt pulsus undosus, calor blandus per universum corporis habitum diffusus, calidus item vapor ex eodem copiose exhalans. Quæ omnia proinde hectici quoque, sed magno suo damno, sentiunt. Facies insuper rubescere solet, item sæpe horror vel rigor aliquis percipi.

VII. Hæ-

VII. Hæmorrhagiam per nares futuram indicant faciei rubedo, capitis dolor, oculorum caligo, arteriæque temporum solito magis pulsantes ac micantes.

VIII. Hæmorrhagiam per uterum antecedere solet æstus ac gravitas lumborum ossisque sacri, ut & hypogastrii dolor ac tensio.

IX. Hæmorrhoidalem fluxum ferme nulla sunt certo præsignificancia indicia, nisi dolor & major calor ejus loci.

X. Abscessum denique futurum potissimum prænuntiat dolor in parte quapiam perceptus, non tamen vel ob inflammationem vel ullam aliam manifestam causam.

XI. Alia enim tum ad hoc tum cetera excretionum, criticarum præsertim, genera prænoscentia afferri solita signa, neque certa neque propria sunt, & nimis insuper universalia.

CAPVT XLIV.

Quæ circa Externos Sensus eorumque objecta sint notanda.

Porro quoque diligenter attendi debent symptomata **SENSVVM** eorumque objecta, potissimum in prædictionibus instituendis, nec minus in præservatione.

II. Quorum primus & frequentissimus & præ aliis maxime afficiens est **DOLOR**. Qui cum opposita sibi Voluptate proprie loquendo omnibus sensibus competit, vulgo tamen κατ' ἐξοχὴν peculiariter tactui tribuitur.

III. Omnis igitur dolor eo peior est, quo fuerit acutior, & pertinacior, & diuturnior, & nobiliorem partem vexat.

IV. Quidam tamen salutaris est, qui in acutis morbis in crisi, in diuturnis item cum excretionibus, in utrisque simul aliis bonis signis præsentibus, & quem solutio vel saltem manifesta mitigatio morbi sequitur, sentitur.

V. Scorsim capitis dolor pertinax, vel antiquus, vel frequens

frequens, sæpe desinit in epilepsiam, apoplexiam, carum, insaniam, cæcitatem, surditatem, aliosque gravissimos affectus.

VI. Iidem capitis dolores vehementes cum continua febre valde periculosi sunt, sæpe quoque aliis malis signis juncti letales.

VII. Id quod in malignis ac pestilentibus febribus peculiariter frequens est.

VIII. Dolentes dolorem non sentire, mentis ac sensus communis laborantis est signum.

IX. Dolorem ignobilioris partis in acutis subito evanescere, subsequente anxietate, malum, immo mortiferum.

X. STVPOR ac sensus torpor sive privatio sæpe apoplexiam prænuntiat.

XI. Idem in acutis morbis exitium præsignificare solet.

XII. Magno febrili æstu laborantes cum tamen non percipere, idem pessimum est, & plerumque magnæ malignitatis argumentum.

XIII. Peregrinos & alienos SAPORES, ac quales iis quæ assumuntur non insunt, percipere, vel ventriculum, vel linguam, vel vicinas partes male affectas esse, indicat.

XIV. Obtusus autem vel plane deperditus GVSTVS alias & per se nihil aliud nisi suæ facultatis vitium denotat.

XV. In fatuis tamen ac maniacis observatus, læsam mentem concomitans est symptoma. Tum videlicet, quando absurda immo noxia sine discrimine devorantur.

XVI. OLFACTVS etiam utroque isto modo se habens, ut videlicet vel parum vel nullos odores percipiat, pariter cum priori isto est notæ, sensorium nempe ejus non bene affectum esse.

XVII. At graves ac foetidos ODORES sentire, quum talia tamen nec offerantur nec alias in propinquo sint, summæ putredinis vel in naso vel in aliis quibusdam partibus vel in toto corpore contentæ est signum,

XVIII.

XVIII. Idem significat animæ sive halitus, vel & magis quidem adhuc è toto ægrotantium aut alias valentium corpore citra manifestam causam prodiens, foetidus ac prope versantibus intolerabilis odor.

XIX. At halitus oris vel etiam è toto corporis habitu exspirans spontanea suaveolentia optimam concoctionem sanguinisque & corporis laudabile temperamentum ostendit.

XX. Similiter odor, quem peculiarem multi homines emittunt, qualis fuit sulphureus Cardani, alius aliorum, tum humorum tum corporis habitus constitutionem refert.

XXI. SONITVS aurium perpetuus vel frequens in iis qui nondum aliis ægrotant, item in diuturnis morbis, plerumque grave malum minatur, epilepsiam videlicet, apoplexiam, & aliquando oblivionem.

XXII. Idque adhuc magis, si cum capitis gravitate, dolore, vertigine, aliisque symptomatibus fuerit conjunctus; vel eadem præcesserit.

XXIII. Ast in acutis vel narium hæmorrhagiam vel delirium præsignificare solet.

XXIV. SVRDITAS præterea in iisdem acutis morbis aliquando crisin præcedit, præsertim cum aliis talibus signis conjuncta: aliquando seorsim parotidas futuras significat.

XXV. Alias semper est mala; aliis videlicet morbis superveniens symptomata: & letalis quidem, quæ malas & ægrotum non juvantes immo lædentes criticas evacuationes sequitur.

XXVI. Magis adhuc exitium indicat, aliis perniciosis signis una concurrentibus.

XXVII. Maxime vero talis est, jam debili existente facultate vitali, viribusque labascentibus.

XXVIII. Phrenitidem quoque in nonnullis morbis denuntiat, sed itidem exitiosam. M 2

XXIX.

XXIX. Oculis porro obversantes SPLENDORES instante crisi narium hæmorrhagiam denuntiant.

XXX. Similiter obscuratio VISVS idem denotat, illis vel aliis signis una apparentibus.

XXXI. Idem significat rubeus color, reapse tamen à tali externo objecto non existens, visu perceptus.

XXXII. Visus autem obtenebratio cum vertigine, aliis simul signis adjunctis, nunc eandem nunc vomitum indicat.

XXXIII. Post crisin vero ægrotantes tenebricosum visum habere, aut eorum oculis splendores offundi, aut eos lucem ferre non posse, aut non videre, summe perniciosum.

XXXIV. Item si mala evacuatio subsequatur, vel abscessus aut pustulæ subito dispareant, vel dolor continuo definat.

XXXV. Quod si vires insuper & cum iis pulsus languidæ fuerint, mox imminens exitium indicatur.

XXXVI. Id quod de VERTIGINE quoque, tenebricosa præsertim, simul intelligendum.

XXXVII. Cujus generis ac significationis etiam est, si res geminæ extreme ægrotantibus morboque confectis apparent.

XXXVIII. Alias vertigo citra febrim diuturna vel frequens sæpe epilepsiam vel apoplexiam, aliquando oblivionem, melancholiam, carum, cæcitatem, surditatem, syncopen minatur ac præcedit.

XXXIX. Ægrotos denique, labantibus jam viribus pulsuque languente, non videre, mortem in propinquo denuntiat.

CAPVT XLV.

Quid Internorum Sensuum ac Mentis affectiones indicent.

INternos etiam Sensus ac MENTEM recte sese habere, bonum

num & salutare est in morbis: simul videlicet aliarum quoque facultatum actionibus salvis existentibus. Alias enim complures obeunt, sensibus licet ac mente ad extremum usque halitum plane sibi constantibus.

II. In cerebri, diaphragmatis, spinalis medullæ, uteri, omniumque aliarum partium vel cerebro vicinarum vel cum eo peculiarem consensum habentium, inflammationibus mentem non lædi, salutem prænuntiat.

III. Eandem in iisdem perturbari, vel præter solitum vacillare, periculosum est, non semper tamen exitiosum. Semper videlicet ad alia signa & ægrotantium vires simul debet respici.

IV. In universum quippe DELIRIVM leve, parvum, intermittens, mite ac sine ferocitate, viribus insuper prævalidis, aliisque malis signis nullis apparentibus, numquam est exitiale.

V. Non raro quoque tale delirium cum aliis signis junctum salutarem crisin antecedit.

VI. Id quod potissimum fieri solet, copiosa morbumque levante hæmorrhagia vel largo & alias itidem bono sudore subsequente deliriumque tollente.

VII. Bonum quoque delirium est, quod somnus quietus ac placidus excipit, ipsumque vel resolvit vel saltem minuit.

VIII. Vtrobique videlicet delirii causa & hujus sublatio simul indicatur.

IX. Ex adverso phrenitica deliria, hoc est, vehemētissima, furiosa, ferina, etiam nonnunquam obscura & blanda visa, plerumque letalia sunt.

X. Idque adhuc magis, aliis perniciosis signis una præsentibus. Qualia potissimum sunt: vigiliæ nimix vel sopor, silentium, tremor, singultus, convulsio, collapsæ vires, cibi

& præsertim in magno æstu potus appetentia nulla, respiratio mala.

XI. OBLIVIO porro eorum, vel quæ dudum vel modo contigerunt vel quæ concupiscunt & jam volunt eloqui ægrotantes, longis morbis superveniens, non duntaxat insanabilem morbum sed etiam appropinquantem mortem significat, aliis perniciosis signis una præsentibus. Nam sola nihil nisi sensus sui morbum indicat, qualis per complures annos potest durare.

XII. In acutis autem summe perniciosa est, languentibus viribus, aliisque exitiosis signis simul observatis.

XIII. Eadem in iisdem æstuantem calorem excipiens letalis, oppressi videlicet calidi nativi index.

XIV. E delirio prognata oblivio nunc plus nunc minus periculi habet, prout ipsum magis vel minus fuerit malum. Vnde in phreneticis cum aliis signis exitium denotat.

XV. Aliquando tamen crisin prænuntiat, è concomitantibus signis æstimanda.

XVI. Ad oblivionem pariter ac perturbatam phantasiam cujuscunque generis, sive cum aliis morbis conjunctam, sive non, pertinet etiam familiares vel alias notos non agnoscere. Quod quid denuntiet, è cetera valetudine concurrentibusque aliis symptomatibus est judicandum.

XVII. Postremo quod de memoriæ læsione dictum, idem simul etiam de STVPIDITATE & fatuitate ac stoliditate aliis morbis accedente est intelligendum.

XVIII. Quod si uterque & memoriæ & mentis defectus jungatur, tanto deteriorem præbet significationem.

XIX. Ignavia demum mentis & animi torpor in diuturnis morbis sæpe, in acutis perpetuo letalis esse solet, præter consuetudinem videlicet ægrotorum notata.

CAPVT XLVI.

Quid ex Vigilia, Somno, Somniis sit colligendum.

Istis signis protinus jungenda sunt, quæ VIGILIA, SOMNVS & SOMNIA dant, tum in dijudicando tum in prædicendo notatu maxime necessaria.

II. Scilicet quando hæc omnia bene sese habent, nec in morbis mutantur, sed naturalem statum servant, consuetoque more fiunt, utique bonæ salutarisque sunt significationis.

III. VIGILIÆ multæ naturaliter alicui competentes, nec aliam manifestam causam habentes, calidius ac siccius cerebrum indicant, ingenique præstantiam arguunt.

IV. Vnde pervigilia alias consuetæ in ægrotantibus minus sunt mala, quam insolentia.

V. In morbis autem vigiliæ, immodicæ videlicet, etsi omnes malæ sunt, aliquando tamen bonum præbent signum, bonas crises, & maxime quidem narium hæmorrhagias, antecedendo: è concomitantibus aliis signis & potissimum eventu dijudicandæ.

VI. Alias in febribus ardentibus aliisque acutis convulsiones letales sæpe antecedunt.

VII. Perpetuæ quoque vigiliæ in acutis letales existunt, præsertim alio quopiam pernicioso signo juncto.

VIII. Similiter vigiliæ, quas malæ nec ægrotum iuvantes evacuationes sequuntur, exitium certum præmonstrant.

IX. Diurna pervigilia in ceteroqui valentibus delirium & seorsim maniam portendunt: nisi forte à mœrore vel alia manifesta causa fuerint orta.

X. SOMNOLENTIA contra, naturalis itidem nec ab eviden-

evidenti quadam causa producta, frigidius & humidius cerebrum torpidumque ingenium demonstrat.

XI. In morbis autem omnis in univcrsum somnus, perinde ut & vigilia, neque naturæ modum neque consuetudinem excedens, bonus: contrarie vero sese habens, malus est.

XII. Similiter somnus ægrotum levans, bonus: nihil juvans, malus: insuper etiam lædens, pessimus, immo letalis est.

XIII. Seorsim vel inflammationem vel febrem vel dolorem vel delirium sedans somnus, bonus ac salutaris est.

XIV. Plures vigilias excipens somnus, longus licet ac profundus, at suavis & placidus, itidem bonus est.

XV. Comata in principiis morborum graves ac periculosos eos esse indicant: in eorundem vigore sæpe sunt perniciosa.

XVI. Aliquando tamen criticam evacuationem per narium hæmorrhagiam aut parotidas futuram præcedunt, ex aliis signis cognoscenda.

XVII. Sopor sive veterenus, qualis est in lethargo, comate, caro, calidissimum morbum ac diuturnas & continuas vigilias excipiens, letalis est.

XVIII. Talis item, qui cum debili pulsu & delirio & extremarum partium refrigeratione conjungitur.

XIX. Quibus omnino quoque jungenda sunt INSOMNIA, quæ non exiguam itidem dant significationem.

XX. Et multa quidem ac perpetua vel frequentia in bene valentibus mobilem phantasiam arguunt.

XXI. Quieta præterea & placida in utraque valetudine bonum præbent signum.

XXII. Turbulenta vero, quæ dormientes, aut quod spectra cernere aut hostes se persequi vel apprehendere aut è sublimi

Sublimi præcipitari videantur aut ob aliam similem terribilem quamcunque causam apparentem, faciunt expavescere, exsilire, exclamare, vel alias angî; in adhuc sanis imminentes, in ægrotantibus graves ac vehementes morbos indicant.

XXIII. Scorsim epilepsiam, apoplexiam, delirium talia somnia sæpe minitantur.

XXIV. Insomnia, quibus dormientes in aquis versari vel iisdem mergi videntur, humorum & præsertim aqueorum in corpore abundantiam & hinc oriundos morbos declarant.

XXV. Sed & somnia non raro quasi critica sunt, unde de morbi principio & incremento & decremento & eventu certi quid possit cognosci. Morbo videlicet imminente & augescente & in eodem statu perdurante somnia sunt gravia, corpusque pigrum, & pedes ad motum inepti ipsis videntur: remittente & decedente, somnia levia & jucunda, corpusque magis agile, ac pedes ad incedendum vel scandendum apti ac prompti per quietem ipsis apparent: & utrumque adhuc magis, quo plus morbus vel augetur vel imminuitur.

XXVI. Plura insuper alia ex insomniis petenda signa *lib. III. observation.* Lommius notavit; sed quæ longius, partim etiam potius aliunde ex oneirocriticis superstitionis desumpta esse videntur.

CAPVT XLVII.

Ex affectionibus ad Motum tum totius tum partium pertinentibus quid colligendum.

SEquuntur signa, quæ circa MOTUM tam totius corporis quam partium ejus contingunt; itidem permagnæ, in morbis præsertim, significationis.

II. Quo primum pertinent LASSITVDINES, utut ab aliis ad tactus symptomata referri soleant, cæque spontaneæ. Nam quæ manifestis externis è causis oriuntur, heic non attenduntur.

N

III. Ex

III. Eæ vero aliquando bonæ sunt significationis, sive in quibusdam duntaxat partibus sive in toto sentiantur, cum coctionis signis apparentes, utpote morbum ejusque causam ab internis partibus ad exteriores propelli declarantes. Quales etiam sæpe in acutis morbis jam declinantibus percipiuntur.

IV. Optimæ quoque sunt, quæ evacuatione facta, sive naturali sponte sive arte fuerit excitata, ægrotumque juvante, simul cessant.

V. At quæ crudis adhuc humoribus deprehenduntur, malæ: cum aliis insuper malis signis perceptæ, pessimæ: & tanto quidem peiores, quanto plura alia mala symptomata simul adsunt.

VI. Malæ quoque, quas nulla evacuatio tollit vel levat.

VII. Initio morborum gravitatem eorum denotant: semper etiam morbum portendunt.

VIII. Quod si subito præterea quemprehendant, vehementiaque sua statim opprimant, magnæ malignitatis certum dant argumentum: malignarum ac pestilentium febrium perpetuæ comites.

IX. Quod si perniciosum quodpiam signum una jungatur, letales esse solent.

X. Illis affinis est **TORPOR** seu motus difficultas, simul tamen etiam sensu tactus affecto. Qui in alias valentibus apoplexiam sæpe prænuntiat.

XI. Alias etiam nunquam bonus: nisi fortassis observetur inter crisin præcedentia signa; quod tamen perquam rarum.

XII. Optimum vero est, si corpus facile convertunt ægrorantes, alacriter item & promte surgunt, sedent, stant, membra sustinent.

XIII. Contra gravitas vel totius corporis vel manuum ac pedum, nulla ex evidenti prægressa causa, mala.

XIV. Similiter paralyfis & paraplegia in acutis morbis & vulne-

vulneribus nuper illatis perpetuo malæ, immo perniciosæ sunt. Multo magis adhuc ipsa apoplexia.

XV. Ast insolens VIGOR in senibus aut ægrotantibus aut valetudinariis, alias languidis, semper est suspectus, sæpenu-mero quoque brevi subsecuturam mortem portendit.

XVI. Huc porro pertinet HORROR. A quo si continuæ febres intermittere incipiunt, item quem critica eaque bona evacuatio excipit, bonus est.

XVII. Malus contra, qui in tabidis ac suppuratis, item in pestilentibus morbis sentitur, ut & quem prava evacuatio sequitur. In quibus omnibus etiam letalis est, uni vel alteri similis notæ signo junctus.

XVIII. Item post sudorem horror malus; scilicet ab exter-
na causa non excitatus.

XIX. Crebri vero & qui celeriter permutantur horro-
res difficultatem morborum arguunt.

XX. Eo vehementior adhuc est RIGOR, & propterea
majori vi corpus concutit. Est autem omnis bonus, qui perio-
dicus in febribus observatur, & quem paroxysmi intermissio de-
inceps sequitur. Idque tanto magis, quanto major hæc fuerit.

XXI. Bonus etiam est, à quo corpus probe calefit.

XXII. Optimus autem criticus, quem optima & ægrotum
juvans ac febrem vel profus tollens vel saltem minuens evacua-
tio sequitur.

XXIII. E contrario mali rigores primum sunt, à quibus
corpora vel parum vel nihil incalescunt. Indicium quippe præ-
bent calidi nativi plane languidi vel extincti.

XXIV. Perniciosi deinde sunt rigores critici mali, quos
aut nulla aut mala evacuatio subsequitur, vel cum quibus con-
jungitur.

XXV. Similiter porro letales sunt rigores, qui languidis
jam viribus superveniunt.

XXVI. Sed & ad concomitantia signa semper est attendendum. Quod si enim illa quoque mala fuerint, etiam rigores plus periculi minantur: si in super letalia, rigores quoque sunt tales. Id quod in acutis febribus præcipue notandum.

XXVII. Postremo pravi sunt rigores frequentes aut continui. Significant enim frustra crisin à natura tentari, calidique nativi debilitatem.

XXVIII. Sequitur TREMOR. Qui citra manifestam causam exortus, in morborum principiis eorundem gravitatem vel etiam malignitatem humorumque multitudinem declarare solet, simul tamen concomitantibus aliis symptomatibus attentis.

XXIX. Aliquando quoque citra alium morbum apparens apoplexiam præcedit.

XXX. In morbis autem nonnunquam juxta cum aliis signis crisin denuntiat, & seorsim vomitum instantem inferioris labri tremor, bonæ utique tum significationis.

XXXI. At in ardentibus febribus, præcipue vero phrenitide, ut & quavis alia gravi cerebri læsione, supervenientes tremores exitium præmonstrant.

XXXII. Eos excipit PALPITATIO. Quæ, siue cum aliis morbis conjungatur siue sine iis sit, semper est mala, & omnium maxime perpetua vel frequens, totumque corpus, aut plures partes simul, aut nobile viscus, infestans.

XXXIII. In acutis autem morbis palpitationes tales pessimæ sunt ac letales: nisi fortassis inter signa criticam excretionem præcedentia compareant.

XXXIV. Seorsim cordis palpitatio perpetua, vel frequens, vel periodica, sæpe syncopen, semper autem *μικροβιότης* minatur.

XXXV. Porro non minus permagnæ ac perpetuo quidem malæ significationis est CONVULSIO. Quæ si universalis fuerit, *πτάις* Græcis, Celso rigor dicta, & in quartum diem duraverit letalis est.

XXXVI. Alias

XXXVI. Alias etiam quælibet convulsiones, siue sint permanentes ac sine conspicuo motu, siue cum motu crebro & interrupto, quæ convulsivi motus nonnullis nominantur, nunquam periculo carent, præsertim diu durantes vel frequentes.

XXXVII. Convulsiones ex repletionem ortæ minus periculosæ sunt iis quæ propter inanitionem concitantur.

XXXVIII. Unde convulsio nimiam purgationem vel sanguinis profusionem excipiens, valde mala est: ab hellebore autem vel aliis violentis agentis medicamento venenive usu, item vulnerationibus superveniens, letalis.

XXXIX. In febribus præterea acutis sæpe sunt perniciose convulsiones, magis adhuc in ardentibus, maximeque in phreneticis: semper morbi gravitatem declarant.

XL. Numquam tamen quoque non alia symptomata vel præcedentia vel concomitantia vel subsequenta debent simul attendi. Prout enim illa fuerint magis minusve mala, etiam convulsiones nunc plus nunc minus mali habent. Unde convulsio cum pessimo quocunque symptomate juncta mox imminentem mortem certo prænuntiat.

XLI. Seorsim quoque notari debet convulsio siue STRIDOR dentium. In iis enim qui eum pati à pueritia non consueverunt, valde periculosus est, delirium prænuntiando.

XLII. Eidem vero superveniens, & in acutis morbis, exitiosus est; si videlicet alias insolens fuerit.

XLIII. Ejusdem generis est & STERNUTATIO. Quæ nonnunquam paroxysmos morborum, epilepticos præsertim, solvit: eundem quoque affectum ut & apoplexiam imminentem, excretionem videlicet vel saltem discussione humoris tanquam causæ facta, averruncat.

XLIV. Nihilominus, nisi ab externis evidentibus ac necessariis causis producat, ab humoribus aggravatum caput semper indicat. Et qui quotidie continuatisque aliquot vicibus

sternutant, in apoplexiam similiaque symptomata valde sunt proclives.

XLV. Huc porro pertinet OSCITATIO. Quæ languores & obscuram adhuc invaletudinem, capitis præsertim intemperiem humidam, sæpe quoque appropinquantes febrium paroxysmos indicare solet.

XLVI. Ejus plane quoque notæ ac significationis postremo est PANDICULATIO, totum tamen corporis habitum concernens, ejusque constitutionem manifestans.

CAPVT XLVIII.

*Ex Inquietudine ac Decubitu ut & animi Angore
quid judicari possit.*

His addenda sunt signa, quæ commotio corporis decumbentium vel dormientium vel vigilantium, sive pro sanis adhuc habeantur sive jam manifesto ægrotent, exhibet.

II. Qualis primum est omnium frequentissima plurimisque obtingere solita JACTATIO sive Inquietatio sive Anxietas, quando præsens decubitus forma semper molesta est, & ea propter subinde mutatur.

III. Quæ in alias valentibus vel ventriculum ab assumptis alimentis, vel eundem vel alias partes vel etiam totum corpus ab ebullientibus humoribus gravati, & idcirco morbos jam fieri, & evacuatione esse opus, indicat.

IV. In febribus autem, in quarum vigore potissimum contingere solet, earundem gravitatem vel etiam malignitatem, vel partium inflammationem, significat. Idcirco continuarum, ardentium, malignarum, pestilentiumque febrium perpetuum symptoma.

V. In iisdem tamen ut & aliis morbis criticam vel aliam salutarem excretionem sæpe præcedit, vomitum videlicet, diarrhoeam, hæmorrhagiam, sudorem, vel quæ cum eo expelluntur
macula.

macularum & pustularum: ex aliis signis adjunctis, quod item inde manifesto juventur ægrotantes, & anxietas cesset, æstimanda.

VI. Quæ vero cum mala excretionem fit, aut eam sequitur, semper & ipsa est mala: item quæ vulnerationi aut percussioni supervenit: cumque alio pernicioso symptomate juncta, futuram mortem eo certius confirmat.

VII. Nec minus reliquus omnis ægrotantium **DECUBITUS** diligenter observandus est. Etenim si non differt ab eo quo sani soliti sunt uti, bonus est, morbumque periculo vacare declarat.

VIII. Optimus autem ex omnibus decubitus formis modus est, ut primum decumbens in alterutrum latus incumbat, utque deinde cervicem manus & crura paulum reducta, non immoderate vel reducta vel extenta, habeat. Quem corporis alterum positum Galenus mollem vocavit.

IX. At supinum cubare, brachiis & cruribus extentis & projectis, vel ea subinde adducendo & rursus projiciendo, malum, sæpe quoque morientium est.

X. Jacentem porro deorsum versus pedes delabi, periculosum, immo letale.

XI. Corpus insuper supinum decumbere projecti cadaveris instar, ita ut omnia membra prostrata sint, & caput in pulvinar erectum reflectatur & quasi relabatur, aut sublato mento quidquid est anterioris colli promineat, aut mentum clavículas contingat, pessimum est proximæque mortis argumentum.

XII. Ægrotos ad margines lecti se provolvere, porro pedes exferere, dein corpus erigere, ac nisi cohibeantur vel excidere lecto vel surgere, quod delirantes solent, funestum.

XIII. Alias etiam in ipso morbi vigore ægrotos velle erectos sedere, vel inambulare, in quolibet acuto morbo valde malum est, seorsim in pleuritide & peripneumonia pessimum.

XIV. Pe-

XIV. Pedes ac manus ut & collum citra magnum calorem denudare ægrotos, malum: nisi fiat ex mollitie delicatis propria vel consuetudine.

XV. Pudenda vero denudare, vel ea contingere sive conrectare, delirantium est, & in acutis morbis funestum.

XVI. Prono corpore somnum capere vel alias cubare ægrotantes, aut delirii aut doloris circa ventrem est signum: nisi itidem ex consuetudine vel mollitie fiat.

XVII. Manus demum sine causa naribus frequenter admovere, aut digitis micare, aut floccos de culcitis vellere, aut quæ in parietum superficie sunt decerpere, aut quasi muscas venari, aut aliud simile quidpiam agere, malum est & periculum minatur.

XVIII. Anxietati isti non immerito additur alia, prorsus alterius generis quidem, cum illa tamen non raro conjuncta, e jusque sæpenumero causa, ANGOR videlicet animi seu cordis. Qualis est male sibi consciorum, melancholicorum, necem sibi consciscere molientium, à cacodæmone vexatorum.

XIX. Alias item angor à multis percipitur ab arcano animi motu in periculo vel alias adversitate imminente, sed ab illo prorsus diversus, & peculiari suo, perinde tamen ἀφ' αὐτοῦ modo, coranimumque afficiens.

XX. Alius porro est angor in ἀγῶνι peculiariter dicta sentiri solitus ab omnibus iis, qui quampiam rem majoris minorisve momenti non sine trepidatione aggrediuntur.

XXI. A quibus omnibus postremo itidem diversa est angustia cordis ac præcordiorum, quæ seorsim multos moribundos affligere consuevit, ob sanguinis circa cor subsistentis liberum motum impeditum.

CAPVT XLIX.

*Quid Capitis eique junctarum quarundam partium
symptomata significant.*

Sed & aliarum præterea quarundam partium affectiones itidem probe sunt notandæ. Quas inrerprimum **FAVCES** diligenter sunt observandæ. Quæ in acutis & præsertim malignis febribus ab humorum affluxu valde celeriterque solent opple-
ri. Quod pessimum est ac sæpenumero letale.

II. Earundem rubedo in angina habetur bona, si collum & pectus una fuerit rubrum.

III. Earundem dolor in febre sine tumore conspicuo sed cum respirandi difficultate latentem subitoque perimentem anginam indicat.

IV. In iisdem febribus deinde maximopere quoque debet inspici **LINGVA**. Quæ si bene valenti similis est, nec ab externa quapiam causa id habet, in omnibus illis morbis semper bonum præbet indicium.

V. At mala primum est alba, quam Prosper Alpinus *l. 5 de præfag. vita & mor. agrot. c. 9* crassam coenosam vocat: quamquam sola nullum periculum, nisi aliis symptomatibus simul attentis, indicet.

VI. Ejus species est, quam prunellam albam nominant, quando in angina lentore tenaci albo instar visci non lingua duntaxat sed totum quoque palatum & uvula cum dentibus & faucibus atque œsophago obducuntur. Id quod pessimum est & plerumque exitiosum.

VII. Priori illa peior est lingua flava: & hac multo periculiosior adhuc valdeque metuenda & sæpissime letalis nigra, ardentium febrium proprium symptoma.

VIII. Lividi vero coloris lingua omnium maxime est letalis.

IX. Lingua nimis aucta vel imminuta, ut & arida, adusta, fissa, exulcerata, omnis quidem valde mala est, in morbis præsertim aliis; non tamen protinus mortis argumentum, sed ex aliis symptomatibus judicanda.

X. Ægrotantes liquida exhibita non deglutire, sed ea sponte delabi per œsophagum, aut regurgitare, musculos laryngis vel ossis hyoidis vel linguæ aut omnes simul convulsos vel relaxatos esse indicat, certissimo mortis indicio.

XI. Similiter tremula & convulsa lingua, balbutiei causa, in acutis & continuis febribus, adeoque intensissimum calorem ac siccitatem excipiens, interitum denotat.

XII. Etiam VOX acuta, rauca, clangosa, tremula, in continuis & acutis febribus semper est mala, maxime vero in phreneticis & ardentibus.

XIII. Ἀφωρία autem seu vocis & loquutionis interceptio, vox item submissa nec amplius perceptibilis, in febribus perpetuo est mala: cum perniciosis aliis signis prorsus letalis: item quæ capitis percussione cerebrique læsionem excipit.

XIV. Linguis autem peregrinis quasque non callempiam loqui, causam naturali superiore certissime demonstrat.

XV. Porro LENTORES supra linguam & ad dentes colligi, ita ut aperto ore quasi fila diducantur, caloris ac febris magnitudinem & incrementum significat.

XVI. Eosdem dentibus adhærentes nigrescere, in acutis febribus ut plurimum mortem prænuntiat.

XVII. Hianti ORE citra necessitatem vel consuetudinem dormire malum, & in acutis cum aliis signis exitiosum.

XVIII. LABRA, NASVM, PALPEBRAS, perverti aut livida reddi, cum alio quopiam pernicioso signo, mortem in propinquo esse denuntiat.

XIX. Palpebras crebro diuque convelli & præter voluntatem

luntatem motari, si capitis gravedo vel catarrhus adsit, in apoplexiam proclivitatē arguit.

XX. GENÆ rubræ in morbis aut inflammationem vel capitis vel pectoris aut empyema aut hæmorrhagiam narium aut sudorem futurum, simul aliis signis præsentibus, ostendunt.

XXI. Lividæ vero vel nigrescentes cum aliis malis signis mortem prænuntiant.

XXII. Præterea diligenter & accurate observari debent OCULI. Qui si per morbos non mutantur, sed recte valentibus similes sunt, salutem suadent: aliis videlicet bonis signis respondentibus. Alioquin enim illorum sola nec bona constitutio ad morbi bonum eventum nec mala ad malum prædicendum sufficit.

XXIII. Optime vero sese habent oculi floridi coloris, pleni, splendidi, cominus & eminus & in aëre sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes & claudentes, nullo rubore vel livore vel nigrore infecti, sine lacrymis demum qui sunt & excrementis.

XXIV. Mali contra & in morbis perpetuo malæ immo partim exitiosæ significationis sunt oculi lucem fugientes, rubri, quorum in albo venulæ filamentorum instar rubent aut livent aut nigricant, feroces seu fixi seu torvide spectantes, hebetes, debiles, cavi, tumidi, prominentes, marcidi, alter altero minor, squalidi, pulvisculo quasi conspersi, clausi vel semiclausi sive suspicientes palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, immobiles, perversi, stupidi, nimis aut minus splendentes vel splendore carentes, obscurati, lacrymantes, in quibus pituitosum excrementum colligitur: nisi quædam ex illis symptomatibus criticam evacuationem & præsertim narium hæmorrhagiam præcedant, vel ipsi ab alia evidenti causa sint tales.

XXV. Scorsim oculos huc illuc agitari in extreme ægrotantibus pessimum. Convulsivum quippe est.

XXVI. Sed & universa FACIES non exigui momenti signa exhibet. In acutis enim si non mutatur, sed similis apparet bene valentium faciei, salutis spem facit: si contraria, periculum magnum denotat.

XXVII. Rubra facies aliquando narium hæmorrhagiam futuram indicat, plerumque continuas febres & inflammationes, nonnunquam phrenitidem eamque exitiosam comitatur, ex aliis adjunctis signis semper æstimanda.

XXVIII. Tumida quoque facies nonnullis morbis superveniens mala, in ipsis ferme moribundis conspici tum solita.

XXIX. Omnium vero pessima facies est, quam cadaverosam vocant, item Hippocraticam, quod ab eo *lib. 1 prognost. aph. 3* descripta sit: ubi videlicet sunt nares acutæ, oculi concavi, tempora collapsa, cutis circa frontem dura & circumtentata & arida, totiusque faciei color pallidus aut niger aut lividus aut plumbeus: nisi præcesserit longa vigilia, vel inedia, vel nimius alvi fluxus, vel vehemens animi affectus.

XXX. Quibus addendæ sunt etiam AVRES. Quæ si lividæ vel nigræ fiunt in acutis morbis, item frigidæ & contractæ, earumque lobi inversi, mortis sunt indices.

XXXI. Earundem acutus dolor in continuis febribus periculosissimus est, nisi sit ab abscessu & pure concluso.

CAPVT L.

Ex Hypochondriorum, Ignobilium dietarum, Extremarumque corporis partium constitutione quid cognoscatur.

PRæterea neque HYPOCHONDRIA negligenda sunt. Bona quippe mollia, æqualia, dolore vacantia.

II. E contrario tenfa, dura, in æqualia, in tumorem elata, dolentia, perpetuo mala: non nisi per accidens bona, crisi videlicet præcedentia. Arguunt enim partes vel ab humoribus obstructas vel inflammatas vel flatus in iis conclusos.

III. In quibus omnibus tamen ad cetera signa semper simul est respiciendum, quæ tum causam tum an periculum subsit nec ne monstrabunt.

IV. Porro **IGNOBILES** dictæ partes (sunt autem partes extimæ cutis, post aures, sub alis, & inguine) in morbis apprimè considerari debent. Ad eas enim delati humores, & vel maculas vel pustulas vel pruritus vel scabiem vel tumores vel abscessus excitando, salutis spem faciunt: dummodo critica tamen id fiat in acutis, & alias semper cum manifesta ægroti allevatione.

V. Item si factæ excretiones illæ in istis locis satis diu commorentur. Nam subito rursus disparentes ad nobiliores partes abreptorum humorum argumentum præbent. Id quod pessimum, ac sæpenumero letale, semper etiam cum novo morbi incremento est conjunctum.

VI. Hujus generis est, quæ peculiariter febricitantibus obtingere solet, labiorum scabies, nunc perfecte nunc imperfecte morbum solvens.

VII. Similiter itidem scabies alia, quæ nonnunquam quasi critica est, aliosque morbos tollit; diligenter tamen distinguenda ab illa, quæ proprie est morbus.

VIII. Eodem modo scorbuticæ maculæ prodeuntes sæpissime manifesto demunt lassitudinem.

IX. Sed & **EXTREMÆ** corporis partes præter superius jam notata in super alia dant signa. Earum videlicet frigiditas in continuis febribus semper est mala, sæpe exitium, perpetuo malignitatem denotans.

X. Quæ cum aliis perniciosis symptomatibus conjungitur, eo certius instantem mortem prædicat.

XI. Quocunque sive acuto sive diuturno morbo extreme laborantibus eadem partes si refrigerantur, ita ut frigiditas initio moderata sit, dein vehementior fiat & intendatur, eæque vel parum vel nihil recalescant, & præterea vel nigrescant vel & imprimis quidem livescant, itidem proxime mors imminet.

XII. Easdem partes repente crebriusque modo calidas modo frigidas fieri, in omnibus morbis malum, in malignis pessimum, & tam in his quam aliis sæpe mortiferum.

CAPVT LI.

Ex Habitu corporis quæ signa sint desumenda.

Nec minus universi corporis HABITUS in ægrotantibus, immo omnibus qualicumque valetudine utentibus, diligenter debet considerari. Quo primum pertinet ejus Calor. Qui si recte valentium calori similis est; in febribus item si temperatus, suavis, in omnibus partibus æqualis, cum quodam humido; optimus est: dummodo tamen blandus non sit à morbi malignitate, neque hecticus; quod è concomitantibus signis dijudicandum.

II. Contrarius omnis, & cui vel una earum notarum deest, malus.

III. Febricitantium corpora, prægressa evacuatione quadam, non duntaxat febrili calore non liberari, sed magis etiam insuper incalescere, itidem malum.

IV. Ex aduerso refrigerata corpora vix recalescere, in acutis summe perniciosum.

V. Corpora quoque cito incalescere citoque frigefieri malum, morbique summe maligni, &, si non letalis, saltem difficilis ac longi est signum.

VI. Frigiditas vel potius moderata caliditas, post aliquam

quam bonam evacuationem, pulsu mediocri reddito, apparens, salutaris est.

VII. Frigiditas corporis in continuis febribus in nonnullis robustis corporibus morbi longitudinem; in aliis, præsertim languidis, exitium præmonstrat: idque adhuc magis, si frigus intensum sit, diuque persistat, ac tandem cum duritie vel lividitate conjungatur.

VIII. Corpora refrigerata sensim & æqualiter calefieri, optimum: inæqualiter autem, semper malum, & sæpe pessimum.

IX. Alias etiam quæcunque celeres mutationes caloris ac frigoris, coloris, aliorumque quorumlibet symptomatum, ita ut hæc vel illa pars modo caleat modo frigeat, modo rubeat modo palleat, modo hæc modo illa doleat, modo ægrotus quietus sit modo inquietus, modo vigilet modo dormiat, modo sapiat modo deliret; in aliis morbis longitudinem, in acutissimis mortem significant.

X. In uniuersum quæcunque valitudinis nunc in melius nunc in deterius subitæ alternæ mutationes malæ.

XI. Acuto vel alio eoque insanabili morbo laborantibus si vel totum corpus vel quæpiam pars multa humorum copia hydropis instar repletur, aut contra aridum & durum redditur, letale solet esse indicium cum aliis signis.

XII. Colorem porro corporis mutari ex ratione caloris vel augetis vel decrescentis, & dein ad pristinum redire, ratione quoque bonæ crisis futuræ; utrumque bonum, aliis videlicet bonis signis simul apparentibus: malum præterea colorem in bonum mutari, melius adhuc signum: cetera omnis ejusdem mutatio numquam bona; eoque peior, quo pejora alia signa eam comitantur.

XIII. Ruber insuper color magnitudinis caloris, ac sæpe inflammationis: flavus, bilis; viridis, veneni: albus & pallidus,
vel

vel pituitæ vel caloris extincti : lividus & niger, summæ corruptionis ac putredinis, sive à veneno sive ab alia maligna causa productæ, nisi sit à sanguine cuti suffuso; index esse solet.

XIV. Idem de maculis vel pustulis vel tumoribus, tum in aliis tum malignis ac pestilentibus morbis hinc inde in corpore oriri solitis, simul intelligendum.

XV. Scorsim præterea flavus sive ictericius color aliis morbis superveniens singulariter est observandus. Etenim qui fit per crisin, vel quasi ita per aliam excretionem, & sic quidem, ut nec urinæ croceo colore tinctæ nec alvi fæces albæ sint, quod utrumque proprium symptoma est ictericorum; ut item hypochondria & præsertim dextrum tumore ac duritie prorsus vacet; ut porro plura bona signa adsint; & demum ægrotus manifestum inde sentiat levamen; bonus est.

XVI. Contrario autem modo cunctis sese habentibus apparens malus, & cum aliis perniciosis signis letalis.

XVII. Jam macilentia sive contabescencia & extenuatio corporis, nisi sit vel ab aëre, vel inedia longa, vel immodica evacuatione, vel vigiliis, vel curis & animi ægritudine; in longis & præcipue pectoris morbis declinante morbo eos vel recidivos vel insanabiles, in aliis & maxime acutis quocunque tempore vehementiam eorum declarat.

XVIII. Febricitantium nec leviter quidem corpora in suo statu permanere neque quidquam imminui, vitiosorum humorum multitudinem arguit.

XIX. At corpora vel quasdam eorum partes inflari & intumescere, in acutis numquam bonum: in phthisicis autem & empyicis, aliis signis itidem talibus, exitiale.

XX. Sola vero intumescencia non perpetuo malum denuntiat, quum tam in acutis quam diuturnis morbis, etiam citra eos, quædam partes, maxime pedes, tumidi reddantur, vel per crisin vel alias humoribus eo protrusis. Hydropis enim initium quæ affert, ex aliis facile dignoscitur.

XXI.

XXI. In uniuersum igitur ægrotantium corpora calore, colore, ceteroque habitu, bene valentibus prorsus esse similia, optimum: dissimilia, numquam bonum: in acutorum principio statim vel integra vel saltem faciem vehementer concidere & contabescere, pessimum: ita tamen ut omnia cetera signa numquam non simul in considerationem sint adsciscenda.

XXII. Addendi sunt & ungues. In gravibus enim morbis si nigri fiunt, cum aliis ejusdem notæ signis exitium denuntiant: magis autem adhuc lividi.

XXIII. Similiter etiam pili observari debent. Casu enim eorum in phtificis funestus. At subita & intempesta canities brevem vitam portendit: nisi hereditaria sit, vel alias manifestas causas habeat.

CAPVT LII.

Quid ægrotantium Mores & tam in iis quam bene valentibus consuetorum observatio vel mutatio doceant.

POSTREMO MORES etiam ægrotantium advertere oportet: & præcipue quidem attendendum, an consuetis respondeant nec ne.

II. Quævis enim in hisce mutatio ceteræ valetudinis ratione mala est.

III. Ferox videlicet responsio in homine antehac modesto, contra in feroci modesta: item garrulitas in taciturno, ac silentium in garrulo; delirii certa sunt argumenta.

IV. Ejusce generis est præter consuetudinem obscœna ac turpia, item incomposita & non constantia verba loqui.

V. Similiter profusus & insolens risus, vel contra non consueta severitas aut mœstitia: item sedati gestus & quietus corporis positus in protervis & alias corpus motare solitis, contra ejusdem agitatio citra causam in placidis ac tranquillis.

VI. Vt universe dicam, facere quem quid in morbo præ-

ter consuetudinem, atque institucere & velle quæ alias non consueverat, aut contrarium iis quæ consueta fuerunt; malum est, mentisque læsionem portendit.

VII. Vnde turbulentus homo, si non duntaxat aspere ac ferociter loquitur, sed etiam desipit vi morbi, minus periclitari videtur idem faciente sed antehac leni & mansucto.

VIII. Sed & in ipsismet bene valentibus consuetorum vel observatio vel mutatio maximæ est significationis.

IX. Iis enim studiis in provec̃ta ætate delectari, quibus olim & per antehac actam vitam impense quis deditus fuit, ulterius adhuc producendæ vitæ non exiguam spem gignit: ex aduerso curam eorum remittere, finem ejus haud adeo longe abesse, minime vanum omen præbet.

X. Similiter eosdem alias animos & consuetos mores prorsus contrariis mutare, æque ominosum.

XI. Ægrotantes etiam suos suasque res & ea itidem studia, quorum affectu alias maxime ducebantur, prorsus negligere, ejusdem frequenter solet esse argumentum, certe periculo numquam vacat.

XII. Acute porro vel alias graviter & extreme ægrotantes de itinere instituendo, constanter præsertim & perpetuo, loqui, funestum præbet omen. Etiam si id faciant in declinatione istius morbi. Indicat enim tum novum morbum.

XIII. Eiusdem notæ est eosdem certam quandam horam vel tanquam singulariter observandam indicare vel solícite quærere. Scilicet ea sæpenumero est illa ipsa, quam fatalem habent.

XIV. Mali similiter ominis est eosdem cubilia vel subinde mutare vel alia atque alia appetere.

XV. Item eosdem de cibo sumendo loqui, certos item cibos avide appetere, quum tamen nullum ferant.

XVI. Acute denique, malignis præsertim febribus, laboran-

borantes dicere se nihil ægrotare, in ipso tamen morbi vigore, pessimum, ac postridianum vel perendinum decessum sæpissime prædicens.

CAPVT LIII.

Generalis quædam epicripsis signorum instituitur.

Ista sunt loca & classes è quibus omnis generis signa peti, & ista sunt signa ipsa quæ in quacunque valetudine apprimè observari debent: sive proprium partium in singulis hominibus temperamentum explorandum, sive an & quinam graves affectus quibus præ aliis metuendi sint ostendendum, sive de morborum eventu prædicendum quid fuerit.

II. Inter quæ ipsa tamen permagnum interesse discrimen, ex hæctenus traditis itidem simul manifesto constat. Etenim *primum* non promiscue omnia perinde ejusdem & æqualis sunt certitudinis atque momenti. Quædam videlicet hoc illudve indicare nonnullis creduntur, experientia tamen minus comprobante, ac falsa quadam persuasione eos inducente: quædam dubiæ sunt significationis, ex adjunctis semper æstimanda: quædam sunt perquam probabilia: quædam demum præcipuæ sunt notæ, vel numquam vel non nisi raro fallentia.

III. Ad prædictionem *secundo* non sufficit unius duntaxat alteriusve signi observatio, sed ad plura simul animum advertere oportet.

IV. Quandoquidem *tertio* in acutis affectibus subitæ sunt mutationes, hinc etiam fit, ut aliquando prædictiones in iis minus sint certæ quam in diuturnis morbis. Id quod ab Hippocrate *2 aphor. 19* pronuntiatum præter alios rectè quoque asseruit Fienus *Semeiotic. p. 1, s. 5, c. 1, §. 1.*

V. Deterioris *quarto* notæ signa multum rursus inter sese differunt. Nec enim mala, periculosa, letalia inter sese confundi

vel pro iisdem haberi debent: quum multa sint mala, immo nonnulla valde talia sive pessima, quæ tamen non protinus periculosa sunt, multo minus mortifera; nec etiam quævis periculosa statim sint funesta.

VI. Malorum videlicet signorum diversi sunt gradus atque species. Alia quippe morbum imminentem, alia recidivum, alia insanabilem, alia in alium eumque graviolem mutatum iri, alia vitæ interitum denuntiant.

VII. Periculosa quoque maxime sunt, quæ vitæ discrimen concernunt: (alias enim periculosa itidem sunt, quæ integræ cujusdam facultatis nobilissive membri perditionem, sola vitali vel totius vel ceterarum partium facultate salva, minantur:) ita tamen ut hætenus nondum omnia prorsus sint desperata, certoque mors expectanda.

CAPVT LIV.

*Quomodo latentes Animi affectus & mores
sint conjectandi.*

Supereft Semeiotica Moralis, hoc est, ea doctrina, quæ modo tradit occultos ANIMOS & mores è corporis affectionibus & præcipue facie explorandi.

II. Frons igitur quadrata præstantis ingenii ac iudicii, & in agendo dexteritatis: rugosa in latitudinem, cogitabundi; in longitudinem, iracundi: tristis, mœsti: nebulosa, audacis: austera, severi: demissa, lamentabundi: exprorecta, hilaris: aspera & dura, interdum impudentis, interdum feri: inæqualis, fraudulentum hominis præbet argumentum.

III. Supercilia arcuata superbum hominem indicant. At juxta nasum inflexa, austerum & acerbum: juxta tempora vero, derisorem ac dissimulatorem: versus palpebras demissa, invidum significare censentur.

IV. Oculi instantes, hominem cupidum denotant: iidem

dem, ita ut ad spectus sit minax ac torvus, iracundum: ad spectus limi & furtivi & incerti, vicissitudineque quadam projectionis ac retractionis oculi agitati, cupidum & vicissim timidum vel alteri cuidam cohibenti affectui obnoxium: hilares ac suapte natura ridentes, simplicem ac bonum: huc illuc mobiles, inconstantem & inquietum: defixi & intenti, palpebris simul rigentibus, aut stupidum aut impudentem; ad mediocritatem vergente intentione, prudentem & placidum & constantem; ad rigorem non nihil, gravem: sicci, durum & crudelem & ferum & malevolum: humidi, mollem & voluptatibus veneri præsertim deditum vel in eas proclivem & misericordem & beneficum & timidum; ita tamen ut desit occulta nocendi voluntas, nam tales omnino mali sunt, lacrymis crocodili plane similes.

V. Oculi porro charopi, præstantis naturæ optimorumque morum: cærulei, ejusdem: glauci & albi, imbecillioris ac timiditatis: nigri cum excessu, injurii & pravi: rubicundi & igniti, iracundi & ferocis hominis indicium præbent.

VI. Oculi demum mediocres, nec nimis magni, nec nimis parvi, probæ indolis proborumque morum argumenta habentur.

VII. Nasi sursum contractio naturalis & ad latera dilatatio & corrugatio, qualis aduncus vocatur, contemptorem & subfannatorem: ejusdem ad dextram sinistramve partem detorsio, alios detestantem & indignabundum, significare videtur.

VIII. Quandoquidem præterea quilibet animi affectus peculiariter suoque modo vultum afficit, idcirco quicumque homo vultum alicujus affectus indicem suapte natura habet, is etiam in eundem affectum natura propensus est: nisi vel alius affectus vel hypocrisis eum ipsum occultet vultumque mutet.

IX. Risus profusus & cachinnus, humerorum subinde facta attractio, capitis agitatio, erecta cervix, incessus iis similis,

horumque omnia contraria, quid qualesve latentes animos indicent, in vulgus etiam satis est notum.

X. Quæ quidem tanquam præcipua observatuque facillima hujus ultimi argumenti signa nunc memoravisse sufficiat: cetera partim minoris certitudinis ac momenti sunt, partim sub allatis continentur, partim operosiora sunt nec ab unoquoque perinde statim possunt notari. Quum tamen & ipsa novisse præclarum sit, & vero in iis tradendis omnium aliorum industriam superaverit Scipio Claramontius in incomparabili *De conjectandis cujusque moribus* opere, eapropter etiam id ipsum ad ea inde percipienda hujus notitiæ cupidis merito etiam atque etiam commendatur.

F I N I S.

A D D E N D A.

Ad capitis I aphorismum XIII.

tentatus. Item usum habent quum quæritur, naturaline an violento & quonam mortis genere quis peremptus fuerit: quod seorsim & bene Fienus notavit.

Ad caput XXX.

XIII. Hisce signis demum accensendus etiam est INCUBVS. Qui si frequens vel inveteratus fuerit, gravissima mala, præsertim epilepsiam, apoplexiam, maniam portendit.

INDEX

INDEX CAPITVM.

I.	<i>De Signorum natura, speciebus, differentiis.</i>	<i>pag. 1.</i>
II.	<i>E quibus rebus peti debeant signa.</i>	<i>4.</i>
III.	<i>Quomodo totius corporis valetudo sit cognoscenda, & quotuplices sint ejus differentiae.</i>	<i>6.</i>
IV.	<i>Quae tamen totius corporis quam singularum partium temperamento aestimando simul insuper debeant attendi.</i>	<i>9.</i>
V.	<i>Singularum similarium partium proprium temperamentum quomodo exploretur.</i>	<i>10.</i>
VI.	<i>Vnde dissimilarium partium proprium temperamentum censeatur.</i>	<i>13.</i>
VII.	<i>Vnde adventitium partium temperamentum sit aestimandum: quotuplici item modo iisdem communicetur.</i>	<i>14.</i>
VIII.	<i>Quotupliciter partes vel temperatae vel intemperatae dicantur.</i>	<i>17.</i>
IX.	<i>E quibus signis Cordis temperamentum in singulis hominibus possit cognosci.</i>	<i>19.</i>
X.	<i>Quomodo ceterorum viscerum temperamenta sint exploranda.</i>	<i>22.</i>
XI.	<i>Vnde generationi dicatarum partium temperamenta aestimentur.</i>	<i>26.</i>
XII.	<i>Cerebri temperamenta quibus è signis innotescant.</i>	<i>29.</i>
XIII.	<i>Quomodo singulorum externorum Sensoriorum temperamenta explorentur.</i>	<i>33.</i>
XIV.	<i>Quae signa Sanguinis temperamentum ostendant.</i>	<i>36.</i>
XV.	<i>Vnde corporis Habitus constitutio patefiat.</i>	<i>37.</i>
		<i>XVI.</i>

INDEX CAPITVM.

- XVI.** Quomodo cognosci possit, Totumne corpus æqualiter
an inæqualiter sit temperatum. 39.
- XVII.** Epicrisis temperamentorum bonitatis & præstantiæ
ratione instituitur. 41.
- XVIII.** Quotuplicia sicut & alias in aduersa valetudine &
seorsim hoc loco obseruanda signa. 46.
- XIX.** Quid crisis sit & quot ejus differentiæ. 47.
- XX.** Quinam & quotuplices sint dies critici. 49.
- XXI.** Criticorum dierum causas à Numeris non depen-
dere. 52.
- XXII.** Nec seorsim Arithmeticam Compositionem eorum
esse causam. 53.
- XXIII.** Salutaris & letalis crisis causas nec in Planetas nec
in Sidera referri posse. 54.
- XXIV.** Seorsim Lunæ crisis non omnino deberi. 57.
- XXV.** Lunæ in humida dominium non competere. 58.
- XXVI.** Nec aliqua ex parte criticum motum Lunæ tribu-
endum esse. 59.
- XXVII.** Melancholici humoris motum non esse crisis caus-
sam. 61.
- XXVIII.** Vt paroxysmorum ita crisis quoque veram caus-
sam esse spontaneum humorum motum, adjutum tamen
ab ægrotantium natura. Cur item crises apud nos vul-
go minus sint certæ. 63.
- XXIX.** E cordis arteriarumque Pulsu petita præcipua signa
proponuntur. 65.

XXX.

INDEX CAPITVM.

- XXX. *Respiratio quænam præbeat signa.* 67.
- XXXI. *Quæ circa Appetitum & quam alimenta præstant refectiõnem contingentia signa notari debeant.* 68.
- XXXII. *Ex Alvi dejectionibus quæ signa præcipue sint obseruanda.* 70.
- XXXIII. *Vomitus quæ signa maxime notabilia suggerat, item Singultus, ac Ructus.* 71.
- XXXIV. *Ex Vrina quæ signa præcipue sint petenda.* 73.
- XXXV. *Circa Sudorem quænam debeant attendi.* 76.
- XXXVI. *Quid ex Saliva sit iudicandum.* 78.
- XXXVII. *Quid in Sputo sit obseruandum.* 79.
- XXXVIII. *Quid à Lacrymis indicetur.* 82.
- XXXIX. *Quid Mucus capitis notabile suggerat.* 83.
- XL. *Quæ signa ex Aurium sordibus petantur.* 84.
- XLI. *Quid ex Hæmorrhagia in morbis sit iudicandum.* 85.
- XLII. *Quas significatiõnes Abscessus morbis superuenientes habeant.* 87.
- XLIII. *Signa mox futuræ excretionis enumerantur.* 88.
- XLIV. *Quæ circa Externos Sensus eorumque objecta sint notanda.* 89.
- XLV. *Quid Internorum Sensuum ac Mentis affectiones indicent.* 92.
- XLVI. *Quid ex Vigilia, Somno, Somniis sit colligendum.* 95.
- XLVII. *Ex affectionibus ad Motum tum totius tum partium*

INDEX CAPITVM.

- cium pertinentibus quid colligendum.* 97.
- XLVIII. Ex Inquietudine ac Decubitu ut & animi Angore quid judicari possit.* 102.
- XLIX. Quid Capitis eique junctarum quarundam partium symptomata significant.* 105.
- L. Ex Hypochondriorum, Ignobilium dictarum, Extremarumque corporis partium constitutione quid cognoscatur.* 108.
- LI. Ex Habitu corporis quæ signa sint desumenda.* 110.
- LII. Quid agrotantium Mores & tam in iis quam bene valentibus consuetorum observatio vel mutatio doceant.* 113.
- LIII. Generalis quadam epicrisis signorum instituitur.* 115.
- LIV. Quomodo latentes Animi affectus & mores sint conjectandi.* 116.
-

ADDENDA

Ad capitis XLI aphorismum V.

crisis. Nisi quod pulmonum hæmorrhagia aliquando talis sit. Quæ tamen adeo non convenit, ut alibi via aperta sanguinis iste profluxus sit divertendus.

INDEX

INDEX PRÆCIPVE NOTABIL- VM RERVM.

Romanus numerus caput, alter ejus seg-
mentum indicat.

A

- Abscessus** critici sunt apud nos rari, præterquam in pestilentia. XLII, 2. in uniuersum quis abscessus sit bonus. 3, 4. quis malus. 5, 6. subito disprens quid portendat. 7. quæ promiscue de omnibus abscessibus sunt intelligenda. 8. abscessum futurum prænuntiantia signa. XLIII, 10.
- Abstinencia** pars magna est curationis morborum. XXVII, 10.
- Actiones** præbent signa status facultatum. II, 2: III, 2. præstantissimæ à quonam temperamento edantur. XVII, 23 ad 29. quod tamen limite accipiendum. 29.
- Adstantes.** vide *Ægrotis &c.*
- Ægrotis ministrantium & adstantium** imprudentia turbat crisin. XXVIII, 10.
- Ægrotantes & quidem graviter** iter meditari quid portendat. LII, 12 certam horam indicare. 13. cubilia mutare. 14.
- certos cibos auide, quum nullum ferant, petere. 15. morbum non sentire. 16.
- Ær** magnam & variam differentiam constituit valetudinis etiam bonæ. III, 10. congenitus vel implantatus ad auditum non est necessarius. XIII, 7.
- Ætas** magnam differentiam facit valetudinis integræ. III, 8, 9.
- Alimentorum** intempestivus usus turbat crisin. XXVIII, 10. cetera vide *Assumpta.*
- Alvi dejectio** nimis dura aut liquida quale det signum, XXXII, 2. viridis, livida, nigra, cineritia. 3. alba, aut valde rubra. 4. pinguis, viscida, tenax, spumosa. 5. aquosa. 6. sanguinea. 7. vermium. 8. caruncularum & ramentorum. 9. nihil aut nimis foetens. 10. frequens in morbis cum virium jactura. 11. sensum æ-

- groti fugiens. 12. quædam ex iis & quænam bona. 13. calculorum. 14. alvi dejectionem futuram indicantia signa. XLIII, 2.
- Angor animi** à cacodæmonis similitudine agitatione. XLVIII, 18. ab alio arcano motu. 19. angor ab *ἀγωνία* proprie dicta. 20. angor sive angustia cordis morientium. 21.
- Animi affectus** temperamentum cordis arguunt. IX, 15, 16. quilibet peculiariter vultum afficiunt. LIV, 8. animi torpor. vide Mens.
- Anxietas ægrotantium.** XLVIII, 2 ad 7.
- Ἀφωγία* morbis aliis superveniens quid portendat. XLIX, 13.
- Appetentia cibi prostrata.** XXXI, 2 ad 8. eundem avide petere in morbis. 8, 9. appetentia potus. vide Sitis.
- Arteriosus sanguis est calidior venoso.** VII, 12.
- Arteriarum pulsus.** vide Pulsus.
- Ἀσφυξία.* vide Pulsus.
- Assumpta sive alimenta** gignunt magnam differentiam valetudinis. III, II. item sanguinis. XXVIII, 7, 8, 9. ab assumptis bene se habere in morbis quale signum. XXXI, 14, 15. male. 16. quæcunque oblata assumere. 13.
- Astra natalitia.** vide Natalitia astra.
- Auris temperatæ signa.** XIII, 7. calidæ. 8. frigidæ. 9. siccæ. 10. humidæ. 11. præstantissimum temperamentum quodnam. XVII, 29, 33. aurium sordes crassæ quid significant. XL, 2. tenues. ib. simplices. 3. mixtæ. ib. purulentæ. 4. copiosæ. 5. paucæ. ib. cujus coloris quæ bonæ, quæ malæ. 6. amaræ. 7. salisæ. 8. dulces. 9. foetidæ. 10. aurium sonitus. vide Sonitus. aures in acutis quales pessimæ notæ. XLIX, 30. earum in iis acutus dolor. 31.
- B**
- Bubonia pestilentia.** vide Pestilentia.
- C**
- Calidum innatum** constituit influens temperamentum partim etiam ipsiusmet cordis. V, I. communicatur aliis partibus immediate.

ate. VII, 11. quibusdam beneficio sanguinis. 12. aliis commodante sero. 13. nonnullis ope vaporum. 14. variis de caussis differt. 15. pro diversa sui constitutione facit aliam atque aliam crisin. XXVIII, 16, 17.

Calidum temperamentū quomodo multis concilietur. v, 5. est præstantissimum. XVII, 25, 26, 27, 28. quod tamen sub latitudine quadam intelligendum. 29.

Canities. vide Pili.

Capilli non præbent certum signum temperamenti cerebri. XII, 15.

Capitis figura sola non exhibet sufficiens signum temperamenti cerebri. XII, 13. capitis dolor. vide Dolor.

Caro musculorum est calida. VII, 7.

Cerebri temperati signa quæ. XII, 2. calidi. 3. frigidi. 4. ficci. 5. humidi. 6. calidi & ficci. 7. calidi & humidi. 8. frigidi & ficci. 9. frigidi & humidi. 10. signorum tamen quædam prorsus sunt dubia. 11, 12, 13, 14, 15. cer-

tissima signa quænam. 16. cerebri temperamentum optimum quodnam. XVII, 16. pessimum. 16, 17. præstantissimum. 31.

Climacterici anni quomodo se habeant, xx, 24: XXI, 7.

Color externi corporis ostendit humores in eo contentos. xv, 3.

Consuetudo permultum valet ad valetudinem. III, 13. consuetorum observatio vel mutatio in ægrotis quale præbeat omen. LII, 1 ad 8, 11. in bene valentibus. 8, 9, 10.

Convulsio quid indicet. XLVII, 35 ad 41.

Cor non omni sui parte æqualiter est calidum. VII, 11. quænam ejus partes magis, quænam minus sint calidæ. ib. cordis temperati signa. ix, 2. calidi, 3. frigidi. 4. ficci. 5. humidi. 6. calidi & ficci. 7. calidi & humidi. 8. frigidi & ficci. 9. frigidi & humidi. 10. cordis temperamentum declarare credita alia signa. 11, 12, 13, 14. ejus optimum temperamentum

xvii, 23 ad 29. quod tamen
circumscribitur. 29.

Fatuitas. vide Stupiditas.

Faucium oppletio in acutis
quid minetur. XLIX, 1. ru-
bedo in angina. 2. dolor si-
ne tumore cum difficili re-
spiratione. 3.

Felices vel infelices dies. vide
Dies.

Ferocia ægrotorum. vide Mo-
res.

Frons qualis qualem animum
indicet. LIV, 2.

G

Garrulitas ægrotorum. vide
Mores.

Genæ rubræ quid significant.
XLIX, 20. lividæ vel nigræ.
21.

Generationsi dicatarum parti-
um optimum temperamen-
tum quodnam. xvii, 8
præstantissimum. 27, 30.

Gustus obtusus vel deperdi-
tus quid arguat. XLIV, 14,
15.

H

Habitus corporis quas partes
comprehendat. II, 9, 10: xv,
1. quænam in eo circa signa
debeant observari. II, 9, 10:

III, 4. habitus corporum
diversitas magnam partem
dependet ab assumtis. III,

11. habitus corporis vivi
unde sit tumidus. VII, 14.

ejus constitutio unde co-
gnoscat. xv, 2 ad 10. ha-
bitus corporis optimum

temperamentum quodnam.

xvii, 21. præstantissimum.

38. habitus corporis ægro-
tantium quæ signa suggerat

ratione caloris ac frigoris.

LI, 1 ad 10. ratione repleti-
onis vel duritiei & aridita-
tis. II. ratione coloris. 12 ad

17. ratione macilentia. 17.

in febribus non mutatus.

18. ratione intumescencia.

19, 20. in universum quis
bonus, quis malus. 21.

Hæmoptysis qualis excretio
& signum. xxxvii, 22, 23:

xli, 5.

Hæmorrhagiæ è quibus cor-
poris locis sint naturæ con-
venientes. xli, 3. è quibus

non sint. 4, 5. aliæ quædam
rarissimæ quales. 6. quo tem-
pore morbi bonæ. 7. quo
malæ. 8. sufficiens. 9. iusto
parcior. 10, 11, 12. nimia. 13.

in uni-

in uniuersum quæ bona. 14,
 15. quæ mala. ibid. hæmor-
 rhagiam per nares futuram
 indicantia signa. XLIII, 7.
 per uterum. 8. per hæmor-
 rhoides. 9.
 Hepatis temperamentum indi-
 cantia signa incerta quæ. x,
 10 ad 15. calidi signa. 15. frigi-
 di. 16. sicci. 17. humidi. 18. he-
 par calidum non reddit ven-
 triculum frigidum. xvi, 18.
 Horror sudori superveniens.
 xxxv, 24. horror quis bo-
 nus, quis malus. XLVII, 16,
 17, 18, 19.
 Humores sunt veræ partes cor-
 poris. v, 4. acres & salsi
 sunt calidi. ib. pituitosi
 & serosi, alienæ quidem
 qualitatis expertes, frigidi.
 8. humores intra venas non
 corrumpi. xxvii, 5. neque
 plures simul semper cor-
 rumpi. 6, 7. neutros esse
 crisis causam. 5, 6, 7. hu-
 moribus cujuscunque gene-
 ris singulis competit peculi-
 aris motus. xxviii, 2, 3.
 item seorsim singulis huma-
 ni corporis humoribus. 4,
 5. qui causa est crisis. 2, 3,

4, 5. item paroxysmorum.
 4. & quæ circa eos contin-
 git diversitatis. 5. adjutus ta-
 men ab uniuscujusque ho-
 minis natura. 12 & seq. hu-
 mores referunt assumtorum
 naturam. 7, 8.

Hydropicis aquæ cur subito
 non detrahendæ. vii, 13.

Hypochondria quæ bona. l,
 1. quæ mala. 2, 3.

I

Iactatio ægrotantium. vide
 Anxietas.

Ignobiles corporis nostri par-
 tes quæ. l, 4. ex earum con-
 stitutione in morbis quæ si-
 gna petenda. 4 ad 9.

Incubus frequens quid por-
 tendat. xxx, 13.

Ingenii præcocis qui sint &
 quales. xii, 9.

Inquietudo ægrotorum. vide
 Anxietas.

Insomnia. vide Somnia.

Intemperies partem facile ac
 præcipue infestare solita ar-
 guit ejus temperamentum.
 v, 2, 12: vi, 3, 6, 7. intem-
 peries quæ proprie nomine-
 tur. viii, 7.

Intemperatæ quotupliciter par-

tes vel totum dicantur. VII,
4, 5, 6, 7.

Intestinum malum. vide Ma-
lum.

K

Κετόμυξοι quinam nominentur.
XII, 4.

L

Labra perversa aut livida in
morbis. XLIX, 18.

Lac est calidum. VII, 9.

Lacrymæ numquam ferme abs-
que affectu quodam sive
corporis sive animi fundun-
tur. XXXVIII, 1. frigida. 3.
calida. 4, 6. salsa. 5, 6. cras-
sa. 7. tenues. 8. copiosæ. 9.
10. nativæ. 11. accidentariæ.
12. voluntariæ. 13. non volun-
tariæ. ib. quænam tamen tales
hoc in genere non sint. 14.

Lassitudines quando bonæ,
quando malæ significatio-
nis sint. XLVII, 2 ad 10.

Latus dextrum calidius est si-
nistro. xv, 12. unde quoque
robustius. 13.

Lentores linguæ & dentium in
morbis. XLIX, 15, 16.

Lienis calidi signa. x, 19. frigi-
di. 20. sicci. 21. humidi. 22.

Ligamentorum quale tempe-

ramentum. v, 9.

Linguæ temperatæ signa. XIII,
16. calidæ & siccæ. 17. frigi-
dæ & humidæ. 18. lingua
tenera. 17. linguæ præstan-
tissimum temperamentum
quodnam. XVII, 29, 35. lin-
gua in acutis bene valenti si-
milis. XLIX, 4. alba. 5, 6. fla-
va. 7. nigra. ib. livida. 8. ni-
mis aucta vel imminuta, ad-
usta, arida, fissa, exulcera-
ta. 9. tremula & convulsa.
11. linguis peregrinis loqui.
14.

Localis motus principium cur-
à dextro latere. xv, 13.

Locomotivæ facultatis consti-
tutio an signum præbeat
temperamenti cerebri. XII,
11, 12.

Lunæ crisin non omnino debe-
ri. XXIv, 5 & seq. nec aliqua
ex parte. xxvi, 2 & seq. ei-
dem nec in humida domi-
nium peculiariter compete-
re. xxv, 1 & seq. luna quam
habeat vim. xxvi, 7.

Lunatici dicti morbi non ha-
bent lunam causam. xxv, 6.

M

Malum intestinum occultum
alentes

alentes habentur pro sanis, idque quamdiu. III, 6.
 Manuum varia agitatio in ægrotis. XLVIII, 17.
 Masculinum semen, vide Semen.
 Medicus sive medicinalis dies. XX, 20. cetera vide Criticus.
 Medicinalis mensis Galeni. XXIV, 4.
 Medicorum imprudentia sæpe turbat crisin. XXVIII, II.
 Medulla ossium est calida. V, 3. cerebri frigida. 7.
 Melancholicum humorem vulgo creditum non dari. XXVII, 9. eum non esse crisis causam. 10, II. nec in omnibus acutis morbis laborare. 10.
 Membranarū proprium temperamentum est calidum. V, 2: VI, 5, 6. earum multæ quomodo calidum innatum accipiant. VII, 13.
 Mensis Galeni. vide Medicinalis & Criticus.
 Mentis functionibus quodnam temperamentum maxime competit. XVII, 29, 31. mentem bene se habere in aliis morbis quale signum. XLV,

1, 2. eandem perturbari. 3. mentis ignavia. 19.
 Modestia ægrotorum quid significet. vide Mores.
 Morbi indigenæ plurimum dependent ab assumtis. XXVIII, 9. morborum motus variat pro diversa natura assumtorum. ib.
 Mores ægrotorum quæ signa suggerant. LII, 1 ad 8.
 Motus localis. vide Localis. motus spontaneus. vide Spontaneus. motus difficultas & impotentia in morbis. XLVII, 10, II, 13, 14. contra motus facilis ægrotantium quid indicet. 12.
 Mucus capitis qualis sit, diligenter attendi debet. XXXIX, 2. foetidus & purulentus. 3. 4. copiosus. 5. paucus. 6.
 Musculorum & ossium debet esse proportio. XV, 7, 8.
 Mutationes valetudinis subitæ alternæ. LI, 10.

N

Nasus, quatenus est olfactus instrumentum, quomodo constitutus esse debeat. XIII, 12. nasi temperati signa. 13. sicci. 14. calidi. ib. nasus un-

de saepe vix vel non sentiat.

15. ejus praestantissimum temperamentum quodnam. XVII, 29, 34. nasi perversio aut livedo in aegrotis. XLIX, 18. nasus animi index qualis. LIV, 7.

Natalitia astra nihil possunt in morborum productione. XXIII, 14, 15, 16, 17.

Naturæ vox quibus actionibus speciatim possit tribui. II, 5. naturam uniuscujusque corporis humani juvare motus humorum & consequenter crisin. XXVIII, 12 & seq. quid per eam naturam intelligatur. 14, 15, 16.

Neuter an peculiaris status sit valetudinis. I, 7, 8, 9.

Nudatio certarum quarundam partium in aegrotis quid portendat. XLVIII, 14, 15.

Numerus quid sit. XXI, 3. quibus rebus competat. ib. septimus cur divinus habitus. 4. impar an perfectus. 5, 6. numerorum vis nulla. 3: XXII, 6. ii non sunt causæ criticorum dierum. XXI, 4, 5, 6, 7: XXII, 6, 7, 8.

O

Oblivio aliis morbis superveniens. XLV, 11 ad 17, 18.

Oculi sunt calidi. VI, 4, 5, 7. oculi temperati signa. XIII, 2. calidi. 3. frigidi. 4. sicci. 5. humidi. 6. oculi praestantissimum temperamentum quodnam. XVII, 29, 32. oculi quales bonæ significationis sint in aliis morbis. XLIX, 22, 23. quales malæ. 24, 25. oculi quales qualem animum indicent. LIV, 4, 5, 6.

Odores foetidos sentire, talibus rebus tamen extra nos non presentibus, quid denotet. XLIV, 17. odor talis halitus sive animæ vel totius corporis. 18. suaveolentia oris vel totius. 19. odor peculiaris multorum. 20.

Olfactus difficultas vel deperditio unde. XIII, 15. obtusus vel perditus in aliis morbis quid indicet. XLIV, 16.

Ore hianti dormire in morbis quid portendat. XLIX, 17.

Oscitatio quam det significationem. XLVII, 45.

Ossium quale temperamentum sit. V, 9. eorum & musculorum

eulorum proportio esse de
bet. xv, 7, 8.

P

Palpebræ perversæ aut lividæ
in ægrotis. XLIX, 18. con-
vulsæ. 19.

Palpitatio quale signum det.
XLVII, 32, 33. cordis. 34.

Pandiculatio quid indicet.
XLVII, 46.

Parenchyma viscerum quid
sit. VII, 6. est calidum. ib.

Partium status inquisitio quã
necessaria. I, 17. in solidis
partibus quid circa signa
debeat attendi. II, 4. parti-
um similarium & dissimilari-
ũ temperamentum. vide Si-
milarium & Dissimilarium.
partes similes ratione pro-
prij temperamenti quænam
calidæ. v, 1 ad 7. frigidæ. 7,
8. temperatæ. 9. siccæ & hu-
midæ. 10, 11. ratione ad-
ventitij temperamenti quæ
calidæ, quæ minus. VII, 2
& seq.

Pavores in somno. vide Som-
nia.

Pectoris conformatio non est
proprium signum tempera-
menti cordis. IX, 13, 14. nec

pulmonis. x, 7, 8.

Pedum denudatio in ægrotis
quid indicet. XLVIII, 14.

Περὶ πύρεται quid. XLIII, 5.

Pestilentia quæ vulgo specia-
tim nominetur. XLII, 2.

Φάσμα quæ proprie dicantur.
xx, 20.

Pili sunt calidi. v, 3. pili præ-
ter alia simul sanguinæ
massæ temperamentum in-
dicant. XII, 15: xv, 4. pilo-
rum casus in ægrotantibus
quid prænuntiet. LI, 23. i-
tem subita canities. ib.

Pinguedo est calida. VII, 8.

Pituita in urina unde ab aliis
rebus dignoscatur. xxxiv,
20.

Planetas nec beneficos nec
maleficos esse. xxiii, 8, 11.
nec ab iis certos morbos
produci. 9, 11, 12. cur ii sint
conditi, & quas habeant
vires. 12. quatenus morbo-
rum generationem promo-
veant. 12, 13: xxvi, 7. eos
non esse causas crisis. xxiii,
18 & seq.

Prædictio nes cur in acutis sæpe
minus certæ sint quam in
diuturnis. XIX, 8: LXXI, 4.

Prolis defectus non est argumentum frigiditatis. XI, II. nec numerositas salacitatis. ib.

Prunella alba. XLIX, 6.

Pudendorum denudatio vel contrectatio in ægrotis quid significet. XLVIII, 15.

Pulcritudo in quonam consistat. III, 5.

Pulmonis calidi signa. x, 1. frigidi. 2. sicci. 3. humidi. 4. ejus temperamentum indicare credita minus certa signa. 5, 6, 7, 8.

Pulsus cordis & arteriarum cujus facultatis sit actio. II, 6. nequaquam absolvit semeioticam. 14. non est proprium signum temperamenti pulmonis. x, 5, 6. est inter præcipua signa. xxix, 2. solus tamen haud sufficit. 3. æqualis vel inæqualis. 4, 5, 6. magnus & parvus. 7. validus & debilis. 8. velox ac tardus. 9. quorum omnium optimus quis. 10. pessimus quis. 11. undosus. 12. vermiculans & formicans. 13. ad sensum deficiens. 14. intermittens. ib. ejus reliquæ

differentiæ nimis subtiles nec observatu necessariæ. 15.

Purgantia valida in acutis non conveniunt, multo minus in malignis morbis. xx, 20.

Pus in urina unde ab aliis rebus dignoscatur. xxxiv, 20.

Pythagoræ de numerorum vi & alia doctrina superstitiosa. xxi, 8.

R

Refectio. vide Vires.

Renum calidorum signa. x, 28. frigidorum. 29. eorum temperamentum ostendere credita alia sed incerta. 30, 31.

Respiratio non est proprium signum temperamenti cordis. ix, II, 12. nec hepatis. x, 10. respiratio facilis ac libera quid indicet. xxx, 2. difficilis. ib. frequens. 3. frequens ac parva. ib. densa. 4. frequens ac magna cum fervido vapore. 5. magna & rara. 6. decubitum non concedens. 7. inæqualis & intermiscisa. 8. quæ fit hianti ore. 9. parva & rara. 10. alta & crebra. ib. cum frigido spiritu. II. cum stridore. 12.

Rigor

Rigor in morbis quis bonus.

XLVII, 20, 21, 22, quis malus. 23 ad 28.

Risus ægrotorum. vide Mores.

Ructus simpliciter quid indicet. xxxiii, 15. variorum saporum. 16.

S

Saliva & sputum quomodo differant. xxxvi, 1. saliva copiosa. 2, 3, 4. spumosa. 6, 7. ejus reliquæ qualitates. 5.

Sanguis est inter præcipuas partes corporis. v, 4. ad eum quinam humores pertineant. ib. sanguis ratione influentis calidi est valde calidus. vii, 5. quo crassior ac fibrosior, eo calidior. ib. est perfectior lacte. 9. aliis partibus communicat calidum. 12. sanguis arteriosus. vide Arteriosus. sanguinis qualitas non est proprium signum temperamenti hepatis. x, 11, 12. sanguinis serosi signa. xiv, 2. quibus morbis reddat obnoxios. 3. pituitosi signa. 4. quibus morbis faciat obnoxios. 5. falsi signa. 6. in quos morbos eum habentes sint proni. 7. bili-

osi signa. 8. in quos affectus eum habentes sint proclives. 9. mixtus unde cognoscatur. 10. temperati signa. 11. eum habentes quibus morbis tententur. 12. sanguineæ massæ optimum temperamentum quodnam. xvii, 19, 20. præstantissimum. 29, 37. sanguis refert naturam assumtorum. xxviii, 7, 8, 9. sanguinis stillicidium. vide Hæmorrhagiæ.

Sanitas. vide Valetudo. pro sano quamdiu quis habendus. iii, 6, 17.

Saporum peregrinorum perceptio quid arguat. xliv, 13.

Scabies labiorum in febribus. l, 6. alia critica. 7.

Scævolis an sinistrum latus calidius dextro. xv, 14.

Semen, præcipue masculinum, omnium partium ratione influentis temperamenti calidissimum. vii, 4. seminis masculini vis quænam. xi, 14. semen in urina unde ab aliis dignoscatur. xxxiv, 20.

Sentiendi instrumenta quando sint optime temperata. xiii, 23. nec derogat iis sensuum

sensuum in aliis excellentia. 24, 25. eorum optimum temperamentum quodnam. XVII, 18. praestantissimum quodnam. 29.

Serum aliis partibus communicat calidum. VII, 13.

Sexus gignit differentiam valetudinis. III, 14.

Sidera non habere vim certos morbos producendi. XXIII, 10, 11. cur sint condita. 12. quatenus morbos efficiant. 12, 13: XXVI, 7. cetera vide Stellæ.

Signum quid. I, 1, 2, 3. in signorum classem quæ veniant. 3, 4. eorum alia sanitatem, alia morbum indicant. 5, 6. neutra cessant. 7, 8, 9. alia præsentem, alia futuram valetudinem indicant. 10. anamnesticæ. 11, 12, 13, 14. quem præstent usum. 12, 13. diagnostica quem habeant usum. 15. alia universi corporis. alia partium statum declarant. 16. & hæc quam necessaria notatu. 17. signa etiam minus clara sunt observanda, & quem præbeant usum. 18. salubria &

insalubria simul debent attendi. 19. cujuscunque generis signa unde petenda. II, 1, 14. ex actionibus. 2 ad 7. ab excretis. 7, 8. ab externo habitu corporis. 9, 10. à viribus. II, 12, 13. quomodo salubria & insalubria signa partim vocentur partim vocari possint. 5. valetudinis adversæ signa quotuplicia. XVIII, 4 ad 13. quænam heic attendenda. 13 & seq. critica. 12. cetera vide Crisis. unum signorum genus observatum non sufficit. XXIX, 3: LIII, 3. signa plurimum inter se differunt ratione certitudinis. LII, 2. item malæ notæ signa. 5. eorum sunt diversi gradus. 6. periculosa proprie quænam. 7.

Silentium ægtotorum. vide Mores.

Similarium partium proprium temperamentum calidum quibus modis exploretur. V, 1 ad 7. frigidum. 7, 8. siccum & humidum. 10, 11. in universum omne unde. 12. quod ipsum tamen variat multis ex causis. 13.

Singu.

Singulis hominibus peculiare quid inest. III, 15. unde valetudinis diversitas. ib.

Singultus à repletione quid indicet. XXXIII, 13. ab inanitione, aut inflammatione, aut in acutis. 14.

Sinistrum latus. vide Latus.

Sitis intensissima quale signū. xxxi, 10. inextinguibilis. 11. nulla, in sitifera tamen causa. 12.

Situs corporis. vide Decubitus.

Somnia pro sua & morborum diversitate qualia præbeant signa. XLVI, 19 & sequ. quasi critica. 25.

Somnus varii generis quid in morbis indicet. XLVI, 10 ad 19.

Sonitus aurium spontaneus quid minetur. XLIV, 21, 22, 23.

Splendores oculis obversantes in aliis morbis quale signum. XLIV, 29, 33.

Spontaneus motus peculiaris competit omnis generis humoribus. xxviii, 2, 3. item seorsim singulis humani corporis humoribus. 4,

5. qui causa est crisis. 2, 3, 4, 5. & paroxysmorum. 4. eorumque diversitatis. 5. adjutus tamen ubi uniuscujusque ægroti natura. 12 & seq.

Sputum & saliva quomodo differant. xxxvi, 1. sputum in quibus potissimum attendi debeat. xxxvii, 1. moderate crassum. 2. liquidum. ib. valde crassum. 3. tenue. ib. viscidum ac tenax. 4. spumosum. 5. purum. 6. cui pus mistum. 7. cui carunculae. 8. cui annuli. 9. cui topi seu lapilli. 10. multum. 11. paucum. 12. fisti. 13. rotundum. 14. insipidum. 15. salsum. 16. dulce. 17. acidum. 18. amarum. 19. foetidum. 20. album. 21. rubrum. 22, 23. pallidum & flavum. 24. flavum non mistum. 25. sincerum omne. ib. nigrum. 26, 28. viride. 27. quod facile rejicitur. 29. quod difficulter. ib. quod respirationem levat. 30. quod non. ib. quod dolorem sedat. 31. quod non. ib. concoctum in prin-

S

cipio

INDEX PRAECIPVE

capio morborum. 32. crudum in eodem. ib. perniciosum multum. 33. tale paucum. ib.

Stellas non esse causas crisis criticorumque dierum. xxiii, 18 & seq. cetera vide Planetæ, & Sidera.

Sternutatio quid significet. XLVII, 43, 44.

Stoliditas. vide Stupiditas.

Stridor dentium. vide Dentis.

Stupiditas aliis morbis accedens quid ostendat. XLV, 17, 18.

Stupor & sensus privatio. XLIV, 10, 11, 12.

Sudor calidus. xxxv, 2. frigidus. 3. foetidus. 4. unctuosus. 5. paucus. 7. nimius. 8. sensim prodiens. 10. ubertim. 11. per somnum in sanis. 12. ex universo corpore. 14. in una duntaxat parte. 15. paucus in fronte. 16, 17. in una solum parte non prurumpens. 18. quo tempore bonus sit, quo malus. 20, 21. quis in universum bonus. 22. quis malus. 23. su-

dori superveniens horror. 24. sudorem futurum præ-nuntiantia signa. XLIII, 6.

Supercilia qualia qualem animum indicent. LIV, 3.

Surditas in aliis morbis qui præ-nuntiet. XLIV, 24 ad 29.

Συμπτώματα sunt actiones læsæ. II, 5.

T

Tactus sensus non debetur cerebro. XIII, 19. ejus sensorii temperati signa. ib. calidi & sicci. 20. humidi. 21. quando sensus ille exquisitus. 19. 20. obtusus. 21. ejus instrumenti præstantissimum temperamentum quodnam. XVII, 29, 36.

Temperamentum in singulis hominibus habet aliquid peculiare. III, 15: IV, 1. in temperamenti æstimatione quid observandum. IV, 3 ad 8. in corpore vivo ejusque singulis partibus est duplex. IV, 7: V, 13. proprium temperamentum partium

um. vide Similarium & Dis-
 similarium. proprium tem-
 peramentum partium in
 inflammationibus primari-
 o afficitur. v, 2. adventiti-
 um temperamentum parti-
 um quid præstet. VII, 1. è
 duobus æstimatur. 1, 2, 3,
 10 & seq. cetera vide Cali-
 dum innatum. proprium
 temperamentum partium
 alteratur pro diversa consti-
 tutione adventitii. 15. tem-
 peramentum cuiusque natu-
 rale in omni cura valetudi-
 nis maxime semper atten-
 dendum. VIII, 2. siquidem
 quis inde bene sese habet,
 alias non. 2, 3. utrumque
 temperamentum in partiũ æ-
 stimatione debet attendi. 8.
 temperamentorum qualita-
 res ac species sub magna la-
 titudine intelliguntur. ix,
 17. temperamentum ab hu-
 moribus perperam denomi-
 natur. xvi, 5, 6. totius inæ-
 quale quid indicet. 15, 16.

optimum temperamentum
 quodnam. xvii, 4. præstan-
 tissimum quodnam genera-
 tim. 5. alias ea non differunt.
 6. præstantissimum quod-
 nam speciatim. 23, 24, 25.
 quod tamen limitatur. 29.
 in præstantissimi æstimatio-
 ne præterea duo debent at-
 tendi. 40, 41. quorum rati-
 one quænam præstantissima
 temperamenta. 42. simplici-
 ter omnium præstantissi-
 mum quodnam. 43.

Temperatæ quotupliciter par-
 tes vel totum dicantur. VIII,
 4, 5, 6.

Tendinum quale tempera-
 mentum. v, 9.

Testium calidorum signa. xi,
 2. frigidorum. 3. siccorum.
 4. humidorum. 5. calido-
 rum & siccorum. 6. calido-
 rum & humidorum. 7. fri-
 gidorum & siccorum. 8. fri-
 gidorum & humidorum. 9.
 circa quæ signa tam è quædã
 notari debent. 10, 11, 12, 13.

Torpor quid significet. XLVII,
 10, 11.

Totius corporis valetudo. vide

Valetudo. ejus temperamentum non est idem cum sanguineæ massæ temperamento. XVI, 3, 4, 5, 6. neque cum habitus corporis temperamento. 7, 8. quid sit & unde constet. 9. totum corpus quando sit æqualiter temperatum. 10. quando inæqualiter. 11. unde utrumque noscatur. 12 & seq. totius corporis optimum temperamentum quodnam. XVII, 22. præstantissimum quodnam. 39.

Tremor in aliis morbis quale præbeat signum. XLVII, 28, 29, 30, 31.

V

Valetudo totius corporis integra unde cognoscatur. III, 2, 3, 4, 5. optima quæ. 16. minus firma, hætenus tamen sana. 17. differt tamen integra valetudo ratione ætatis. 8, 9. aëris. 10. assumptorum. 11. vitæ generis. 12. consuetudinis. 13.

sexus. 14. singulorum hominum. 15.

Vapores calidum innatum nonnullis partibus communicant. VII, 14. ab iis vivi corporis habitus tumet. ib.

Vasorum quale temperamentum. V, 9. eorum capacitas non est simpliciter indicium caloris. X, 14.

Ventriculus est calidus. VI, 4, 5, 6. ventriculi calidi signa. X, 23. frigidi. 24. sicci. 25. humidi. 26. temperati. 27. ventriculus non redditur frigidus ab epate calido. XVI, 18.

Vertigo sive in aliis morbis sive sola quid minetur. XLIV, 32, 36, 37, 38.

Vesica urinaria est calida. VI, 4, 5, 6. unde calidum innatum accipiat. VII, 13.

Vigilia quando bona. XLVI, 2. quid alias, præsertim in morbis, indicet. 3 ad 10.

Vigor insolens quale det omen. XLVII, 15.

Viragines ad sobolis generationem minus sunt aptæ, & qua-

NOTABILIVM RERVVM.

& quare. XI, 19.

Vires præcipue semper debent attendi. II, 11. quod tamen quomodo sit intelligendum. 12, 13. vires non recte ab assumtis quale signum. XXXI, 7, 17.

Viscera sunt calida, & unde. VII, 6, 12. quæ magis, quæ minus. 12. viscerum optimum temperamentum quoddam. XVII, 8 ad 16. minus bonum. 13, 14. præstantissimum quoddam. 27, 29, 30.

Vilus obscuratio in aliis morbis quale signum. XLIV, 30 ad 36, 39.

Vitæ genus efficit differentiam valetudinis. III, 12. vita in quonam consistat, & quid ad ejus conservacionem requiratur. XVII, 9 ad 15.

Vnguium quale temperamentum. V, 9. ungues nigri vel lividi in ægrotis. LI, 22.

Voluptas quibus sensibus competat. XLIV, 2.

Vomitum quis profit, quis non. XXXIII, 1. mixtorum

humorum, vel sinceri. 2. porraceus, lividus, niger. 3. ruber. 4. omnes colores malos referens. 5. niger foetens. 6. sanguinis. 7. cui singultus aut convulsio supervenit. 8. quidam vomitus tamen ex istis non raro bonus. 9. vermium. 10. facum alvi. 11. absurdarum rerum. 12. vomitum futurum indicantia signa. XLIII, 3, 4.

Vox acuta, rauca, clangosa, tremula in febribus. XLIX, 12. intercepta, vel non perceptibilis. 13.

Vrinæ inspectio nequaquam absolvit semeioticam. II, 14. vulgo pervenit ad magnam superstitionem atque stultitiam. XXXIV, 1. urina tenuis & aquea. 3. alba. 4. ruffa. 5. flava. 6. rubra perspicua. 7. rubra crassa. 8. viridis. 9. veneta & livida. 10. nigra. 11, 12. cruenta. 13. tenuis. 14. crassa. ib. crassa ac turbida. 15. oleaginosa. 16. urinæ contenta propria. 7, 18. in ea semen, pituita,

IND. PRAECIP. NOTABIL. RER.

pus. 20. ramenta & filamen-
ta. 21. vermiculi pilares. 22.
carunculæ, squamulæ, fur-
furacea. 23. arenulæ. 24.
pinguia telisque araneo-
rum similia. 25. bullæ. 26.
urina multa. 28 ad 33. pau-
ca. 33 ad 37. ab insciis vel
invitis profusa. 37. foeti-
da. 38. urinæ profluvium
futurum indicantia signa.
XLIII, 5.

Vteri calidi signa. XI, 16. alia
sed dubia, 17. frigidi. 20.
sicci. 21. humidi. 22. utero
etiamsi bene temperato ta-
men multa symptomata
foeminis obtingunt, & un-
de. 24.

Vultus index animi. LIV, 8.
nisi dissimuletur. ib.

Z

Zodiaci signa. vide Sidera.

F I N I S.

